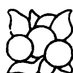
POZNÁMKY O ČESKÉ POLITICE

NAPSAL

DR. KAREL KRAMÁŘ.

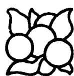

V PRAZE 1906
NAKLADATELÉ BURSÍK A KOHOUT, KNIHKUPCI C. K. ČES.
UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

POZNÁMKY O ČESKÉ POLITICE

NAPSAL

DR. KAREL KRAMÁŘ.

V PRAZE 1906.

NAKLADATELÉ BURSÍK A KOHOUT, KNIHKUPCI C. K. ČES. UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Vytiskla knihtiskárna Th. Venty v Praze 749-I

PŘEDMLUVA.

Odříznut od celého světa stávkou pošt, telegrafů, železnic, parníků, obklopen ruskou revolucí, jejíž záchvěvy cítili jsme i v tichém našem ústraní — psal jsem tyto studie. Jak často našel jsem tam po těžkých parlamentárních bojích duševní klid a nutnou vzdálenosť, abych objektivněji mohl viděti, co dělal jsem sám, co dělali jsme my všichni a co dělati bychom měli v budoucnu!

Ve víru velkých zápasů a malých intrik člověk tak lehko ztrácí míru pro všecko, co děje se kolem něho, a co naplňuje duši tu nadějemi, tam sklamáním — ale vždycky neklidem a rozechvěním tím větším, čím opravdověji jde mu o věc, za kterou bojuje.

A zrovna politika potřebuje tolik klidné, vášní boje nezkalené rozvahy!

Připravoval jsem stati tyto už v létě, kdy neměl jsem tušení, že psáti je budu před jednáním o všeobecném hlasovacím právu ve vídeňském parlamentě. Tím více je potřebí nyní ujasniti si problémy naší aktivní politiky.

Nevím, zda to, co jsem napsal, k vyjasnění tomu přispěje. Nejsem dost neskromným, abych hledal smysl české otázky. Chtěl jsem jen ukázati, po jakých cestách by po mém soudě národ český mohl dojíti k plnému národnímu a státnímu životu. Proč, k čemu má žít, jsou otázky, které rád přenechávám druhým. Mně stačí, aby byl na venek silný a vnitřně zdravý, svobodný a na nikom cizím nezávislý ve svém intellektuálním a mravním rozvoji, a pak jsem přesvědčen, že dovede zaujati čestné místo mezi ostatními národy. Doufám, že zůstane vždy předním bojovníkem za spravedlnost národní i sociální, a za politiku opravdu svobodomyslnou!

Nedovedl-li jsem cesty ty ukázati, budu spokojen, poslouží-li poznámky mé alespoň k pochopení naší politiky, která tak často nesprávně byla posuzována a k vyjasnění mnohých nedorozumění, jež překážejí zdravější a přirozenější organisaci českých stran, jíž tak nutně potřebujeme. Kdyby k tomu stačila pravdivosť a upřímnosť, odvážil bych se doufati, že jsem tyto řádky nepsal nadarmo.

BARBO, Prosinec—leden 1905-6.

ÚVOD.

Vnitřní politika rakouská spěje k nové metě. Ústavní řády, zavedené přes odpor český, zůstanou sice zatím nezměněny — ale jejich podklad, volební řád, má býti docela novým. Poslanecká sněmovna říšské rady, dojde-li k reformě volebního řádu na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího, stane se moderním, lidovým parlamentem. Process zlidovění politiky, bouřně počatý radikalismem a obstrukcí — čímž už tak silně přesunuto těžisko parlamentárního vlivu s t. zv. stran státních, volených většinou pomocí privilegií volebních, na strany lidové, nebojící se krajních prostředků parlamentárního zápasu — dospívá ke konci: k plnému vítězství lidových požadavků po odstranění umělých volebních řádů. Neoprávněná převaha Němců nedá se nadále udržeti, třeba bylo nemožno stlačiti Němce na počet poslanců, odpovídající prostě jich počtu.

Nové perspektivy odkrývají se české politice — nové horizonty, širší, volnější. Českému národu bude možno zasáhnouti v osudy říše konečně tak, jak odpovídá to jeho počtu a jeho kulturní i hospodářské zdatnosti. Bohužel ani potom ne tak, jak mohl by a dovedl to, kdyby učiniti tak směl na historické své půdě, v rámci svého státního práva!

I na dále bude odsouzen bojovati za své životní zájmy na půdě cizí, po většině jemu nepřátelské, pod suggestivním vlivem cizího okolí. Ale přece tam bude jiným, novým činitelem, silným a mohutným, bez něhož prostě nebude více klidného a pokud to v centralistickém systému rakouském vůbec je možno, zdravého politického rozvoje.

Ukáže se český národ na výši nových poměrů? Dovede využitkovati do všech důsledků nového, lepšího mocenského postavení svého ve Vídni? Dovede vyplniti touhy nové politiky české, uplatniti vliv českého národa v celé říši, když úžasnou porážkou v státoprávním boji donucen byl dáti se na klopotnou cestu činné politiky na říšské radě?

Odpověděti na tyto otázky si netroufám. Rozháranosť vnitřních českých poměrů ostrým mrazem spaluje všecky naděje, klíčící z dalekosáhlého převratu ve vnitřní politice rakouské. Bojím se, že ve chvíli, kdy potřebí by bylo mohutného, jednotného vystoupení celého národa, aby rázem donutil vídeňskou politiku, dáti se na nové, lepší cesty, umožníme svou nesjednoceností, rozdrobeností svým odpůrcům, upraviti si také nové poměry tak, aby nám co nejméně prospívaly.

Konečně, každý je sám svého osudu tvůrcem. Dějinná spravedlnost není ničím jiným, než — logikou dějin. Již tolik jsme platili za vlastní své chyby, že bylo by snad na konec lépe, hledati vinu svých neúspěchů, utrpení a příkoří více v sobě samých — než v nespravedlnosti druhých. Státoprávní boj jsme prohráli daleko spíše svými chybami, neurčitostí a nejasností toho, co jsme chtěli, nedoceněním mocenských poměrů, nepočítáním s událostmi, kterých nechtěli jsme viděti, poněvadž dopadly jinak, než jsme si přáli, přeceňováním vlastních sil, konečně pak umíněností a domýšlivostí, jež nám nedaly využitkovati opětovných příležitostí, kdy mohli jsme na říšské radě přeměniti celé vnitřní ústrojí říše, poněvač to neodpovídalo theoretickému absolutismu našeho státoprávního přesvědčení — než nespravedlností svých odpůrců. Ti prostě využitkovali plnou měrou našich chyb.

Bylo by opravdu osudným, kdybychom i nyní, kdy mohutný vzmach lidového hnutí dává nám po dlouhé době těžkých bojů opět jednou možnosť, zaručiti a zabezpečiti věci české novou, lepší budoucnosť, zmařili zase všecko vnitřní rozháraností, rozdrobeností na malé frakce, které by jednotnou, dalekozírnou politiku českou učinily nemožnou. Zabrániti tomu, je povinností každého, komu prospěch národa leží na srdci. Chci se o to pokusiti. Ne plamennými slovy — neboť u nás se věří raději zlým slovům pomluv a podezřívání — nýbrž pokud možno objektivným posudkem o našich poměrech vnitřních, strannických, jakož i nastíněním cest, po kterých by se po mém soudě měla bráti česká politika. Nepotřebuji ubezpečovati, že nebudu se báti říci pravdu, i když bude nepříjemnou, a že nemíním ustupovati heslům a frázím, třeba byly populární, mám-li je za neprospěšné a škodné našemu národnímu rozvoji. Populárnosť je v politickém životě pomíjející, a kdo stále po ní touží, nutně se stává — komickou figurou. Máme toho příklady. Jen opravdové přesvědčení, bezohlednosť v pravdě a v hájení toho, co za dobré a spravedlivé jsem uznal, budí opravdovou úctu — a ta přetrvá i politické neúspěchy. Také toho viděli jsme u nás přímo velkolepý příklad.

Nechci také psáti panegyrkus straně, k níž patřím. Znám lépe, než kdo jiný, její vady a nedostatky, a ovšem také vím, jak úmyslně a nespravedlivě se jí často křivdí. Ale znám především její program, a mým hlubokým přesvědčením jest, že na tomto programě sjednotiti se může převážná část našeho národa, a že rozháranosť naše v nejmenší míře zaviněna je otázkami programovými. Zjednodušení na-

šich strannických poměrů, seskupení toho, co k sobě patří, zejména pak spojení všech, kteří chtějí positivní, lidovou politiku českou bez zbytečných ústupků politickému a sociálnímu radikalismu — je všecko, čeho bych si přál. Neboť potom možnou by byla politika, která by českému národu vydobyla ono vynikající místo mezi národy rakouskými, které mu právem náleží. A jen to je pevná a bezpečná cesta k dostižení našich posledních cílů, k obnovení zákonodárné a správní osobitosti zemí koruny České v rámci federalistického Rakouska.

I.

Bylo by hříšným sebeklamem, zapírati si, že strana mladočeská je v úpadku. Ba víc. Je přímo neuvěřitelným, že má ještě tolik vnitřní síly. Jen neobyčejně zdravá strana mohla přetrvati vniterní krisi po náhlém svém zmohutnění, velikou porážku zrušením jazykových nařízení a stálý téměř rozpor mezi orgánem strany v Praze a politikou vídeňskou.

Strana svobodomyslná zmohutněla příliš rychle a náhle. Volební úspěchy, úplná porážka Staročechů překvapila i vedoucí kruhy mladočeské. Ze strany malé, silné ostrou, bezohlednou kritikou, stala se pojednou strana, jíž důvěrou svou pověřil celý téměř národ. Psychologický moment naprostého, elementárního převratu od bezmezné víry v politiku staročeskou k naprosté nedůvěře nastal vídeňskými punktacemi — a tak bez všeho povlovného, organického rozvoje vedení politiky české dostalo se rázem v ruce strany vnitřně nescelené, nejednotné. Strana byla pestrou směsicí nejrůznějších elementů. Tam sešli se bývalí Staročeši, kteří v poslední chvíli přešli k straně svobodomyslné, a stali se tak výstražným příkladem tak mnohým, aby v budoucnu opouštěli stranu v čas . . . . Do strany vstoupili realisté, sami mezi sebou dost nejednotní. Prof. Masaryk byl se svými demokratickými názory sice straně svobodomyslné velmi blízký, ale mezi ním a předním představitelem strany, Drem. Juliem Grégrem, přes loyální srovnání byla hořkost bojů rukopisných. Prof. Kaizl byl celou svou minulostí a svými styky Staročech, a já byl sice již z dob studentských Mladočechem, ale stal jsem se realistou proto, poněvač mně tehdejší mladočeská politika byla příliš negativní a příliš jednostranně agitační. Na konec vášnivá agitace protistaročeská probudila všecky elementy radikální, které sesílily levé křídlo mladočeské — tak že vlastní jádro strany, staří Mladočeši, octli se ve společnosti velmi různorodé.

Process vnitřního usjednocení strany pak nad to byl značně stížen následky volební agitace a přímo neuvěřitelně krátkozrakou policejní politikou místodržitele hraběte Thuna.

Vášnivá volební agitace byla konečně nevyhnutelnou. Mladší, nové vrstvy společnosti seskupily se kolem starých členů strany svobodomyslné a hleděly dobýti politické moci. To nebyla více místní nálada v několika vždy pokročilých okresech, nespokojenosť

byla všeobecnou. Český národ chtěl novou politiku — to cítili všichni, ale jakou, na to odpovídali často různí kandidáti a řečníci po svém. Strana sama ovšem ve svém volebním programu pro říšské volby 1891 postavila si pevný, nerozborný fundament, který bohdá přetrvá mnohé politické fáse — neboť je bez odporu na dlouhou dobu nejlepší formulací politických, kulturních i hospodářských snah národa českého. Na něm sjednotil se celý národ r. 1891 a na něm sjednotiti se mohou opět všicci v národě, kteří nechtějí ani politiky stavovské, ani principiálního radikalismu státoprávního.

Program strany z r. 1891, a to výslovně musí býti řečeno, je programem pro positivní parlamentární práci doma i ve Vídni, a principiálný radikalismus, do kterého se strana dostala v počátku let devadesátých, neodpovídal názorům vůdčích kruhů strany, které sice pevně odhodlány byly vésti politiku národa rozhodně a bezohledně, ale přece jen nechtěly stavěti se na půdu negativního státoprávního radikalismu, a proto program strany formulovaly tak, aby zůstal cílem politiky české, i kdyby Vídeň konečně rozhodla se, učiniti českému národu po právu alespoň v otázkách jazykových a kulturních. —

Ale této opravdové snaze, vnésti v českou politiku něco nového, svěžího, moderního, a nevraceti se v dobu naprosto nevhodnou k principiální staročeské politice státoprávní, nýbrž bojovati ve Vídni, ale novými, ostřejšími zbraněmi, neporozumělo radikální křídlo strany, a nerozuměl — místodržitel hrabě Thun. Pod vlivem osobní, uražené ješitnosti některých osobností strany staročeské — jak velikým byl na tomto pozadí malicherné mstivosti dr. Rieger! — pod vlivem rozhořčenosti strany velkostatkářské, která cítila, že vítězstvím mladočeským na dlouho zbavena je v Čechách úlohy vůdčí, nechtěl viděti, co vážného, seriosního bylo ve straně, nerozuměl jejímu programu, a za stranu měl radikální agitátory a pobouřenou mládež. A tak začal v Čechách politiku malicherného pronásledování a vídeňskou vládu přiměl k směšné přímo politice ignorování zastupitelství celého národa i k pokusu o parlamentární boykot strany, ku kterému naši velkostatkáři a Němci ochotně ruce propůjčili. Ovšem dětinská tato politika ve Vídni dlouho netrvala. Strana si dobyla zrovna zde svou svěžestí, bezohledností, svým opravdovým, poctivým demokratismem, vybavením se z vlivu šlechty, svou moderností v politice sociální tak velikých a nezvyklých sympatií, zvýšených ještě triumfálním vjezdem českého umění hudebního do Vídně, že počali tam viděti ve straně svobodomyslné něco jiného, než »prazvláštní společnost«, jak chtěl tomu hrabě Thun, který ovšem také svými chybami nebyl jedině sám vinen, poněvač český svět a moderní české hnutí viděl skly, zbarvenými nejmalichernější strannickostí českých lidí.

Vzpomínám všeho toho s opravdovým rozhořčením, poněvač byli to také čeští lidé, kteří byli vinni touto osudnou politikou, která sice český lid neskrotila, ale za to posílila v Čechách prázdný radikalismus, jímž stále trpíme. A v těch, jichž radikalismus je oprav-

dový, odpovídající celé jich povaze a způsobu myšlení, zanechalo policejní pronásledování hořkosť, ozloblenost, všecko to, čím náš radikalismus tak k svému neprospěchu se liší od radikalismu u národů druhých, kde vyrůstá z povahy jistých tříd, krajin — a ne následkem tlaku se strany vlád. A jak dlouho v našich mladých lidech zůstal romantismus nejasného revolucionářství!

To konečně není tak velikým neštěstím, ale mezi stranou, která se později musila zbavovati opět svého radikalismu, a mládeží utvořila se propast posud nepřeklenutá.

Ovšem, nelze zapírati, že se v Čechách slavily pravé orgie radikalismu, ale chybou hrab. Thuna bylo, že za tímto radikalismem viděl celou stranu, kdežto včasným rozpoznáním situace, rozlišováním mohutného hnutí lidového, které stvořilo velikou stranu, od radikálního krajního křídla a následkem toho jinou politikou vůči straně mladočeské mohlo nastati již tehdy zdravé třídění duchů v Čechách, a dnes nežili bychom v chaosu.

Politikou hrab. Thuna celá strana vehnána však do radikalismu, kterému původně nechtěla a který jí nebyl po chuti ani v době nejostřejšího boje proti výminečnému stavu.

Důkazem toho opatrná stylisace resoluce Nymburského sjezdu strany, která vědomě nechávala straně možnosť dáti se na cesty politiky positivní, a dokonce nezatarasila všecky východy tak, jak tomu chtělo radikální křídlo strany, které neznalo jiné politiky, než boření říšské rady, a jak to odpovídalo také náladě v českém lidu. Veřejné mínění v Čechách bylo výminečným stavem, procesem »Omladiny« tak pobouřeno, že stěžovalo straně každý krok na cestě k politice umírněnější, jejíž doba nastala od pádu kabinetu koaličního. Už boj protipunktační a zároveň boj proti panující straně staročeské zvířil všecky vášně v národě. Všecka sklamání politiky státoprávní, jakož i aktivní politiky na říšské radě s její přece jen malými výsledky oproti všemu tomu, co národ po tak dlouhá léta chtěl, doufal a potřeboval, nakupila tolik hořlavé látky v českém lidu, že vzplanouti musila jeho nespokojenosť požárem vše zachvacujícím v okamžiku, kdy všechen lid český myslil, že sahá se na jeho nejdražší, na celistvost království českého. V takovém okamžiku, kdy všecky vášně jsou rozpoutány, málo kdo pak opatrně váží slova a hesla, která jsou určena pro okamžik, k rozplamenění vášní, která mají okamžitý taktický účel a ani nechtějí být programem pro budoucno. Národ volán opět k aktivnímu boji státoprávnímu, a tak mnozí byli přesvědčeni, že stačí jen pevná, nezlomná vůle a ostrá bezohlednosť, aby Vídeň sklonila se před mohutným projevem vůle celého národa. Hlásáno, že ve Vídni nemáme co hledati, že poselstvo české má jenom jednu úlohu, zbořiti centralismus a na jeho troskách vybudovati český stát. Místo toho, aby se bojovalo proti chabé, málo energické, věčně se něčeho strašného obávající politice parlamentární ve Vídni, zamítána každá politika, počítající s nezměnitelnými na ten čas poměry a radikální elementy hnaly národ k opětování státoprávní politiky staro-

české s jinou formou passivity, k naprosto negativní, »bořivé« politice na říšské radě. Tribuna parlamentární měla sloužiti jen k tomu, aby se doma rozplameňoval boj do krajnosti. A když hrabě Thun pokoušel se o zašlápnutí bouřného českého radikalismu persekucemi, nebylo divu, že také věcné úspěchy české delegace, které tolik posloužily novému ocenění českého národa ve Vídni, byly přezírány, a že těm, kteří nechtěli poddati se vše zachvacujícímu proudu radikálnímu, poněvač odporoval podstatě a programu strany, vyčítán nedostatek pevnosti a vlasteneckého zápalu. Radikální paroxysmus došel do toho, že se v Čechách odbývala veřejná schůze, na jejíž programu byla otázka: »Potřebujeme odborníky nebo charaktery . . . .« Každý záchvat radikalismu na konec má symptomy duševní abnormálnosti . . . .

V této atmosféře rostla mládež let devadesátých, a je víc než přirozeno, že se tím více oddalovala od strany, čím tato dále odvracela se od radikální horečky. Kromě toho také naše mládež konečně počala žíti duševním životem celé pokrokové Evropy, a čím méně výhledným byl radikalismus národní a státoprávní, tím více oddávala se ve velké většině otázkám sociálním a kulturním. Hnutí toto sesíleno ještě vystoupením prof. Masaryka ze strany — zaviněným jednak rozporem mezi radikalismem krajní frakce mladočeské strany a politikou, věrnou programu a úkolům strany, ale také důsledným rozlišováním mezi realismem a stranou, které proti mé vůli neustále akcentováno v »Času«. To neodpovídalo duchu upřímného splynutí realismu se stranou svobodomyslnou, tak jak já jsem si je představoval, když jsem o toto splynutí jednal s drem. Juliem Grégrem, a posilovaly jen ony krajní elementy, které obávaly se vlivu realismu ve smyslu rozumné české politiky. Tak došlo k osobnímu konfliktu, z kterého si vynesl prof. Masaryk tolik osobní hořkosti proti straně, poněvač se mu dojista ukřivdilo, a který jej i mládež, jdoucí slepě za ním, bohužel, svedl k oné nenávisti ku straně, která vzala realismu všecko to, co bylo kdysi jeho největší předností, vnitřní pravdivost, jdoucí tak daleko, že ochotně uznával všecko dobré, i když to dělal nejurputnější protivník, a že potíral každou lež i nepravdu, i když viděl ji u vlastních stranníků. Boj realismu, sc kterým jsem dále jíti nemohl, proti straně stal se osobním, na stranu útočeno, i když dělala to, co realismus chtěl — a tento způsob boje stal se v Čechách, bohužel, typickým. V boji stran pravda byla stále méně na denním pořádku . . . .

O osobních intrigách, o malicherném klepaření, které na této půdě bujelo, a které vedlo k ostrým konfliktům a k nesvárům i ve straně samé, nechci mluviti, to vedlo by příliš daleko. Tato zmínka i v této negativní formě stačí k charakteristice doby. Konečně pak stihla stranu svobodomyslnou opravdová pohroma nemocí a smrtí dra. Jul. Grégra, který jediný měl dost autority a vlivu, aby ve straně zase zjednal nutnou vnitřní jednotnost, které potřebovala zrovna v kritické chvíli, kdy jednalo se o hluboký obrat české politiky vídeňské.

Mezi předním a vlastně jediným orgánem, který představoval politiku strany svobodomyslné v Čechách, a mezi politikou české delegace ve Vídni nebylo od té doby oné vnitřní jednoty, která je naprosto nutnou, má-li praktická politika strany najíti v lidu pochopení a porozumění. Doby, kdy žurnalistika byla pouhým průvodem politiky poslanecké, dávno minuly. Také jisté velkopanské nazírání na novinářskou práci, tak význačné politikům staré školy, bylo by dnes přímo politickou chybou. Noviny jsou nyní v organisaci každé strany nejdůležitějším faktorem. V nich mluví se k nejširším vrstvám lidovým den co den, a i nejkritičtější čtenář neubrání se suggesci »svého« žurnálu.

Zrovna v listech strany má býti veřejné mínění připravováno na politickou akci poslaneckou, aby bylo jasno, že v dané situaci poslanci nemohli a nesměli jednati jinak, než jak jednali. To předpokládá naprostou solidárnost politiky poslanecké i žurnální, jednotu v nazírání na cíle i taktiku. Tak bylo za dra. Julia Grégra v straně svobodomyslné. Jeho rozhodující postavení ve straně, plně oprávněné i zásluhami o stranu i vynikajícími politickými schopnostmi přímo vylučovalo nesouhlas mezi politikou strany a listu. Byla různá mínění, jako v každé straně, ale praktická politika byla jenom jedna. Od jeho nemoci a smrti bohužel byly dvě: pražská a vídeňská, které někdy šly souběžně, ale velmi často se rozcházely. A tak se stávalo, že orgán strany připravoval veřejnost českou na politiku docela jinou, než mohl ji dělati vídeňský klub, a i nejvěrnější členové strany nerozuměli politice vídeňské, poněvadž přirozeně stáli pod vlivem orgánu, v němž právem viděli historického žurnalistického představitele strany. Co výčitek muselo snésti vídeňské vedení politiky za tuto zdánlivou dvojakost a neupřímnost, za radikální politiku v Čechách a povolnou, umírněnou ve Vídni!

A přece tu nebylo nijaké dvojakosti a obojetnosti, nýbrž byly tu prostě dvě politiky: pražská a vídeňská, a každá v tom, co chtěla a konala, upřímná a důsledná. Důkazem toho je, že zrovna t. zv. vedoucí politikové ve svých řečech k voličům mluvili vždy otevřeně, a tak často bezohledně proti radikální náladě v Čechách. Scházela tu prostě osobnost, která by oba tyto politické proudy ve straně sloučila v harmonickou linii.

A ve všem tom není ani nic, co by se nedalo vysvětliti bez obviňování jednoho nebo druhého. Je to prostým důsledkem nešťastné okolnosti, že jsme nuceni vésti svou politiku ve Vídni, na cizí půdě, v cizím, nepřátelském ústředí, kde nás je málo proti ohromné převaze druhých, a kde tudíž na každém kroku natkneme se na nepřemožitelné překážky svých snah a svého chtění — a kde jsme nuceni ke kompromisům, které přirozeně neobejdou se bez obětí. V Praze je situace docela jiná. Jsme ve svém duševním i hospodářském centru, Praha je naší, pro každý záchvěv české duše je tu živé porozumění, pro každý politický a národní projev, jsou pohotově veliké massy obyvatelstva, zde cítíme svou politickou moc, svůj kulturný i hospodářský

význam. Je tedy docela přirozeno, že z Prahy obtíže politiky české ve Vídni nevidíme tak velkými, jako je poznáváme ve Vídni. Proto není ani jinak možno, než že je ton politiky české v Praze vždycky radikálnější. A na českém venkově, kde Němce sotva kdy vidí, kde již docela jsme svými pány a kde síly naše zdají se docela neohraničenými, poněvač všecko, co je proti nám, zůstává přece jen do veliké míry abstraktním pojmem, radikálnější politika najde přirozeně vždycky ochotnějšího porozumění, než politika počítající s těžkými poměry, které možno poznati jedině tam, kde se skutečný zápas vede.

K tomu ke všemu vzpomeňme oné radikální nálady v Čechách, o které jsem nahoře mluvil, a bude jasno, v jak těžkých se nalézal poměrech vídeňský klub, kdy politikou hrab. Badeni postaven byl před docela novou situaci. A poměry tyto byly tím těžší, poněvač vlastně nikdy nebylo dost odvahy dovésti rozpory tyto k určitému, jasnému řešení, a vždycky jen byla snaha v zájmu zachování jednoty strany protivy tyto zastříti diplomatickými resolucemi, které ovšem pomohly jenom na okamžik, ale na konec zůstavily sklamání a roztrpčenost na obou stranách. Všichni cítili, že pro českou věc prospěšnější by bylo vésti positivnou politiku se stranou menší, ale vnitřně jednotnou a ucelenou, než s velkou stranou oslabovanou vnitřními rozpory — avšak odhodlání, učiniti důsledky z tohoto poznání nebylo. Naopak, zavládla snaha uklidniti radikálnější živly různými koncessemi, věcnými i osobními, a následkem toho tak často oslabována posice strany, poněvadž se dobře cítilo, že není dnes rozhodného odhodlání zachovati politické postavení, jednou zaujaté, do posledních důsledků. V otázce »zde« ukázalo se to co nejjasněji a nejosudněji. Ještě se o tom zmíním.

To, po čem toužily nejlepší politické hlavy strany, co bylo osnovou programu z r. 1891., konečně přišlo. Ve Vídni uznali za nutné, obrátiti, zanechati malicherné politiky persekuční, a umožniti českému národu, aby účastnil se positivné politiky s ostatními národy říše. Příčin k obratu tomu bylo dost a dost. Jednak viděl již každý, že se policejním režimem a výminečným stavem odpor českého lidu nezláme. Naopak i ve Vídni už poznali, že se tím jenom uměle strana svobodomyslná donucuje k radikalismu, kterého sama nechtěla. Pak naučili se dívati na český národ docela jinak, než dříve tomu uvykli. Jak jsem se už o tom zmínil, česká delegace se stala silnou politickou potencí, poněvadž měla sympatie veškeré pokrokové veřejnosti, i německé. Na druhé straně pokus s koaličním ministerstvem, s. vládou tak zv. státních stran (staatserhaltende Parteien) utrpěl naprosté fiasko. Strany, které chtějí vládnouti říši, musejí míti něco více společného, než ochotu, povoliti vojenské požadavky a budget, a ten také jen v posicích, které nejsou předmětem národních rozporů. V kruzích,

kde rozhoduje se o utváření vnitřní politiky, došlo se tudíž k přesvědčení, že jenom taková vláda může prováděti politiku většího stylu, která opírati se bude o dva nejsilnější národy Rakouska: o Němce a Čechy. Poláci ovšem přirozeně tvořili část každé kombinace. Provésti tuto myšlenku byl povolán hrabě Badeni. Nebyla lehkou.

Pro český národ znamenalo opuštění dosavadní rozhodné opposiční politiky něco víc, než změnu taktiky. Je ovšem pravda, že strana staročeská byla 10 let členem parlamentární většiny, ačkoliv v ohledu státoprávním nebyl nám kromě theoretického komplimentu v trůnní řeči r. 1879 učiněn nejmenší ústupek — avšak strana svobodomyslná oživila opět boj za státní právo, a radikální její křídlo a velká část veřejnosti české stály na stanovisku nejen právního, nýbrž i politického negování »cislajtanismu«, a účel parlamentárního zápasu viděly jenom v »bořivé« činnosti. Šlo se tak daleko, že pokládána za hřích na státoprávním programu i positivná činnost v berním výboru v otázce opravy daní přímých. Bylo potřebí něčeho velkého, dalekosáhlého, aby se nálada českého lidu změnila.

To cítil hrabě Badeni, to cítili jsme my všichni, a poněvadž v ohledu státoprávním nebylo ani pomyšlení na nějaký úspěch, bylo přirozeno, že jen naprosté provedení jazykové rovnoprávnosti mohlo přesvědčiti českou veřejnost o tom, že ve Vídni radikálně se změnily názory o významu českého národa. Bylo by nespravedlností, abych nezmínil se zde o veliké práci, kterou v připravování tohoto obratu ve vnitřní politice rakouské vykonal Gustav Eim. Nedočkal se provedení toho, co tak neobyčejně úspěšně pomáhal připravovati. Bohužel! Je snad pravda, že nikdo není nenahraditelným — ale jsem přesvědčen, že by se věci vyvinuly docela jinak, kdyby tak příliš záhy, a zrovna v okamžiku nejkritičtějším nezemřel.

My všichni musili přiznati, že žádná vláda za daných okolností není dost silna, aby provedla státoprávní vyrovnání s národem českým, poněvač ani zahraničná ani vnitřní situace politická nenutila Vídeň k takovému převratu vnitřního ústrojí říše, tím spíš, že jistá konsolidace poměrů nedala se popříti. Finance státní byly ve stavu přímo skvělém, v uherské otázce tehdy ještě nedaly se ani tušiti krise, které později přišly, a zahraniční politika stávala se čím dále tím více klidnou a bezoblačnou. Provedení vnitřního obsahu českého státního práva nechtěl pak nikdo než my. Nezbývalo tudíž nic jiného, než žádati po vládě, aby vykonala to, co bylo v její moci a k čemu byla povinna podle státních základních zákonů, aby totiž učinila národ český jazykově úplně rovnoprávným v zemích českých.

Hrabě Badeni se k tomu odhodlal, on chtěl dokázati českému národu, že ve Vídni opustili princip, jehož se tak houževnatě drželi, že totiž charakter úředního Rakouska — mimo Halič a italské země — musí zůstati německý, a že uznávají nárok český na plnou jazykovou rovnoprávnost i ve vnitřní službě úřední. Byl také ochoten i v ostatních kulturních požadavcích Čechům postupně vyhověti, a tak jim umožniti, aby podporovali vládu, která kromě státoprávních poža-

davků ve všem chce českému národu přijíti vstříc. To byla bez odporu veliká politická myšlenka hraběte Badeniho, a znamená to nezaslouženou k němu nespravedlnost, vykládati, že všecko to chtěl jen proto, aby zajistil si české hlasy pro rakousko-uherské vyrovnání.

Hrabě Badeni pevně na to počítal, že české poselstvo loyálně bude podporovati vládu, dokud tato rovněž loyálně bude vládnouti v duchu spravedlnosti k českému národu, a že se také nebude stavěti na odpor dalším jeho politickým přáním. On nechtěl pevné většiny, poněvač jednak neviděl její možnost, a pak nechtěl si sám utvořiti silnou parlamentární majoritu, která by přirozeně během času snažila se obmeziti jeho vlastní moc a význam. Jemu stačilo, aby ve většině byli Poláci, Češi a ta část Němců, která smíří se s jazykovými jeho koncessemi Čechům za možnost konsolidování parlamentárních poměrů a za jistotu, že nebude utvořena většina protiněmecká. A ovšem, pevným úmyslem hrab. Badeniho bylo, provésti narovnání mezi oběma národy v zemích českých, a tu doufal — dojista právem — že dá se ono provésti o mnoho snadněji, budou-li Češi s Němci v držení rovných práv, než kdyby měli Němci ustupovati Čechům něco, co jim vlastně nepatřilo, totiž vnitřní úřední jazyk český. V posledním úplně se shodoval s názory českými.

Hrabě Badeni vydal svá jazyková nařízení, o kterých Němci věděli, aniž by hrozili pro vydání jich otevřeným nepřátelstvím, a nebylo tajemstvím, že za krátkou dobu mají býti povoláni do ministerstva dva parlamentární zástupci Čechů a Němců.

V Čechách jazyková nařízení svůj úkol vykonala, ačkoliv v ohledu řeči služební, pokud se totiž jazyk úřední netýče výlučně věcí stran, nevyhovovala všemu tomu, co právem jsme musili žádati. Ale byli jsme pevně přesvědčeni, že splnění i těchto požadavků je jenom otázkou krátkého času, když už jednou princip německé vnitřní řeči úřední byl prolomen.

Česká veřejnost převážnou většinou souhlasila s tím, aby česká delegace opustila dosavadní negativní stanovisko a podporovala vládu, dokud tato bude plniti spravedlivé a dojista skromné požadavky české.

Ovšem již v tomto stadiu začala nedorozumění. Jednak při provádění jazykových nařízení bureaukratická routina brzdila energické zavedení vnitřní řeči úřední, a pak nedoceněn dosti politický dosah jazykových nařízení, jak jsem jej výše vylíčil. Bylo arciť tolik potřeb kulturních a hospodářských, tak dlouho hříšně zanedbávaných vládami vídeňskými — mezi nimi věci docela malicherné, které v normálních poměrech rozuměly se samy sebou — ale poněvač jsme stále byli ve strachu, že našim radikálům jazyková rovnoprávnosť nestačí, sformulovali jsme ihned celou tu dlouhou řadu našich postulátů, a k dost velkému překvapení hrab. Badeniho, který sotva se dovedl ubrániti proti bouři, způsobené jazykovými nařízeními, předložili jsme mu a jednali s ním o dlouhé litanii našich potřeb. Konečně hrab. Badeni se i s tím smířil, — ale jak to nemůže být u nás

jinak, brzo se o tom vědělo v celé veřejnosti a mluveno, tuším, o 35 požadavcích! Již pro jazyková nařízení otřásalo se Rakousko ve svých základech a ještě — 35 požadavků!

Není potřebí doličovati, jaký dojem podobné zprávy činily ve chvílích kritických v kruzích mimočeských a jak jich bylo proti nám využitkováno. Ale u nás se vždycky musí dělati politika na ulici . . .

Jazyková nařízení naučili u nás ceniti, až když nám je vzali, a také tu jen na chvíli, dokud boj o jich znovudobytí českou veřejnost neomrzel.

Chybí nám vůbec poněkud větší, širší pojetí o politice. Jazyková nařízení znamenala kardinální obrat vnitřní politiky rakouské, my tedy měli podporovati vládu, která je vydala, za každou cenu, neseslabovati ji ihned zase novými požadavky, nýbrž ukázati, že každá vláda, která je k nám spravedlivou, najde v nás plnou podporu, na kterou vždycky může spoléhati, když pro to, že nám činí po právu, musí se brániti proti útokům německým. To je tak elementární abeceda každé politiky, že je přímo nepochopitelno, jak zrovna u nás nebylo pro ni pochopení . . . .

A to opakuje se stále. Věčný strach před radikalismem — a nedostatek důvěry, že všecky ty menší požadavky musíme dostati přirozeně a bez namáhání, budeme-li dělati takovou politiku, abychom měli ve státu moc! Ale tu mají jen strany, na které stát může v těžké chvíli spolehnouti, a ne strany, o nichž se ví, že z bázně o popularitu ve chvíli kritické začnou se viklati, jako to ukázali Němci, anebo přicházeti s požadavky o malých odborných školách a subvencích, kdy jedná se o osudy říše, jako jsme to dělali my . . .

Naši odpůrci s těmi 35 požadavky vydatně pracovali, a nespravedlivé, tvrdé slovo, že jsou Češi nenasytní a nikdy k uspokojení, vytrysklo z této nálady. A všecko to jen z jistého nedostatku savoir faire, kterým trpíme ovšem i při jiných příležitostech. My všecko to mohli bychom stejně dostat, kdybychom té řady postulátů nechtěli použíti na omráčení radikálů, kdybychom je požadovali bez slavnostního apparátu společných zasedání celých parlamentárních komissí — a to býval dříve malý parlament — s vládou jako něco, co rozumí se v spořádaném státě samo sebou, a kdybychom v takových slavnostních jednáních mluvili jen o kardinálních politických požadavcích a problémech. Není opravdu neštěstím, že v této příčině nastala náprava.

Druhé, v čem sklamán byl hrabě Badeni i rozhodující kruhy, bylo utvoření pravice, a také v tom náš klub nedodržel linii politiky, pro kterou jazyková nařízení byla vydána.

Pravice byla utvořena p r o t i hrab. Badenimu ze strachu, že by mohlo opravdu dojíti po vydání jazykových nařízení a vstoupení Čecha i Němce do kabinetu, k sblížení česko-německému. Konservativné kruhy se této perspektivy v budoucno zalekly a snažily se paralysovati toto nebezpečí obnovením staré pravice. Pro český klub

byla situace neobyčejně těžkou, tím spíš, poněvač polský klub přistoupil na plány o znovuzřízení pravice — proti očekávání hraběte Badeni, který všeho spíše se nadál, než že vlastní krajané skřižují jeho politiku!

V klubu českém byl o rozhodnutí velký boj, ale konečně myšlenka pravice zvítězila. Rozhodlo slovo, pronesené s neobyčejným pathosem: »A kdo bude pro naše požadavky hlasovati?« Budiž zde jen mimochodem poznamenáno, že pravice pro ně nehlasovala ani jednou a že nám brněnskou techniku i opavské gymnasium většina jen proto schválila, poněvadž se katolické centrum odvážilo hlasovati pro tyto položky, když vidělo, že pro ně hlasuje také ústavověrný velkostatek . . .

Politika hraběte Badeni byla úplně zvrácena a poražena. Pro něho nebylo jiného východu, než odstoupiti, anebo upřímně a otevřeně vládnouti s pravicí, zejména když následkem německé obstrukce pravice nabyla na vnitřní síle a sjednocenosti, a když k ní, jako k jediné dost mohutné a silné organisaci proti německému boji, ohrožujícímu základní princip každého parlamentarismu: právo většiny, přimknuli i ti, kteří co nejrozhodněji byli proti její utvoření. Mezi ty patřil jsem i já, poněvadž viděl jsem v pravici jedinou vydatnou zbraň proti německému terroru, jehož vítězství musilo míti nedozírné následky pro neněmecké národy v Rakousku. Hrabě Badeni nedovedl odpustiti pravici, že byla zřízena proti němu, a proto mezi ním a většinou nebylo nikdy plné důvěry, kdežto situace imperativně žádala naprostou jednotnost vlády a většiny sněmovní. K pravici se přiblížil hrabě Badeni teprve tehdy, když bylo už pozdě. Měl pro velké poslání pravice v boji proti německé obstrukci zrovna tak málo pochopení, jako naše pokrokové elementy, které sice zpočátku brojily právem proti utvoření se pravice, ale které také nepochopily, že po vzniku německé obstrukce vůbec už nešlo o otázky svobody neb zpátečnictví, a že i pro stranu upřímně svobodomyslnou nebylo vůbec potom už jiné volby, než pevně a rozhodně jíti s těmi, kteří opříti se chtěli zavedení nového způsobu nadvlády německé menšiny parlamentární pomocí násilného zničení principu většiny v parlamentě a kdyby byli ještě černějšími klerikály a zpátečníky. Politický dosah situace se ovšem u nás málokdy poznává a doceňuje, dokud jej i slepý nevidí, a soudí se po staré, pohodlné šabloně. Spojili se s klerikály a šlechtou, ergo: zradili svůj svobodmyslný program. Což nám ovšem ani nenapadlo, naopak, s velikou rozhodností jsme si vždycky vyhražovali naprostou volnosť v otázkách politické svobody, i v otázkách školských, a přes dobrý poměr ku šlechtě zůstali jsme m y vedoucím elementem české politiky. Fundamentální rozdíl mezi naší politikou se šlechtou a politikou staročeskou zůstal přes utvoření se pravice nezměněn. Od r. 1890 zůstala l i d o v á politika v Čechách rozhodující. Ale otevřeně také přiznám, že naše nadšení pro všeobecné a rovné hlasovací právo velmi schladlo, když viděli jsme, že i čeští socialisté podporují německou obstrukci, jejíž vnější záminkou byla jazyková spravedlnost k národu českému.

Záminkou! Neboť vlastní příčinou obstrukce jazyková nařízení nebyla. Vždyť alespoň část Němců znala, že budou vydána, ba znala i jejich obsah. A hlavní příčinou odporu bylo ustanovení o lhůtě, v které se měli úředníci prokázati znalostí druhého jazyka zemského, ustanovení, které se dostalo do nařízení po vůli vlády, a ta je odůvodňovala také nutností, zajistiti znalost němčiny u úředníků českých! Nebylo nejmenší pochyby, že by se v této příčině jednáním mezi oběma národy všechna ostrosť tohoto ustanovení snadno odstranila. A nutnosť povoliti vnitřní řeč úřední Němci sami ve svém svatodušním programu uznali. Tím ostatně zrušení nařízení znamenitě ulehčili, poněvač sesílili stanovisko těch, kteří k zrušení nařízení radili, ujišťujíce, že Němci v dobrovolné dohodě ochotně ustoupí Čechům to, na co nepopíratelný mají nárok. Znali špatně Němce, kteří povolují jen, když je jim zle, a s neobyčejnou lehkostí zapomínají na to, co povoliti chtěli, když se postavení jejich zase zlepší. Němcům jednalo se o něco docela jiného. Po dlouhá léta byli v menšině, a jen nejúsilovnější práci jich zastanců v rozhodujících kruzích vídeňských podařilo se přivésti je v posledních letech vlády Taaffovy, po odstoupení Dunajewského, opět k politické moci a v koaliční periodě dokonce ku vládě. A bylo by nespravedlivým zazlívati Němcům, že podíl na vládě míti chtěli a chtějí, anebo alespoň že za žádnou cenu nechtěli dopustit, aby se utvořila většina a vláda proti nim. Odhodlali se, smířiti se s jazykovými nařízeními jen pod tou podmínkou, že nebude většiny proti nim, že většina bude volná a že rozhodující zůstane vláda, v které Němci měli míti svého parlamentárního zástupce. Utvoření se pravice bylo pro ně neočekávanou, netušenou ranou. A poněvač ovšem těžce mohli věřiti, že by Poláci přistoupili k pravici p r o t i vůli svého ministrpraesidenta, vinili hraběte Badeni z věrolomství a politické nepoctivosti, a odtud pak nezkrotné záští proti němu, ačkoliv byl utvořením se pravice nejméně tak překvapen a rozezlen, jako Němci sami. Jako dnes pamatuji se na rozmluvu, kterou jsem měl s hrabětem Badenim den před rozhodnutím v klubu polském. Němci očekávali obnovení protiněmecké politiky z doby železného kruhu pravice, a proto se postavili do nejkrajnějšího odporu proti vládě i proti sněmovní většině. A poněvač agitace v obyvatelstvu — a jen na tu spoléhali, odvolávajíce se na příklad Čechů, kteří za svou radikální politiku dostali jazyková nařízení — těžko se dala vésti pro pravou příčinu jich rozhořčení, pro utvoření se pravice, v které přece jenom značná část Němců zastoupena byla, vrhli se s celou silou na jazyková nařízení, prohlásili je za smrtelnou ránu, namířenou proti Němectvu v zemích českých, a. pomocí této nepravdy zfanatisovali veškeré obyvatelstvo německé v Rakousku i v říši. V podrobných ustanoveních nařízení nikdo se nevyznal, a tak lehko bylo namluviti německému lidu i takový nesmysl, že všichni Němci nyní musejí se učiti česky, aby došli svého práva v úřadech. Co lidí bouřilo se proti násilnictví hraběte Badeni a Němce hraběte Gleispacha, jenž se potom ve Štýrském Hradci osvědčil jako nejnacionálnější Němec proti ubohým Slovincům štýrským, kteří ani ponětí neměli o obsahu jazykových nařízení!

Také obstrukci naučili se od nás. 17. květen v českém sněmu a naše obstrukce proti berní předloze za koaliční vlády byla jim vábivým příkladem. Vzpomínám, jak jsem v klubu varoval před obstrukcí proti berní reformě, poukazuje výslovně k tomu, že může nastati doba, kdy budou Němci obstruovati povolení našich požadavků . . Sám jsem netušil, jak dobrým jsem, bohužel, byl prorokem.

A Němci ukázali teprvé, čím obstrukce může býti: naprostou negací parlamentarismu. Hráli va banque, sami si podřezávali větev, na které seděli, ničili parlament, který jen pro ně byl tak nespravedlivě sestrojen, ale myšlenka, že měli být odsouzeni k věčné menšině, byla silnější, než všecky rozvahy. V obstrukci teprvé poznali svou velikou sílu, viděli, co znamená jich mocná žurnalistika, německá bureaukracie, podpora celého německého světa, viděli, že tímto bouřným způsobem boje zanášejí myšlenku fanatického nacionalismu i do nejodlehlejších údolí alpských, že nacionalisují zase Vídeň, která pro svůj antisemitismus tak dlouho zapomínala na bolesti Němců v zemích českých — a proto nelekali se posledních důsledků boje. Pro nás pak znamenalo vítězství německé obstrukce uznání německého veta proti každému požadavku národní spravedlivosti.

Dnes není na to ještě čas, psáti celou historii tohoto bezpříkladného zápasu, v kterém padl především hrabě Badeni, smím snad říci vlastní vinou, vlastní nerozhodností. Proti bezhraničnému terroru německému mohl se udržeti jenom železnou rozhodností a nelekáním se nijakých kroků na obranu. Jen tolik chci říci, že nikdy nebyla doba tak blízká k státnímu převratu, jako tehdy. Hrabě Badeni se k němu neodhodlal.

Od té doby také ztratil jsem poslední zbytek víry v možnost státních převratů, s kterou tolik počítá náš radikalismus. Vláda chtěla rozhodnosť od pravice. Ta stála pevně, rozhodně, odhodlaně — ale právem žádala totéž od vlády. Když konečně přišlo ke krisi, k známé lex Falkenhayn, která po našem přání nesměla obsahovati nejmenší obmezení parlamentárních práv poslanců, a namířena byla jen proti hrubému násilí, a která rovněž po našem přání měla býti provedena bez zakročení ozbrojené moci — bylo už pozdě. Vláda vzpírala se proti zavedení parlamentní stráže, a když socialisté ve chvíli, kdy sami Němci začali se už hroziti posledních důsledků svého vystupování, útokem na praesidium krisi dovedli až tam, kde rozhodnutí se státi musilo — dala praesidiu sněmovnímu k osobní ochraně — policii! Dnes, kdy všecko to už náleží historii, a kdy o všem tom se jen proto zmiňuji, abych pokud možno objektivně stanovil míru zodpovědnosti vlastní i strany, k níž patřím, řeknu docela upřímně, že bych svolení ke vstupu policie do parlamentu nedal, jako jsme to s praesidentem Abrahamowiczem učinili tehdy, kdy v celé sněmovně málo kdo zachoval klidnou rozvahu. Ne proto, že bych si co dělal z výčitek, že to byla policie, která byla povolána k zavedení pořádku. Konečně vídeňský parlament dávno už nebyl parlamentem, nýbrž místem, znesvěceným nejúžasnějšími surovostmi. A pak i v

anglickém parlamentě je to obyčejná policie, která v nejkrajnějším případě zakročuje proti poslancům, neposlušným příkazu předsedy. Z jiné příčiny. Poněvač dnes vím, co jsem tehdy věděti nemohl, že hrabě Badeni neměl odhodlání, jíti až do konce — a konečně mají pravdu ti, kteří tvrdí, že jen vítězství dovede ospravedlniti použití prostředků, které se vymykají z platných pravidel a řádů. Musilo být odhodlání, silou zlomiti odpor celé levice — a toho nebylo.

Ostatně stala-li se tehdy chyba, nelze z ní viniti ani v nejmenším stranu, poněvač, jak jsem se zmínil, dr. Engel jako předseda klubu v poradách pravice až úzkostlivě se bránil myšlence každého užití brachialných prostředků, a celá vina padá jen a jedině na mne. Já pak ji s klidem na sebe přijímám — osobně jsem ji dost draze zaplatil — a jen bych chtěl pro všecku budoucnosť konstatovati, že já polovičatostí provedení vinen nebyl. Naopak, já chtěl a byl odhodlán jíti až do konce — poněvač bylo mým hlubokým přesvědčením, že jen tak lze zlomiti německou obstrukci. Smím snad říci bez sebechvály, že ani praesidentu Abrahamowiczovi, ani mně na osobní odvaze nescházelo. Nescházelo by i jiným, poněvač boj tak vášnivý přímo vylučuje u člověka, který není už od přírody naprostým zbabělcem, uvažování o osobním nebezpečí nebo o nemilých následcích.

Hrabě Badeni padl následkem vlastní nerozhodnosti a ztráty víry v sebe. Ale jak padl, bylo přímo úžasné. Bezpodmínečně položila se státní autorita v prach před násilnou obstrukcí německou ze strachu před pouličními bouřemi vídeňskými. K tomu opravdu nebylo nejmenší příčiny. Rozhodujícím kruhům vídeňským jednalo se o parlamentární vyřízení uherského provisoria, poněvač se dobře cítilo, že se za svolení Maďarů, aby k tomu možno bylo použíti §u 14ho., zaplatiti musí dráž, než dovede to snésti mocnářství i Cislajtanie. Hrabě Badeni sice sám sebe označil za jedinou překážku smírného vyřízení krise — ale neučiněno pranic, aby Němci za obětování nenáviděného ministra zavázali se k parlamentárnímu projednání uherského provisoria.

Hrabě Badeni obětován bezpodmínečně, jak u nás bývá to obyčejem, ukvapeně a — bez všeho positivního výsledku pro stát.

Strana vyšla z pádu vlády bez pohromy. Jazyková nařízení sice zrušena, ale vydána baronem Gautschem nová, která po mém soudě alespoň jsou daleko lepší než Badenova. Vím, dobře, že v české veřejnosti, i v naší straně v této příčině jsou mínění různá, a že Gautschova nařízení pokládána za nedopustitelné odstoupení od zásady naprosté dvojjazyčnosti, která jedině odpovídá platným zákonům.

Vážím si plně mínění druhého, ale sám jsem nezvratného přesvědčení, že našemu národnímu prospěchu odpovídají Gautschova nařízení nejlépe. Jen na základě rozdělení okresů v jednojazyčné i smíšené, a ustanovení vnitřní řeči úřední i služební podle jazyka většiny obyvatelstva v okresu, možno domoci se úřadů na venek i uvnitř naprosto českých a jen to odpovídá nárokům každého národa na úřední správu ve vlastním jazyku a duchu, tím spíše pak náro-

kům našeho národa, který ve svém rozvoji tak těžce a osudně pocítil vliv nenárodní bureaukracie. České úřednictvo, duchem i vědomím, bez ponižujícího pocitu, že vlastním, vyšším jazykem úředním není mateřština, nýbrž jazyk cizí, je jedním z nejdůležitějších požadavků nejen politického, nýbrž také kulturního rozvoje našeho národa. Princip nařízení Badenových, podle kterého vnitřní řeč úřední ve věcech stran závisí od jazyka podání, nemá této mravní, ideální ceny. Za vědomí českého úředníka, že německé podání vyřizuje vnitřně česky, rád obětuji problematickou vymoženost, že u německého úřadu českou věc mají vyřizovati také vnitřně česky, a ne jenom ve vnějším projednávání a vyřizování.

Především nikdo by nekontrolloval a nestíhal jednání nařízení takovému neodpovídající, kdežto u nás by se to dojista dělo, a pak opravdu zdá se mně býti politicky výhodnějším, starati se o to, aby naše úřady byly vnitřně českými, než o to, aby německý úředník musil užívati jazyka českého, kde toho naprosto z věcných důvodů potřebí není. Čím rozhodněji musíme státi na kardinální pro nás zásadě, že každý, Čech nebo Němec, u každého úřadu v království ve svém jazyku musí dojíti svého práva, a sice plného, ne pomocí tlumočníků, nýbrž od řádných úřadníků, kteří jsou povoláni k pravidelným výkonům úředním u dotyčného úřadu, tím spíše můžeme v zájmu dohody ve věcech jazykových ustoupiti od požadavku dvojjazyčnosti, kde jí nezbytně ku provedení výše uvedené zásady potřebí není, ovšem tak, aby totéž platilo ve příčině znalosti němčiny pro úřednictvo české. Zrovna tyto vzájemné ústupky povedou nutně k naprosté téměř českosti našich úřadů, a já se přiznám, že alespoň pro mne je toto požadavkem nejvážnějším. S němčinou úřední nesli k nám i naši úřadníci také německý centralistický duch, a až opět úřady naše budou vnitřně české, bude v té příčině o mnoho lépe. Jak jsme to už s opravdovou radostí pozorovali za krátkou dobu platnosti jazykových nařízení Gautschových! Ovšem, byl v té době dr. Kaizl ministrem financí. Na každý způsob přizná mně snad každý, kdo trochu poměry zná, že se německý úředník nestane národně vlažnějším, když bude musit někdy vyřizovati nějaké podání »vnitřně« česky, ale naopak, že proniknutí sebevědomého českého ducha v naše úřednictvo nebude pokračovati, zůstane-li němčiny v našich úřadech víc, než toho je naprosto zapotřebí.

A co se udrželo německé řeči služební za platnosti nařízení Badenových, víme všichni. Nemohlo být jinak, poněvač to leží v jejich podstatě. Kde rozeznává se úřední řeč vnitřní jen podle podání, kde nerozeznávají se okresy jazykové, tam přirozeně bude snahou bureaukracie, už k vůli expeditivnosti nebo pohodlí, aby služební, administrativní řeč úřadů byla jenom jedna v celé zemi. A že touto dlouho, dlouho nebude čeština, o tom se snad ani největší mezi námi optimista neklame.

Já rád se přiznám, že v jednání o nařízení barona Gautsche pro království České měl jsem velmi živé účastenství, a ještě jednou

tvrdím, že zdají se mně býti alespoň pro Čechy nejlepším rozřešením jazykové otázky, takovým, s kterým oba národy mohou býti spokojeny a kterým také expeditivnost státní správy není poškozena. Naopak zjednodušena. Nařízení moravské barona Gautsche ovšem neodpovídalo českým přáním.

Tu pak budiž mně opět dovoleno pronésti kacířské mínění. U nás se bouřlivě vždycky žádá, aby jazyková úprava nebyla obmezena na Čechy. Je to přirozené a přání naše v tom směru dojista je jednomyslné. Ale zdá se mně, že jazyková otázka na Moravě pro nás příznivěji bude řešena, bude-li veškeré naše politické postavení na Moravě i v říši silnější, než je posud. V Čechách závisí od naší politické moci, bude-li nám vůbec opět zjednáno jazykové právo — ale způsob provedení sotva bude podstatně jiný, než byl už v praxi zaveden. Na Moravě však nutno obsah jazykových nařízení podstatně změnit, abychom mohli se s nimi spokojiti. Počeštění zemské správy a česká většina na moravském sněmu také v této příčině mají větší důležitost, než se z mnohých stran chce viděti a uznati.

Baron Gautsch sám cítil, že byl povolán jen k zatímnému vládnutí, a beze všeho lpění na úřadu odešel, aniž změnou nařízení jazykových situaci zlepšil. K tomu povolán hrabě Thun. Ten vrátil se k myšlence hrab. Badeniho, a povolal do ministerstva dry. Kaizla a Baerenreitra. Ovšem, bylo snad na provedení její příliš pozdě. Snad. Možná, že nebylo dost energie a rychlého odhodlání. Nestalo se nic a situace se jenom zhoršila pro nás. Jediný prospěch z ní jsme měli ten, že jsme poznali, co znamená enegický, vynikající český ministr ressortní. A taková zkušenost pro nás,, kteří jsme tak dlouho myslili, že zrazuje národ, kdo stane se něčím víc, než podřízeným úředníkem, má dojista velkou cenu.

Jazyková otázka ponechána na vratké půdě ministerského nařízení. Ne z části bez naší vůle, v tom smysle totiž, že jsme příliš rozhodně stáli na stanovisku, u nás obecně přijatém, že se jazyková otázka nemůže řešiti říšským zákonem, ať už projednaným parlamentárně, nebo vyhlášeným pomocí §u 14ho. Snad bývalo by rozumnějším, zajistiti si to, co vydobyli jsme v otázce jazykové, zákonem, neboť pro zrušení zákona jazykového, vydaného na základě §u 14ho sotva by se našla na říšské radě většina, zbaviti se tak strachu o budoucnost, a uvolniti ruce sobě i vládě, v které seděl náš vynikající stranník. Zdá se, že je výhodnější politikou, úzkostlivě se divati na otázky kompetenční spíše tam, kde jedná se o věci národu našemu neprospěšné. Přiznám se, že mým názorům na politiku toto stanovisko méně zásadní spíše odpovídá, ačkoliv nechci odmítati všechnu oprávněnost námitce: Hodie mihi, cras tibi. (Dnes mně, zítra tobě.) Ale u nás se v otázce kompetenční beze všeho ostychu tolik už hřešilo proti nám, že by se snad bez obavy o budoucno mohlo jednou také hřešiti pro nás. Ovšem, všecko to říkám s výslovnou výhradou, že nemohu dopustiti pomýšlení, že by dr. Kaizl připustil nějaké řešení jazykové otázky, které by zájmy českého národa mohlo poškoditi.

Zatím se mračna nad námi stahovala. Němci vzbouřili celý svět, pracovali všemi prostředky své obdivuhodné organisace veřejného mínění, všeněmeckým hnutím postrašili všecky, kteří se báli o budoucnosť říše, zasadili páky všude, kam prostíral se veliký jich vliv v bureaukracii i v politickém světě — a my odcizili si největší a nejrozhodnější odpůrce německé obstrukce a německého násilnictví, kruhy vojenské — otázkou »zde«. Dávno nebylo takového hříchu spácháno na české věci, jako zrovna v této otázce. Krise, v které se nalézalo Rakousko, byla jednou z nejhlubších, která kdy je rozvířila. Do samých základů. Nejednalo se o nic více a nic méně, než o definitivní odpočítání s Němci, podaří-li se jim donutiti posledním rozmachem nejkrajnějšího odporu rozhodující kruhy a většinu národů rakouských k ústupu a k přiznání, že jsou Němci silni dost, aby se proti jich vůli v Rakousku nikdy více nesmělo vládnouti, zejména pak ne v duchu národní spravedlivosti.

V takové chvíli, kdy politický rozum dítěte by na to stačil, aby rozpoznal, že je přímo — budiž mně odpuštěno tvrdé slovo — hloupým, pobuřovati proti sobě tak mocného činitele ve státu, jako jsou kruhy vojenské, a to zejména tehdy, kdy ve Vídni proti německé bouři musili hledati oporu v národech neněmeckých, a mohli zůstati pevnými, jen když ji opravdu našli — uznali u nás za dobré poštvati proti sobě vojenskou stranu otázkou přímo směšně malichernou v srovnání s dosahem krise, která měla v náš prospěch býti vybojována. A opět se ukázal u nás strach před radikalismem silnějším, než nejprimitivnější politická rozvaha. Někteří z nás měli odvahu odsouditi jednání to veřejně, a já sám našel jsem pro to pochopení na schůzi v radikálním Jičíně, což je důkazem, že náš lid o mnoho je lepším a rozumným důvodům přístupnějším, než myslí tak mnozí z nás, — ale to byly jen ojedinělé úkazy. Neozvalo se autoritativní slovo, které by okřiklo nevčasnou a nemístnou agitaci, naivní bití do všeho, domýšlivý boj na všecky fronty. V Išlu v červenci rozhodnuto přijíti Němcům vstříc. A když na císařských manevrech v Čechách vojsko bylo uvítáno v jednom českém městě posměšnými nápisy »zde«, a když štábu vojenskému starosta města zapověděl vyvěsiti na radnici, kde se nalézal, černožlutý, služební prapor, kdežto Němci kteří ve svých městech kromě německo-nacionálních trikolor jiných praporů nevyvěšovali, přímo demonstrativně ověsili Ploškovice, kde byl hlavní stan, prapory černožlutými, a tak překvapili celý svět nenadálou svou loyálností, obrátila se nálada v kruzích rozhodujících proti nám způsobem tak ostrým, že zase jednou zmizela politická rozvaha, a prohlášeno, že se jazyková nařízení zrušiti musejí »schlankwegs«, ačkoliv sami Němci přiznávali, že takový radikalismus byl velmi zbytečný, tím spíš, poněvač nutně musil vyvolati za bouři německou bouři českou.

Nebylo dost na tom, že se obětoval bez koncessí a ústupků hrabě Badeni, učinilo se to po druhé, autorita státní po druhé obětována beze vší rozvahy, jednou ze strachu a po druhé ab irato, a tak se

není co divit rozvratům, které potom nastaly . . . Němci měli boje dost, a kdyby se od nich za podmínku zrušení jazykových nařízení žádalo, aby neodporovali ponechání vnitřního jazyka v platnosti, dojista by byli příliš houževnatý odpor nekladli.

Bylo by však neloyálním nepřiznati, že rozhořčenosť na nejvyšších místech po zprávách o přijetí vojska v českém městě, která ovšem byla podána, byla, nejméně řečeno, vysvětlitelna. Rakousko přivedeno na pokraj revoluce proto, že na rozhodujících místech přišlo se Čechům vstříc, že dána jim úplná skoro práva jazyková, a v Čechách nenašli vhodnějšího projevu svého uznání, než demonstraci proti vojsku, které zrovna v dobách těžkých krisí stává se ještě vážnějším faktorem v životě státním, než jím je v kterémkoli jiném, národně jednotném státě. Zapomnělo se docela, že v daných poměrech demonstrace proti vojsku byla demonstrací proti koruně, a že tato v Rakousku přece jen na konec rozhoduje o směrech vnitřní politiky. K význačným vlastnostem našeho radikalismu ovšem patří, zrovna na tento vážný moment se neohlížeti . . . Oč jsou Němci chytřejší, i když velká jich část dělá přímo antidynastickou politiku!

Výsledky dlouholeté politické práce byly ty tam . . . Vnitřní řeč úřední zase nám vzata, a Němci donutili státní autoritu k nejúžasnějšímu ústupu! Dokázali, že se proti jich vůli nesmí v Rakousku nic státi. Všecko to, co ztratili zavedením 5zlatového censu, reformou volebního řádu do obchodních komor, bylo paralysováno. Byli sice i na dále menšinou — ale vůle většiny víc neplatila, tím spíš, poněvač pravice v rozhodné chvíli nenašla vůle, být většinou. Jedině ona, jako většina sněmovní, mohla situaci ještě napraviti, tím, že by se postavila proti vládě, která Čechům tak těžce ukřivdila, a odepřela jí prostě prozatímní rozpočet i všecky důležitosti státní. To mohl býti opravdu čin osvobozující. Pravice se k tomu neodhodlala. Poláci odmítli každé pomýšlení na takovou zpronevěru na historické taktice polské, povoliti každé vládě státní nezbytnosti — teprvé nejnověji byli ochotni tak fundamentálně svou politiku změniti — a na katolické centrum vůbec už nebylo spolehnutí, poněvač bylo ohroženo stále rostoucí a mohutnící agitací všeněmeckou.

Čechům nezbylo, než spoléhati jen a jedině na vlastní sílu a jíti vlastní cestou. — Ze stanoviska české politiky bylo by bývalo přímo šílenstvím dopustiti, aby se báli ve Vídni jediné německé obstrukce, a aby dobrovolně také Čechové se poddali německému vetu. Bez ohledu na úžasné přímo roztrpčení českého národa za ránu v tvář, kterou jsme tak nezaslouženě dostali — český ministr dr. Kaizl se obětoval, a podepsal nepopulární rakousko-uherské vyrovnání, uzákoněné §em 14tým — bez ohledu na to, že v této náladě nejkrajnější politika byla vysvětlitelnou, už politická, chladná úvaha nutila k zjednání rovnováhy proti německé obstrukci, k provedení důkazu, že je česká obstrukce zrovna tak nepřemožitelnou, jako německá, a že ji Čechové zrovna tak bez strachu a bázně o následky vydrží jako Němci. Bohužel jen, že jsme nevystoupili bezohledněji, bouřlivěji.

Na rozhodujících místech třeba pozdě sice se poznalo, že se stala politická těžká chyba, a povolán byl dr. Körber, aby ji napravil, který také vzal k tomu účelu ve svůj kabinet dra. Rezka, ale náprava nestala se ihned, na ráz. Opět vráceno se k staré myšlence, že musí se státi vážný pokus o smírnou dohodu v Čechách. Nálada k tomu byla dost příznivá, poněvač Němci se pro odvetu českou obstrukcí ze svého vítězství nemohli plně radovati, a my přece jen nedovedli jsme se ubrániti přesvědčení, že smírnou dohodou nejbezpečněji si zajistíme jazykové své právo pro všechnu budoucnost.

Smiřovací porady však zůstaly bez výsledku, poněvač dr. Körber neukázal nejmenší energie ve vedení jednání. Vláda myslila, že stačí, dá-li k poradám sál, teplo, zapisovatele, osvětlení, statistický materiál a papír ku psaní. Také z naší strany chybně bylo razeno, aby se počalo z nejlehčího, od zákona o jazyku samosprávných úřadů, místo aby se bylo využilo dobré nálady ihned pro to nejtěžší: pro jazykovou otázku státních úřadů. Než jsme se k této kardinální otázce dostali, bylo po smířlivé náladě, ztracené při nedůležitých rozporech v otázkách podřízenějších. A tak začala naše politika s drem. Körbrem a proti němu.

II. *)

Naše politika měla od zrušení jazykových nařízení jeden ostře a určitě vyhraněný cíl: dobýti zpět, co nám bezprávím vzato, vnitřní úřední a služební řeč. Jak k tomu dojíti, bylo otázkou taktiky, ať obstrukcí, ať opposicí, ať s vládou, ať proti vládě. Jedno jen chtěla: dobýti zase národu našemu ono právo jazykové v úřadech, bez kterého je národ ponížený, nerovnocenný, národ druhého řádu vedle nadprávného národa německého. A vedle toho ovšem dokázati jsme musili, že proti naší vůli parlament zrovna tak není k práci schopným, jako proti vůli Němců. To jsme plně dokázali.

Bohužel však, že u nás zrovna pro to, že je otázka vnitřní řeči otázkou rovnocennosti národní, otázkou naší cti a důstojnosti, tedy na každý způsob přední otázkou českou, málo měli pochopení. Každý ví, že nejsem chauvin, ale vidím-li, že všechno, co patří k sanctissimum úřadu, co není pro strany, pro český lid, kterého je tolik, že se s ním přece jen česky mluviti musí, že všecko to má a musí býti německé, cítím takové ponížení svého národa, že není daleko fysické bolesti.

*) Otiskuji zde článek, uveřejněný v Národních Listech dne 22. října 1905, vynechávaje ovšem všechnu polemiku, v dané chvíli už bezpředmětnou a zbytečnou.

A u nás se nedocenil význam zejména Gautschových nařízení s naprostou skoro řečí služební, a nad politikou, dobýti znovu toho, co jsme už měli, co nám vzali jen ze strachu před německými hrozbami, tak často pohrdlivě se krčilo rameny jako nad zbytečnou, bezvýhlednou jazykovou politikou. Zač má národ bojovat, trpět, vytrvat, když ne za čest a důstojnost svého jazyka?

Proto, aby se našlo něco »populárnějšího«, postavila se do popředí moravská otázka universitní. Napřed se říkalo: buď vnitřní řeč nebo universitu, ale končili jsme zase heslem: vnitřní řeč a universitu. Tak nestálostí, netrpělivostí, ale ne naší, zanesen do politiky element nejistoty, kolísavosti, který posici naši velmi oslaboval. Nikdo to tíže nenese, než zrovna my, kteří jsme za naši politiku odpovídali, zejména když musili jsme tak často slyšet od přátel i nepřátel: Tak co vlastně chcete?

Němci dovedou chtít jedno a od toho neupustí a koncentrují na to všechny síly. Až svého dobudou, chtějí nové. A v tom je jejich síla. To je mužská politika, vlastní Němcům. Slovanská je bohužel vrtkavá, ženská.

A každý musí doznati, s jakou houževnatostí jsme se drželi tohoto prvního a předního českého požadavku, a my budeme se ho držeti, dokud budeme v politice a nedosáhneme toho, bez čeho jsme národem — služebným. Jako tak často u nás v tak zv. »vyšších kruzích«. S lokajem, s kočím, se sklepníkem mluví česky — mezi sebou německy. To je vnitřní a služební řeč úřadní německá. Tak často mne naplňovalo úžasem, že i v listech tak zv. intelligence četl jsem výčitky, že rozbíjíme své síly o jazykovou politiku.

Ale ovšem rád se přiznám, v taktických prostředcích neznám houževnatosti. Politická taktika musí se přece říditi podle okolností, podle charakteru protivníka, podle měnivé situace. Je-li potřebí houževnatosti, tedy houževnatost! To dokázali jsme od vystoupení dra. Rezka z kabinetu až do pádu dra. Körbra. Ale u nás je tak často obrácený svět! Z otázky taktické, z obstrukce, se udělal princip, na ten se přísahalo, ale ze změny cíle politiky se princip nedělal, tam přehazovala se otázka jazyková s otázkou universitní, jak právě byla nálada, a najednou se také přišlo s tím, že mají se oba tyto požadavky zaměniti něčím populárnějším: všeobecným hlasovacím právem. Není a nebyla tato politická nestálost mnohem nebezpečnější, neseslabovala mnohem více posici českou, než změna taktiky, vynucená okolnostmi? Každá politika smí měnit cesty, jít po každé, která za daných okolností může vésti k cíli — ale kam chce, co chce, to musí vědět jasně a určitě, a od toho nesmí upustiti, nechce-li býti nejen nevýslednou, nýbrž také — směšnou.

Co je obstrukce? Přece nic víc, než taktický prostředek. Ale u nás se z obstrukce udělalo církevní dogma. Nám všem je vnitřní ustrojení Cislajtanie stejně nenáviděným, poněvadž je negací našich historických práv, a tu je ovšem přirozeno, že zejména radikálnější kruhy viděly v obstrukci samospasitelný prostředek k odstranění »cislajtanismu«,

a proto hledaly v otázce užívání nebo neužívání obstrukce otázku hrdinství nebo zbabělosti poslanců a ne otázku, při jejíž řešení jedině může a smí rozhodovati klidné a chladné uvažování a okamžité účelnosti obstrukční nebo neobstrukční taktiky.

Obstrukce je dnes, jakmile jednou bylo sankcionováno její vítězství ústupem před Němci v otázce jazykových nařízení, obvyklou parlamentární zbraní k sesílení opposice menšiny, které se odříkati nemůže žádná strana. Kdyby na př. Němci obstruovali na českém sněmu, musila by býti naše obstrukce na říšské radě přirozenou, skoro mechanickou odpovědí, kdybychom Němcům jinak odpověděti nemohli. Ale ovšem, poněvadž je obstrukce negací principu většiny, tedy všeho parlamentního života, nebude míti dlouhého trvání, a bude odstraněna buď mlčky, poněvadž různé obstrukce vzájemně se budou paralysovati, anebo změnou jednacích řádů, které každou obstrukci znemožní.

My užívali obstrukce jako taktického prostředku, jak se to slušelo na stranu, zastupující celý národ, a nemohli jsme si dovolovati radikálního směšování obstrukce jako prostředku s cílem samotným. Obstrukcí povalen hrabě Clary, obstrukcí donucován dr. Körber, aby vykonal, co slíbil, ale poněvadž tvrdil, že může naše požadavky vyplniti jen tehdy, když přestaneme obstruovati, poskytovali jsme mu možnost dokázati dobrou svou vůli skutky, a když jsme se přesvědčili, že nemá ani dobré vůle, ani možnosti, provésti, co sliboval, ba že nás přímo oklamal, vystoupil dr. Rezek z kabinetu, a od té doby obstrukce česká byla tvrdá, neústupná a neoblomná, až dr. Körber padl. —

Taktice české může rozuměti jen ten, kdo zná dra. Körbra a znal jeho program, když nastoupil vládu a vzal dra. Rezka do ministerstva, a kdo zná hlubokou změnu i charakterovou dra. Körbra během jeho pětiletého vládnutí. My politiku nedělali ve vzduchoprázdném prostoru, my ji dělali z počátku pod vlivem bývalé pravice, pak konečně — bohudíky — sami, ale s drem. Körbrem a proti němu — a poněvadž dr. Körber byl všechno, jen ne vyhraněný, ostrý charakter, u něhož platí zásada: rána za ránu, nýbrž člověk, který všechno své umění vynaložil k tomu, aby nemusil říci určitě ano neb ne, který nastoupil vládu s nejlepším úmyslem, aby odčinil křivdu, která se Čechům stala a kterou otevřeně uznával, a aby mohl do konce pracovati s českými poslanci, a který končil v zajetí určitého slibu, daného Němcům, neučiniti nic pro nás bez jejich svolení a v chorobné přímo touze, udržeti se při vládě — nemohla také naše taktika býti přímočárnou, nýbrž měnila se s evolucí, kterou prodělával sám předseda ministerstva dr. Körber. Při tom nechci popírati, že také naše taktika měla vliv na evoluci dra. Körbra. Jen nadutý domýšlivec neuznává vlastní chyby. Hlavní a základní chybou naší politiky bylo, že jsme po zrušení jazykových nařízení neukázali přímo elementárný odpor. Kdybychom byli ve sněmovně »všecko rozbili«, smím-li se tak vyjádřiti, pak bylo to imponující, opravdové, elementární — po-

něvadž není slov pro rozhořčení, které každý z nás musil cítiti. Ale my jsme se dali uklidniti moudrými radami a vykomplimentovali jsme hr. Claryho obstrukcí přímo salonní. Strach, který na nejvyšším místě před elementárním výbuchem české rozhořčenosti byl, opravdu se uklidnil. Nechci nikoho obviňovati. Vinni jsou zrovna tak ti, kteří chlácholili, jako ti, kteří se dali uchlácholiti. Poslední snad ještě více, a já se otevřeně přiznám, patřil jsem k nim. Stáli jsme pod vlivem pravice. Měli jsme už tehdy říci, že by nám pravice lépe posloužila, kdyby prostě odepřela ministerstvu hraběte Clara všecky státní potřebnosti, než aby nechala nás klidně a tiše obstruovati. Byly dvě cesty: buď měla pravice uplatniti svou většinu proti vládě, anebo jsme měli jíti svou cestou a ukázati bezohledně, co český národ cítil. Vyšel shnilý kompromis. Pravice, s Poláky na čele, ochotna byla hlasovati pro státní nezbytnosti, a my svou umírněností vzbudili klamné domnění, že se s námi může lehčeji jednati, než tomu ve skutečnosti bylo. Kdybychom elementárně, bez rozvahy, jen jak nám to náš cit kázal, všechno znemožnili, musili nás rázem usmířiti. Ale tak dali se na cestu slibů, ujišťování dobrou vůlí — a my do dlouhé, vysilující obstrukce, která končila přece jen vítězstvím více formálním, pádem kabinetu, a ne vyplněním našich požadavků. A že jsme obstrukci musili přerušovati, bylo důsledkem celé konstrukce kabinetu Körbrova, a tato byla důsledkem klidné naší obstrukce proti kabinetu hr. Clarya a dra. Kindingra.

Dr. Körber vzal do svého kabinetu dra. Rezka. To nebylo jmenování dekorativní, ut aliquit fecisse videatur, nýbrž českým ministrem stal se člověk, kterému každý musil přiznati, že ví, co chce, že nemůže chtíti nic národu českému nepřátelského a že má příliš energie, aby svou dobrou vůlí ukazoval v passivném přihlížení k tomu, co dělají d r u z í. Tím přímo a priori byla vyloučena přímočárná politika obstrukční proti kabinetu dra. Körbra, tím spíše, že dr. Körber určitě slíbil zjednati nám právo ve věcech jazykových. Myslím ještě dnes, že měl dr. Körber dobrou vůli, vykonati, co slíbil. Ale ovšem měl proti sobě hrozbu německou obstrukcí a jen politický analfabet vyčítati může předsedovi ministerstva, jestli s tímto faktem počítá. Chybou je jenom, přeceňovati ji a na konec báti se rozhodného zakročení proti k a ž d é obstrukci. A naší povinností bylo, ukázati dru. Körbrovi i celému světu, že je naše obstrukce rovnocenná obstrukci německé a že i bez tichého trpění bývalých stran pravice dovedeme zmařiti každé jednání říšské rady, zrovna jako Němci.

Dr. Körber dobré nálady svých medových měsíců vládnutí nedovedl využitkovati, ač tehdy ještě mohl Němce snadno přivésti k ústupkům. Smiřovací konference vedl, jak jsem už řekl, přímo diletantsky, dobrá nálada se rozplynula. My byli o naději chudší, my viděli, že po dobrém nezlomí se hrozba německou obstrukcí, které se dr. Körber tak bál a že po dobrém také dr. Körber nedostane se k rozhodným činům a tak dali jsme se zase do obstrukce a přes nátlak celé sněmovny, i bývalé pravice, zejména Poláků, rozbili jsme sně-

movnu 8. června 1900. Jak známo, ještě před tím vzdal se dr. Engel předsednictví, poněvač byl proti každé obstrukci. Teprvé od té doby počíná zodpovědnost dra. Pacáka za naši politiku, když už se tak rozlišuje mezi stranou, klubem a »vedením«.

Po 8. červnu byla naše politika na rozcestí. Mohla uspokojiti se důkazem, že dovede česká delegace zmařiti jednání sněmovní zrovna jako Němci a dáti se na cestu taktiky »volné ruky«, aby tak přivedla dra. Körbra k vyplnění našich požadavků, anebo pokračovati v obstrukci.

První cesta byla tím schůdnější, poněvadž vnitřní češtiny ještě ve velkém rozsahu bylo v úřadech užíváno, a poněvadž dr. Körber ještě nebyl tak v zajetí německém, jak v něm byl později, a druhá byla tím obtížnější, poněvadž jsme musili býti připraveni na dlouhé trvání obstrukce, které žádá od obyvatelstva velikých obětí hmotných, takže těžko je tetivu trpělivosti jeho přepínati. Němci sami to zkusili na své obstrukci a ta byla kratší. Byli jsme mnozí pro první cestu.

Neurčitostí, nedostatkem pevné vůle a jasného programu dr. Körber jednání stížil, a výkonný výbor rozhodl se pro cestu druhou.

Tím celá politika naší strany vůči dru. Körbrovi byla změněna, tím více, poněvadž dr. Rezek velmi rozhodně se engažoval pro cestu první.

Vláda rozpustila sněmovnu, energicky a bezohledně odstraňovala, co zbylo z vnitřní češtiny, a volby daleko nedopadly tak jednotně, jak možno bylo čekati po nadšení, s jakým přijat 8. červen.

I ti, kteří myslili, že 8. červen může býti zatím metou naší obstrukce, jako Kaizl, já, musili se vysloviti pro další obstrukci, nejen proto, že rozhodl tak výkonný výbor, nýbrž i proto, že dr. Körber trestati nás chtěl odstraňováním toho, co zbylo vnitřní češtiny i po zrušení jazykových nařízení.

Prostá opposice ve vídeňském parlamentě ztratila na ceně, a projeviti svou rozhořčenost i tlačiti na vládu, aby obrátila, mohli jsme jen obstrukcí. Ale nyní obstrukce nebyla dokonce již elementárním projevem neudržitelného rozhořčení, nýbrž prostě taktickým prostředkem, jedině vydatným ve vídeňské sněmovně, kde princip majority neplatil a kde velká většina sněmovny ztratila na tolik smysl pro konstituční život, že zrovna to, bez čeho žádná vláda býti nemůže, tak zv. státní nezbytnosti každé vládě hotova byla povoliti.

Ovšem také dr. Körber pokračoval ve své politické evoluci. Kdežto dříve odříkal se § 14., jako nejtěžšího hříchu, začal ho nyní bez bázně a strachu užívati. A svět se nebořil, naopak, vídeňské listy to schvalovaly jako záchranu státu, ačkoliv dříve to prohlašovaly za zločin — a dr. Körber začínal už žíti jen a jedině z chvály vídeňských listů.

Tím bylo přirozeně obroušeno ostří naší obstrukce, obstrukce proti tomu, co mohl si dr. Körber opatřiti § 14., stala se planou de-

monstrací a my přímo donuceni byli změnou v názorech dra. Körbra, Němců, Vídně, skoro celé sněmovny, pomýšleti na to, že naše obstrukce bude vydatnou až tehdy, kdy dojdeme k něčemu, kde §u 14. nelze podle mínění celé sněmovny, celé žurnalistiky, Vídně i samého p. dra. Körbra užíti.

Ale k tomu bylo ještě tak daleko a dr. Körber, aby donutil nás k upuštění od obstrukce, vysypal na sněmovnu zlatý déšť několik set milionů svými investicemi. A kromě toho získal alpskými drahami Slovince, nejbližší nám spojence, a ti působili na nás celou tíhou argumentů své hospodářské bídy . . . .

Vedeni všemi těmito úvahami, a neuvažovati o tom bylo by úmyslným sebeobelháváním, konečně odhodlali jsme se propustiti investice, ale ovšem ne zadarmo. Jednak dána království českému galerie moderního umění — a já ještě jednou konstatuji, že nebyla myšlena pro nás samotné, nýbrž ze samého počátku pro oba národy, pro celé království a poněvadž jsem jednání to zvláště já vedl, musím přece já věděti, jak se věci měly, — pro finance zemské dána část zvýšené daně z líhu a konečně vymohli jsme za propuštění investic velikolepý hospodářský prospěch pro země české, regulaci a kanalisaci našich řek. A zase zde konstatuji, že jsme to byli my, a jen my, a žádní agrárníci, ani velkostatkáři, kteří proti vládě kompromissem se stranami udělali z vládní kanalisační předlohy zákon v první řadě — až na kanál dunajsko-oderský — regulační, tedy to, co zvláště potřebuje království české a čeho jsme se, marně ovšem, po celá desítiletí domáhali. A teprve budoucnosť ocení plně celý dosah hospodářský a tím i sociální a politický toho, co vymohli jsme za upuštění od obstrukce proti investicím.

A jak pravím, obstrukce vzdali jsme se opravdu ne lehkomyslně, nýbrž po dlouhých, zralých úvahách hlavně proto, že § 14. a lehkost, s kterou dr. Körber překročil Rubikon, před kterým dříve tak ustrašeně utíkal, přímo nás k tomu rozhodnutí vedly. A kromě toho dr. Körber určitě sliboval, že konečně nyní, kdy ukázali jsme dobrou vůli a upustili od obstrukce, učiní všecko, aby vyhověl našim požadavkům jazykovým. Návštěva císařova v Praze i nálada, která tehdy panovala, byla dostatečným objasněním, že mohli jsme věřiti ujišťováním dra. Körbra, aniž bychom se dopouštěli politické chyby.

Ale přes léto se dobrá nálada rozplynula a dr. Körber neudělal zase ničeho. Nezbylo, než opět pohroziti obstrukcí, která byla přes možnost užití § 14. dru. Körbrovi i Němcům nepříjemná, poněvadž všichni doufali, že po investicích a cestě císařově obstrukce více nebude. V nových jednáních dr. Körber slíbil prohlášení o moravské universitě při poradě o rozpočtu, a i v otázce jazykové učinil určité sliby. Svolány také, jak známo, podruhé konference smiřovací, ale opět bez výsledku. My přirozeně musili dáti dru. Körbrovi možnost, aby sliby své vyplnil a proto propustili jsme rozpočet, tím spíš, poněvadž jsme z toho měli veliké positivné prospěchy.

Česká technika v Brně, proti které Němci tak energicky protestovali, postavena povolením rozpočtu na pevnější podklad, rovněž tak sestátnění opavského gymnasia a Praze povolena subvence 16 mill. korun.

Na rozpočet dívali jsme se při nové praxi dra. Körbra s §em 14. přirozeně jako na předmět méně se hodící k obstrukci a proto se parlamentárka klubovní zároveň s rozhodnutím rozpočet propustiti usnesla už v únoru 1902, obstruovati rak.-uher. vyrovnání, nestane-li se nám do té doby po právu v otázce jazykové. A tato usnesení nedála se pro utišení vlastního svědomí, nebo pro ukojení myslí v Čechách, nýbrž proto, poněvadž dobře jsme věděli, že tehdy ještě pro dra. Körbra hrozba s obstrukcí při rakousko-uherském vyrovnání byla jedinou, které se obával.

V takové situaci přistoupila na nás vláda, abychom propustili předlohu o dani z jízdních lístků, které potřebovala, aby mohla upravit platy diurnistů, zrušiti erární mýta, tedy naše požadavky. A tu prý stal se strašný hřích, že jsme povolili. V klubu prošlo to ovšem teprve po tuhém boji. Je pravda, že jsme se usnesli propustiti jen rozpočet, ale zrovna tak je pravda, že jsme chtěli položiti dru. Körbrovi nůž na hrdlo teprve při projednávání rak.-uherského vyrovnání a proto byla otázka daně z jízdních lístků otázkou druhého řádu. Propustili jsme ji, když vláda přistoupila na změnu zákona o odepisování daně pozemkové, tedy za něco, co mělo veliký význam pro naše rolnictvo. A aby nebylo nejmenší pochyby, proč tak děláme, a že nemá to znamenati nijaký ústup ze stanoviska, které jsme zaujali, učinil dr. Pacák na nátlak nebožtíka Brzoráda prohlášení ohledně rakousko-uherského vyrovnání

Dr. Körber po svém způsobu chtěl konečně si uvolniti cestu k projednání rak.-uherského vyrovnání, poněvadž viděl, s jakou neústupností stojíme na jazykových požadavcích, a předložil na podzim r. 1902 své zásady jazykového zákona pro Čechy i Moravu. Ačkoliv v otázce vnitřního jazyka, až na nepatrné věci vyhověl našim požadavkům, myslil, že v otázce vnějšího jazyka Němcům musí učiniti ústupky, aby přijetí zákona umožnil, a učinil to tak, že vzbudily předlohy nejostřejší odpor v Čechách. Klub zaujal naprosto odmítavé stanovisko, zvolil obstrukční radu a prohlásil, že bude vládu potírati všemi v parlamentě obvyklými prostředky, už proto, že blížilo se skoncování jednání o rakousko-uherském vyrovnání. Dr. Körber nasazoval všechny páky, aby odstranil nebezpečí obstrukce vyrovnání. Němci vyslovili ochotu jednati s námi a my zodpověděli nabídku jejich memorandem, na které přistoupili i naši velkostatkáři, ale zůstalo to při platonických projevech.

Tu nastal fundamentálný převrat politické situace — ale ne následkem naší nepevnosti a nestálosti, nýbrž následkem úplného obratu v dosavadním postavení dra. Körbra. Nezůstalo tajným, že ve známém sylvestrovském dojednání rak.-uherského vyrovnání dr.

Körber vyhradil si možnost provésti vyrovnání paragrafem 14tým, a celá jeho žurnalistika nepokrytě o této možnosti mluvila. A právo to zaplatil tak draze, že zdálo se nemožným, aby to sněmovna schválila. —

Pro politiku naši znamenal tento obrat dra. Körbra zničení všech její předpokladů. My odhodláni byli vynutiti na vládě jazyková práva svou neústupností tam, kde myslili jsme nejen my, nýbrž celý parlament i dr. Körber sám, že bez parlamentu se vláda neobejde, a nyní jsme viděli, že v krajním případě dr. Körber také zde pomůže si paragrafem 14tým a že nikdo kromě nás, a zejména Němci, ničeho proti tomu nebudou namítati, naopak, že to uvítají, aby proti vyrovnání nemusili hlasovati.

My prostě musili pomýšleti na změnu taktiky, poněvadž i zde dr. Körber za těžké oběti naší polovice říše s bezzásadnou lehkostí vzal nám možnost poraziti jej naší obstrukcí.

Nám dávno už se všech stran, a velmi vážných, tvrdili, že dra. Körbra možno poraziti jen na půdě parlamentní. My málo na to spoléhali, zejména v tom případě, kdyby dr. Körber svou vytrvalostí toho dosáhl, abychom bezpodmínečně vzdali se obstrukce. Jeho préstige tak by získal, že by všecky strany ucházely se o jeho přízeň a všecko mu povolovaly. Špatné vyrovnání rak.-uherské ovšem lákalo ku pokusu o poražení vlády při tomto jednání, ale podmínkou bylo, aby upuštění od obstrukce nebylo vítězstvím dra. Körbra.

Mimo to jsme všichni cítili, že obstrukce naše, třeba by byla nezdolná, přece jen trpí tím, že se vláda i rozhodující kruhy bojí daleko víc obstrukce naší než německé, už proto, že všemocná žurnalistika vídeňská proti naší obstrukci schválí a obhájí každý prostředek, každé porušení ústavy. Proto dávno jsme cítili, že by oprava jednacího řádu, znemožňující obstrukci formálnou, znamenala pro nás uvolnění, osvobození od německého terroru a možnost prospěšné pro národ parlamentní práce i pro základné, národní naše požadavky.

A tak přirozeně jsme v těžké situaci obrátili všechno úsilí ke změně jednacího řádu, tím spíše, poněvadž jsme věděli, že dr. Körber je rozhodně proti takovéto změně z bázně před parlamentním kabinetem. Zmocněn klubem jednal jsem v té věci, a za krátko zvolený výbor vypracoval předlohu na změnu jednacího řádu, znemožňující každou formální obstrukci.

Zatím však dr. Körber — a v jeho ministerstvu stále ještě byl dr. Rezek — znovu hledal sblížení s českou delegací. Ačkoli v krajním případě mohl použíti §u 14., cítil přece, že trvale udrží se při moci, podaří-li se mu přiměti Čechy k definitivnímu upuštění od obstrukce. Jednání vedlo k cíli v tom smyslu, že nám dr. Körber dal nejurčitější sliby v příčině vnitřního jazyka i university, sliby takové, že s klidným svědomím mohli jsme upustiti od obstrukce, kdyby byly vyplněny. My dohodli jsme se s drem. Körbrem, jako vždycky s ním po zkušenostech opatrní, že propustíme mu jen první čtení rozpočtu a

rakousko-uherského vyrovnání, že však si pro poradu ve výborech i v druhém čtení ponecháváme volnou ruku (obstrukci), jestli sliby své, tak určité, nevyplní.

Taková byla situace na jaře 1903. Nebojím se říci, že byla dobrá, dobře připravená, že mohli jsme vyjíti z obtížné situace buď splněním našich přání jazykových i zabezpečením prvního, nejdůležitějšího kroku ke zřízení university moravské, anebo změnou jednacího řádu, a že jsme na případ zklamání obou nadějí měli plnou a neobmezenou možnost, všecko zobstruoavati a dohnati dra. Körbra k § 14.

Bohužel, všecka tato práce byla zase marna. V Čechách začaly proti nám bouře (v Kolíně atd.), a sjezd důvěrníků vyslovil se vlastně proti tak zv. vedení klubu a pro nejostřejší politiku.

Zvláštní způsob jednání na našich sjezdech, posvěcený tradicí, parádní řeči, nedostatek opravdové výměny názorů, přímo komická bázeň před konflikty, strach před bezohlednou, otevřenou pravdou, třeba by byla sebe nepříjemnější, dovedly k tomu, že hlavní obvinění, dr. Pacák a zejména já po táborské řeči, ani jsme nepromluvili. Aby nedošlo ke konfliktům . . . Tak raději se nechalo všecko v polotmě a v polomraku — v tom, co každou stranu musí zabít. Že jsem tenkrát mlčel, dosud nedovedu si odpustiti. Tím spíše, poněvadž jsem v Táboře mluvil, pokud jsem vůbec směl, hledě k důvěrnosti jednání, s naprostou upřímností a otevřeností.

Poněvadž jsem byl tak zaujat akcí pro změnu jednacího řádu, které se v Čechách nerozumělo a vlastně nemohlo rozuměti, jelikož jsme dosah změny té prostě vylíčiti nesměli, jestli jsme chtěli, aby byla ve sněmovně přijata a nevzbudila nejprudší odpor stran radikálných, musil jsem přirozeně připravovati půdu této dalekosáhlé akci podlomením víry v samospasitelnost obstrukce.

Bylo nám ovšem vytýkáno, že prý jsme po sjezdu poklonili se vůli národa a zahájili pak chutě a vesele novou obstrukci. Je to dost nespravedlivá výtka. Když klub pod dojmem pražského sjezdu svým hlasováním o jednacím pořadu pochoval k veliké radosti dra. Körbra akci o opravě jednacího řádu, odjel jsem z Vídně na příkaz lékaře a vzdaloval jsem se politiky skoro 3 měsíce. A dr. Pacák by mohl z tehdejších mých listů ukázati, jak »vesele a chutě« jsem se podroboval usnesení sboru důvěrníků.

Ale je pravda, že jsem v červnu 1903 já sám nejvíce přimlouval se za konečné roztržení všech styků s drem. Körbrem, za vystoupení dra. Rezka z kabinetu a za neústupnou obstrukci až do finančního vyhladovění vlády. A zase to nebylo ani pod tlakem veřejného mínění v Čechách, ani z kolísavosti v názorech na taktiku, nýbrž byl to logický důsledek chování se dra. Körbra a našeho usnesení, že ponecháváme si volnou ruku podle toho, jaké budou skutky po slibech, daných nám v únoru. Dr. Körber nejen že ničeho nesplnil, nýbrž na nás a specielně na mne, který jsem v jednání s drem. Körbrem — a jednalo nás pět členů parlamentní komise — výslovně řekl, že nemáme práva pochy-

bovati o pravdomluvnosti p. dra. Körbra, musilo učiniti jednání dra. Körbra dojem úmyslného oklamání — a od té chvíle nám bylo jasno, že s drem. Körbrem více jednati se nemůže a nesmí.

Dr. Rezek z kabinetu vystoupil, nebylo více nejmenší příčiny důvěřovati v možnost obratu dra. Körbra, a tak začal boj, vedený s naší strany s železnou důsledností. Nebudu mluviti o spojení s Jihoslovany, o známém výroku císařově ke mně a jen se dotknu voleb delegačních, z kterých v Čechách naděláno tolik šumu. Na vůli zmařiti je nescházelo, ale prostě to nešlo. A jak dobře jsme udělali, že jsme se nepodvolili nátlaku z Čech, do delegací nejíti!

Tam vlastně začal konec vlády Körbrovy se známými refundacemi a s demissí ministra Böhma-Bawerka. A tu již musím býti na tolik neskromným, že si oproti výtce, jako bychom přijímali v Něm. Brodě neoprávněné komplimenty za pád dra. Körbra, dovolím říci, že zrovna můj boj proti refundacím ve výboru i v plenu, přímý můj appel na admirála bar. Spauna i jeho vojensky přímá a nepokrytá odpověď měla své účinky. A když dr. Körber opavskými parallelkami, jmenováním dra. Randy a jinými způsoby, o nichž pomlčím, hleděl zviklati českou delegaci v její pevnosti, musím zde konstatovati, nechtěje se pouštěti do bližšího líčení věcí, na které je ještě příliš brzo, že všechny jeho pokusy zmařily se o pevnou úmluvu předsednictva, dra. Pacáka, Stránského i mne, do posledních důsledků opříti se jeho snahám. Dr. Körber konečně padl. Kdo tedy byl příčinou pádu dra. Körbra, pokud přivoděn byl naší obstrukcí, když ne předsednictvo?

A nyní ještě ke kritice naší nejnovější politiky. Pièce de resistance je celní tarif. Propuštění jeho je naším hlavním, základním hříchem.

Opět schematická politika! To samé, co platilo proti dru. Körbrovi, má platit proti bar. Gautschovi. Že vláda není abstraktum, že ministerský předseda je jen člověk a že politika se musí přizpůsobit jeho povaze, na to se tak rádo zapomíná. Já označím základní politický rozdíl mezi drem. Körbrem a bar. Gautschem, nehledě k otázce jich pravdomluvnosti, nazírání speciálně na českou politiku, postavení k Němcům atd.

Bar. Gautsch nelpí na svém úřadě, jak to činil dr. Körber, a bar. Gautsch nikdy nebude úhořovitě zneužíváním §u 14. vymykati se důsledkům obstrukce. Jsem přesvědčen, že bar. Gautsch z obstrukce vůbec, proti kterékoliv předloze, učiní stejné důsledky a že je tudíž velmi zbytečno, proti bar. Gautschovi vybírati ty neb ony vážné předlohy pro obstrukci.

Bylo by tudíž ohledně účinků obstrukce jedno, užíti jí při té neb oné předloze, kdybychom měli ji z taktických důvodů za nutnou. A já jsem poslední, který se obstrukce odříkám. Naopak, seslabovali bychom svou posici, kdybychom tak činili. Němci se také obstrukce neodříkají, k čemu bychom tak činili my.

Zameziti celní tarif — a to možno bylo jen obstrukcí nebo hrozbou obstrukce, která ovšem nesmí vyznít na prázdno, neměli jsme nijaké příčiny. Především nelze zapomínati, že bar. Gautsch byl dlouho

a velmi nebezpečně nemocen. Tím samým terminy našich úmluv i jich obsah musil býti pozměněn. Mimo to jednalo se mezi námi a Němci o dělnost sněmu českého, a nám na ní v létě — dnes můžeme to říci — nesmírně záleželo, poněvadž bez usnesení sněmu o příspěvku zemském hrozila přímo katastrofa pro nás v otázce úpravy Labe a Vltavy. základu naší úpravy řek, tedy záležitosti, která má pro hospodářský rozvoj našeho národa nedozírný význam. Tvrdí se ovšem s neobyčejnou prozíravostí politickou, že následkem naší povolnosti při celním tarifu Němci ve sněmu činili takové obtíže jednání. Už musí mně býti dovoleno, abych řekl jako súčastněný všeho jednání, že zrovna okolnost, že jsme propustili celní tarif a potom smlouvu s Německem, byla hlavním prostředkem, přemoci palácovou revoluci p. Bachmanna, Alex. Richtra a dra. Malého.

Já tedy řeknu krátce, že každé zasáhnutí obstrukční do rozvoje věcí měl bych, kdyby předčasně se stalo, za osudnou politickou chybu, zejména hledě k politickým poměrům v celé monarchii. Ale zrovna tak otevřeně řeknu, že by bylo osudnou chybou, ze strachu před nejkrajnějšími prostředky, nechopiti se jich, kdyby toho situace naprosto žádala.

Obstrukce není ani satanáš, kterého je potřebí se odříkati, ani zázračný lék, kterým lze každou politickou situaci léčiti.

K vládě bar. Gautsche budeme se chovati tak, jaké budou její skutky, a není nikoho z nás, kdo by nechtěl i nejostřejšího boje proti bar. Gautschovi, bez ohledu na jeho osobu, kdyby toho vyžadoval prospěch národa a celková situace naší delegace.

Že dovedeme jíti samostatně, i proti bar. Gautschovi, ukázali jsme svým jednáním o všeobecném hlasovacím právu.

Jestli však vyčítá se nám, že dopustili jsme, aby bar. Gautsch vyhovoval Němcům, pak je to dost neoprávněné. Jednak nikdo nebude, doufám, popírati, že žádný ministerský předseda jenom s námi politiku dělati nemůže, zejména když nemůžeme jít dále, než k méně příkré opposici. Každá vláda potřebuje hlasy, a myslí-li si kdo, že možno dělati politiku tak, aby druzí pro vládu hlasovali, ale my abychom za to, že hlasujeme proti ní, dostávali koncese, pak závidím jeho optimismu.

V tom je falešnost naší posice, tak osudná nejen pro nás, nýbrž i pro stát. Kdyby nám vláda dala to, co nám po právu a zákonu patří, ne jako koncessi za dobré chování, nýbrž z porozumění tomu, čeho žádá prospěch říše, aby totiž český národ nebyl a nemusil býti věčně v negativním poměru k říši, nýbrž aby mu bylo tím, že dali by nám plnou rovnoprávnost jazykovou i v kulturních prostředcích, umožněno positivně se súčastniti na veškerém zákonodárství i správě státní, pak nebylo by nutno vykupovati každou situaci, skoro každé hlasování koncessemi buď nám anebo Němcům. Ale dokud tak je, pak nedivíme se, že také Němci předkládají své účty.

A my musíme bdíti jen nad tím, aby jim vláda neplatila víc, než co snese opravdový zájem našeho národa.

Napsal jsem upřímně, jak dívám se na rozvoj věcí od té doby, co strana svobodomyslná převzala vedení politiky české ve Vídni. Nemusím snad ujišťovati, že jsem nedoznával chyby, abych snad někoho obviňoval nebo na někoho vinu svaloval. Naopak! I tam, kde se chyby děly, byly zaviněny hlavně neujasněností o politických problémech, kterou trpíme všichni, celý národ, od počátku našeho politického zápasu, a ne vinou jednotlivců nebo strany. Nesu význačnější spoluzodpovědnost za politiku strany teprve od posledních let, a to ne vlastní zásluhou, nýbrž krutým osudem, který nás stíhal, vyrvav z našeho středu tak předčasně tolik vynikajících sil . . . Julius Grégr, Eim, Kaizl, Brzorád . . .

Tím spíše smím snad říci, že bylo by největší nespravedlností, vytýkati straně buď nedostatek umění, vésti politiku, nebo nedostatek opravdové, často přímo obdivuhodné oddanosti věci našeho národa.

Byla to léta nejúmornějšího zápasu a práce, doba neustálých krisí, horečného napjetí, největších pro nás nebezpečí, že na dlouho ztratíme politickou posici, kterou jsme národu vybojovali — nebylo chvíle oddechu — a my byli ve Vídni sami, jen na sebe odkázáni, na cizí půdě, tak často bez opory doma, poněvač se nám nerozumělo, ba poněvač byli jsme podezříváni ze slabosti, z osobních pohnutek: kdo všechno to sám neviděl a neprodělal, ten nedovede doceniti práci českého poselstva.

Řekl jsem v jedné řeči, že bylo by dosti, kdybychom v tak těžké době nedokázali ničeho, než že jsme udrželi préstige české politiky ve Vídni, tedy že jsme zůstali faktorem, s kterým každý musí počítati. Bylo mně na to ironicky odpověděno, že jsem skromným ve svých požadavcích. Kdybych neměl tolik objektivnosti k chybám našich předchůdců, mohl bych odpověděti s ironií snad ještě oprávněnější. Řeknu jen tolik. Od r. 1879 do r. 1890 klesal význam české delegace neustále, tak že hr. Taaffe nic už nechtěl udělati na záchranu staročeské strany, ač tím mohl zachrániti umírněnou politiku v národě českém, ne jen staročeskou stranu, a když my přišli na říšskou radu, tu myslili, že mohou s českou delegací zacházeti tak, jak se to uzdá velkým stranám . . . A to bylo v době, kdy hvězda velké strany ústavověrné také už dohasínala! A my vynutili sobě a české věci náležitý respekt, my z jazykového problému v českých zemích udělali nejdůležitější otázku vnitřní politiky rakouské, my přes úžasnou porážku zrušením jazykových nařízení zase donutili rozhodující kruhy k tomu, aby se nám vyšlo vstříc, my svou vytrvalostí paralysovali vítězství německé obstrukce, a přes to, že Němci nebyli nikdy nacionálně tak jednotni, silni a mohutni, dovedli jsme všechny, kdož o poli-

tice v Rakousku rozhodují, k poznání, že to bez nás a dokonce už přes nás přece jen nejde. A jak často se už chystali k rozhodné ráně, k parlamentárnímu zašlápnutí české obstrukce a k politickému vyhladovění českého národa! Nepodařilo se to. A řeknu, proč. Nepodařilo se to proto, poněvač jsme byli sice takticky bezohlední, kdy toho bylo potřebí, ale přece jen zase stranou, schopnou a ochotnou k positivné parlamentární práci. Proti principielní radikální, »bořivé« politice by se sotva ostýchali.

Ale patnáctiletá politika strany ve Vídni přece jen nebyla bez velikých úspěchů. Nebudu už šíře mluviti o dalekosáhlém faktu, že jsme vnitřní řeč úřední i služební už měli — a že ji tedy opět budeme míti. Politicky je to největší úspěch, jakého mohli jsme dobýti — když okolnosti naprosto nedovolovaly, abychom se i pokoušeti mohli o vydobytí našeho programu federalistického. Kulturně pak můžeme být přímo hrdi na svou práci.

Druhá universita na Moravě je otázkou jen krátkého času. A jestliže universitní professoři a docenti ostřeji, než bývá zvykem v kruzích akademických, a studenti tonem a způsobem, který jen dokazuje, že učení neznamená vždycky vzdělání, nám vytýkají, že nepodařilo se nám odstraniti opravdu křiklavé nedostatky našeho vysokého učení pražského, pak jen zapomínají, že jsme poslední léta byli v obstrukci, a že vláda dělala následkem toho rozpočty přímo proti nám. Kdybychom však byli za universitní kliniky zanechali obstrukce, pak by zejména studentům lexikon zdvořilostí z posledních schůzí dojista ani nebyl stačil. Konečně časy se mění. Musíme si novým poměrům zvykati. V Rusku 14letí gymnasisté dělají stávku a žáci tří posledních tříd gymnasiálních žádají, aby jim dáno bylo právo rozhodovati o pořádku učení a o způsobilosti učitelů . . . To však jen mimochodem. —

V Brně máme českou techniku a vzrůst českého školství na Moravě je přímo obdivuhodný. Máme galerii moderního umění, a budoucnost bohdá ospravedlní krásné naděje, které v ni klademe. Opavské gymnasium je sestátněno a v Slezsku máme samostatný český učitelský ústav, něco, co před nedlouhou dobou zdálo se ještě nemožností. O převzetí četných středních škol do správy státní, o školách odborných ani mluviti nebudu. Kdysi jsme každou měli za úspěch, bohudíky dnes máme to za samozřejmé plnění státních povinností.

A hospodářsky! Jaký boj byl kdysi o každou dráhu na českém jihu, který tak úmyslně zanedbávali, o transversálku — a dnes jak bohatou máme síť drah lokálných, které teprve v budoucnosti ukážou, co znamenají pro hospodářský rozkvět krajin českých! Jak vzmohli jsme se průmyslově, obchodně za dobu poslední! Nechci mluviti o tom, že jsme k tomu vydatně pomáhali, kde bylo naší pomoci u státních úřadů potřebí, a není dojista neskromností, řeknu-li, že naše intervence byla tím úspěšnější, čím větší byl náš politický význam, ale každý mně dozná, že nový duch, nová politická energie, kterou vnesla v český

život mladočeská strana, zachvátily také náš hospodářský život. Stali jsme se i tu ráznějšími, samostatnějšími. A úprava našich řek, jedna z největších hospodářských vymožeností, o jaké se nám vůbec mohlo zdát! Dovedeme-li býti dost energickými, podnikavými, hospodářsky zdatnými, a neponecháme-li opět využitkování toho, čeho my jsme dobyli, Němcům, pak budou příští generace dojista spravedlivěji souditi o »neplodné« mladočeské politice, než naši současníci. A podaří-li se nám vymoci a provésti sestátnění našich hlavních drah, pak opravdu s oprávněným uspokojením bude moci pohlížeti strana na svou hospodářskou činnost, pokud závisí od parlamentární politiky. O subvenci 16milionové pro Prahu se vůbec pro jistou úplnost jen zmiňuji. Ale jedno neopomenu. Ať soudí se o moravském vyrovnání jakkoliv, moravský sněm bude nyní český, a sice tak, že naše většina, v nedaleké budoucnosti dojista čistě lidová, je zabezpečena na všecky časy, a nezávisí od milosti vlády a nátlaku ve sboru velkostatkářském. Kdo nedovede doceniti dalekosáhlý dosah tohoto faktu pro celou českou politiku, ten prostě nerozumí politické abecedě. To dojista přiznávají i odpůrci vyrovnání, a jich odpor vychází jenom z přesvědčení, že bez toho, co se stalo, sílou a mohutností probuzení českého sebevědomí na Moravě mohli jsme docíliti sněm ještě daleko češtější. Já otevřeně se přiznám, že jsem povděčen za to, co máme a pevně držíme, poněvač jsem přesvědčen, že žádný odpor nezabrání nám další v té příčině postup, budeme-li vnitřně tak silni, jak to předpokládají ti, kteří jednání českých poslanců moravských mají za pochybené. A že se podařilo dosíci i toho, co už máme, a co teprvé v budoucnosti naučíme se ceniti, to přece jenom je zásluhou celé české politiky, třeba byli poslanci moravští jednali docela samostatně. Bez velkolepého rozmachu pro všeobecné hlasovací právo, v jehož čele stála strana naše, nebylo na Moravě žádného vyrovnání, nebylo moravského sněmu v rukou českých.

Tak vypadá bilance politiky strany svobodomyslné — a k tomu, doufám, přijde ještě volební reforma, která nám pro vždy zjednati má na říšské radě postavení národa našeho důstojné.

Ne, nemám nejmenší příčiny plaidovati na »polehčující okolnosti«. S hrdostí a uspokojením smíme se dívati na vykonanou práci. Jestli jsem zpytoval naše svědomí, a otevřeně mluvil o našich chybách, pak jsem to opravdu nečinil, abych tím udobřil ostrou kritiku a uprosil naše veřejné mínění. Nic nebylo mne tak daleko. Ale jsem zvyklý, beze všech ostychů a ohledů mluviti pravdu, poněvač jen tak se prospěje naší věci, a hledám proto vlastní chyby, poněvadž nikdo není neomylným, a jen z poznání chyb vlastních i cizích se člověk učí pro budoucno. Jen dnešní »nadčlověci« myslí, že mohou imponovati neomylností svého krátkozrakého úsudku. A poněvač hluboký kořen našich chyb vidím ne v nedostatcích jednoho nebo druhého politického vůdce, nýbrž v neujasněnosti mnohých základních problémů naší politiky, chci se také já pokusiti o to, abych něčím přispěl k jasnějšímu na ně nazírání. Posud činil jsem tak negativně, ukazováním na chyby naší politiky a jejich příčiny, nyní chci učiniti tak i positivně.

III.

Nejvážnějšími jsou naše rozpory o vlivu státoprávních snah našeho národa na politiku ve Vídni, čili o odpovědi na otázku, má-li český národ oddati se státoprávnímu radikalismu nebo praktické, positivní politice ve Vídni.

Především rozeznávejme! Otázka ta řešena byla vlastně už vstoupením naším na říšskou radu r. 1879. Důslednou — třeba ne správnou a šťastnou, ba možno snad dnes už říci osudnou pro náš národ i pro celou říši — byla jedině abstinenční politika proti říšské radě a vlastně i českému sněmu.

Od té doby, co jsme na říšské radě, a jedli zapovězené ovoce, není více navrácení do ráje. Theoreticky by to ovšem možno bylo obnovením naprosté passivity — ale našla by se pro to většina v našem národě? A nebylo by to ranou do vody, dnes vraceti se k tomu, co jsme už jednou definitivně prohráli?

To cítí tak mnozí v našem národě, a poněvač nedovedou nebo ze strannických důvodů nechtějí smířiti se s nenapravitelným, hledají kompromiss — a našli jej v tom nejnešťastnějším, co se mohlo vymysliti: v theorii, že máme na říšské radě jenom bořiti centralismus a říšské rady používati jen jako tribuny pro žaloby českého národa. Zkoumejme theorii tu poněkud blíže! Neklamme se především o jednom. Pro naše žaloby na porušení našeho státního práva v parlamentě ve Vídni kromě nás nemá nikdo ani smyslu ani pochopení, tím méně sympatie. Ani ti, kteří jsou nám nejbližší, Slovinci, a to tím méně, čím čistšími, radikálnějšími jsou státoprávní theorie, které zastáváme, zejména stavíme-li své státní právo, jak to je de jure správné, na stejnou výši jako uherské. To přímo odstrašuje. Vestigia terrent. Aby druzí byli pro naše požadavky, musíme jim ukázati, že jejich vyplnění je prospěšným nejen jim samým, nýbrž také státu. To zastával jsem už r. 1889. v »lidovém programu« v Času, a nemám, co bych k tomu přidal nebo ubral, tím spíš, že začíná se to konečně i jinde cítit. Nejnověji se na toto stanovisko postavil p. dr. Fořt. Ale tehdá bylo to vyhlašováno za ústupek cislajtanismu — a hrdě se tvrdilo, že my nemáme se starat o druhé, nýbrž jen o sebe, poněvač my sami s korunou budeme rozhodovati o formě i obsahu státoprávní úpravy českých zemí.

Opravdu, jakoby se zeměkoule točila okolo nás . . . Kde jsme mohli bez této domýšlivosti už být! Červenou nití se táhne celým naším státoprávním bojem. Žalovat na porušení státního práva na tribuně vídeňské tedy málo pomůže, budeme-li státi na principiálně radikálně-státoprávním stanovisku. A žaloby na křivdy našemu jazyku, našim snahám kulturním najdou sice u mnohých porozumění, avšak přirozeně nám každý odpoví, že ten, kdo chce tak mnoho, jako státoprávní samostatnost, nesmí žalovati na útisky a utrpení v srovnání s tak velikým chtěním přece jen méně závažné, a že jen mužným snášením útisků velké cíle se dobývají. Jsou-li však ty křivdy těžší

a citelnější, než chceme a dovedeme je snášeti, poradí nám, abychom hleděli jim odpomoci opuštěním svého negativního stanoviska a zahájením politiky positivní. A tak kromě řečnických vavřínů výmluvným našim řečníkům takové využití parlamentární tribuny nepřinese prospěchu ani našemu boji státoprávnímu, ani nepomůže nám dosíci spravedlnosti v otázce jazykové a v potřebách kulturních.

Ale ovšem odpůrci každé positivní politiky ve Vídni říkají také, jak jsem se zmínil, že máme bezohlednou opposicí a nejnověji obstrukcí učiniti vídeňský parlament nemožným a tak přivésti centralismus ad absurdum. Je to možné? Není v tom mnoho parlamentárního romantismu? Kdo trochu zná náladu parlamentu a jednotlivých stran, ví dobře, čím se drží obstrukce, resp. její podklad, nynější jednací řád. Jenom obavou, že by se mohla utvořiti většina protiněmecká, které by pak Němci nemohli více klásti vážný odpor. Proto chtějí si udržeti prach v suchu. Kdyby však měli proti sobě české poselstvo, které by podle svého pricipiálního stanoviska k taktice parlamentární ve Vídni nemohlo a nesmělo vstoupiti do žádné většiny, poněvač by tím centralistickou vládu a parlament jenom posílilo, pak by se ani na okamžik nerozpakovali ostrou změnou jednacího řádu, třeba pomocí §u 14ho zlomiti navždy českou obstrukci formálnou. S násilnou by byli hotovi ještě dřív.

A co by zbylo potom? Zásadní opposice, jak se tomu říkalo na počátku let devadesátých, před zavedením obstrukce jako stálé parlamentární instituce. Ale tu jsme viděli, že taková naše zásadní opposise jenom svádí strany, jinak sobě velmi vzdálené, k utvoření většiny proti nám, a následkem toho také vládě dává možnosť, neohlížeti se na naše žaloby a stížnosti. A hrabě Badeni jen proto odhodlal se k velikému převratu ve vnitřní politice, poněvač poznal, že strana vlastně této zásadní opposice nechce, a že jen potřebuje velikého úspěchu, aby jí zanechala. Jako Polák znal a cenil význam našeho národa pro říši, a viděl v tom velké své poslání, konáním spravedlnosti k našemu národu umožniti nám positivní práci ve Vídni. Jinak mohl bez jazykových nařízení s pomocí t. zv. státních stran klidně vládnouti dál bez ohledu na naši »zásadní opposici«. Proti té se našla v říšské radě vždycky dostatečná většina.

Nechci ani mluviti o tom, že by národ náš takové bezkonečné »zásadní opposice« sotva dlouho vydržel, poněvač jako všickni druzí přece jen na konec chce od parlamentu positivní práci, zejména hospodářskou, a poněvač na dlouho nedovede se klidně na to dívati, jak vláda za jeho těžké oběti daňové podporuje — druhé, a nám zavírá kapsy. Máme v té příčině trpké zkušenosti z posledních dob obstrukce proti vládě dra. Körbra.

Ne, takové stanovisko vůči vídeňskému parlamentu je nelogickou fantasií, polovičatostí, strachem před přiznáním, že jsme státoprávní boj ve formě, v jaké jsme jej vedli po tak dlouhou dobu, prohráli. Mužné a poctivé je, říci otevřeně a bez obalu, že to tak nejde,

a že musíme nastoupiti k dobývání všeho toho, co nám je nejdražší, cestu jinou, bez ostychu a bázně před starým, nevykořeněným ještě státoprávním radikalismem našeho veřejného mínění.

Nebojím se to říci, poněvač jsem hluboce přesvědčen, že není druhého v Čechách, kdo by upřímnějším byl státoprávníkem, než jsem já. Nejen proto, že je mně boj za státoprávní osobitost zemí koruny České v rámci federalisovaného Rakouska přímo idealisováním všeho našeho chtění a snažení, tím, co dodává mu tepla a světla, bez něhož není velké, národa našeho důstojné politiky, že nedovedu si ani představiti, jak mohl bych se nadchnouti pro českou politiku, kdybych celou duší nechtěl učiniti vše, abych podle sil svých pomáhal dobývati to, co odňato mu bylo těžkou křivdou a nespravedlností — ale také proto, poněvač žádný český politik nemá práva zříkati se toho, co bez odporu patří českému národu a českým zemím. Cíl naší politiky nemůže být jiným, než aby český národ mohl zase se státi nositelem státní myšlenky v zemích koruny České, vrácených k staré státní samostatnosti, ovšem v míře, odpovídající moderním potřebám našim i celé říše a se spravedlivým ohledem k Němcům, země české s námi obývajícími.

Nechci arciť popírati, že by tento více citový podklad, a tím méně filosofický, vyrostlý z názorů o přirozeném právu národa našeho na svéprávnosť, nestačil k snahám pro obnovení starého, nezrušeného práva království Českého. Proto se přiznám, že jsem se ve svém státoprávním přesvědčení utvrdil teprvé hlubším vniknutím v historii našeho státního práva. Jako tak mnohý, měl jsem také já své pochyby, tím spíš, poněvač jsme všickni byli pod tíživým vědomím porážky bělohorské a pod dojmem německé »Verwirkungstheorie«. Pro reálného politika nestačí naříkati nad prohranou bitvou — musí počítati také s důsledky. Teprvé když jsem během čtyřletých studií v archivech vídeňských o finanční a správní politice rakouské od r. 1705 do 1749 viděl veškeren státní život oněch dob, a poznal, že země koruny České, nehledě k porážce bělohorské, k zrušení privilegií stavů, ku královskému absolutismu doby pobělohorské, zůstaly naprosto samostatným, neodvislým státem, se všemi attributy státní neodvislosti, když četl jsem ku př. v aktech o tom, jak jednalo se o zavedení jistých jednotných zařízení hospodářské politiky mezi zeměmi rakouskými a českými jako mezi dvěma úplně samostatnými státy, tu teprvé poznal jsem, jakým politickým hříchem bylo, že jsme vedli boj o historická práva, a nepostarali se o náležité objasnění historie, a dali se poráželi úplně neoprávněnými theoriemi o významu a důsledcích bitvy na Bílé Hoře.

Fakt, že nám naše státní samostatnosť, pokud se jeví v zákonodárství a správě, vzata teprvé Marií Theresií r. 1749 beze všeho zavinění stavů českých, přes všecky sliby a přísahy, zachovávati neztenčenými práva a privilegie království Českého, že se to stalo jen z ohledů správních, a že ani Marii Theresii nemohlo a nesmělo přijíti na mysl, státní osobitosť zemí koruny České zrušiti, poněvač

neměla jiného právního titulu na vládu v zemích českých, fakt ten byl alespoň pro mne přímo rozhodujícím, abych se opřel s největší rozhodností všem pochybám o oprávněnosti státoprávních našich snah. *)

To není romantický historismus, jak se tak často namítá, nýbrž nejrealističtější politika, nevzdávání se právního fundamentu, na kterém stojíme všickni, ať chceme, nebo nechceme, poněvač naše státní právo je nepromlčitelným, bez souhlasu představitelů království nezrušitelným platným právem. Každá přirozenoprávní theorie stačí jen ku odůvodnění národní samostatnosti — ale ne osobitosti zemí koruny České. A vzdávati se poslední, bylo by přímo politickým hříchem — už z hospodářských důvodů.

Nejsem tedy méně přesvědčeným státoprávníkem, než naši radikální státoprávníci — ale jsem pro jinou cestu k dojití k posledním cílům naší politiky. Pro mne, bohužel, politika nezačíná teprvé obnovením správního a zákonodárného obsahu našeho státního práva, poněvadž v normálných poměrech nevidím možnosti brzkého jeho uskutečnění. A choditi zase třicet let pouští, doufati jen v zázrak, anebo věřiti jen slovům našich státoprávních proroků, že pak jistě přijdem do zaslíbené země, — to by dnes bylo trochu anachronismem, a neodpustitelnou naivností.

Ovšem, kdyby následkem velikých krisí vnitřních nebo vnějších nastala chvíle vhodná pro přeměnu vnitřního ústrojí říše, jako se to zdálo v některých momentech krise uherské, pak je přímo povinností české politiky, aby byla pohotově, a s celou silou žádala vysvobození ze zmatků vrácením se k přirozeným, historickým základům říše.

A i tu bude hlas náš spíše slyšán, nebude-li to obyčejnou melodií principiálního státoprávního radikalismu, které všickni už uvykli, — nýbrž bude-li to mohutným projevem veliké strany, která celou svou politikou dokázala, že jí jde nejen o blaho národa a českých zemí, nýbrž také o sílu a rozkvět celé říše. Je sice pravdou, že se v Rakousku — ostatně i jinde — povoluje, jen když se musí, ale pro psychologii dalekosáhlých rozhodnutí, která na dlouhou dobu rozhodují o politických systémech, je výlučné spolehnutí na v y n u c e n í jistých požadavků přece jenom nedostatečnou garancií úspěchu. Z historie bosenské politiky německé strany ústavověrné můžeme se také my něčemu naučiti.

Pro poměry normální, s kterými přece hlavně musíme počítati, zejména v budoucnu, až budeme míti říšskou radu volenou všeobecným právem hlasovacím, zdá se mně tudíž, že jiná cesta vede k našim posledním cílům, cesta sice také dlouhá, ale ne suchou pouští odříkání se všech výhod parlamentární politiky, nýbrž taková, která by nás sílila kulturně a hospodářsky. abychom bez strachu a bázně

*) Viz můj článek o státoprávní politice »Času« (1889) a mou brožuru »České státní právo«, kde jsem blíže vyložil státoprávní význam bitvy bělohorské a převratu v r. 1749.

mohli hleděti v budoucno, i kdyby historické události přivedly nás v poměry nové, kde by se jednalo především jenom o udržení naší národnosti. Nebudu to blíže vykládati. A cesta ta je politika volné ruky, politika ochotná podporovati každou vládu, která k nám je spravedlivou, a odhodlaná každou potírati, která nevyplňuje povinnosti státu k národu českému, politika sílení politického, kulturního a hospodářského vlastní prací i pomocí všeho toho, co dáti může moderní stát. A politicky silnými můžeme se státi jen tehdy, staneme-li se takovým činitelem ve státě, jakým máme a můžeme být podle své početnosti, a podle svého významu pro celý stát.

To ovšem znamená, že nesmíme se z obavy o svou státoprávní politiku báti, bude-li nutno podporovati nějakou vládu vídeňskou, hlasovati pro potřeby státní, třeba nepopulární, jako jsou náklady vojenské, ovšem pod tou podmínkou, že budeme mít účasť na státní moci, a celá politika státní že vedena bude duchem stejné spravedlnosti ke všem národům.

Je vůbec potřebí, abychom se jednou už emancipovali od naprosto pochybených názorů na parlamentární taktiku. Především nelze zapomínati, že taktika není věcí citu, nýbrž jedině a jedině rozumu, uvážení daných okolností a rozhodování podle okamžité situace. Jen cíl politiky musí býti jasným a pevným, a tomu se musí věřiti s celou silou přesvědčení a víry v dobrou a spravedlivou věc národa. Proto nelze žádnou taktiku určovati na týdny, měsíce, ba léta napřed. Politické straně, zastupující národ, musí býti ponechána volnost rozhodovati každou chvíli podle potřeby o užití té či oné taktické formy — od obstrukce až do povolení vládních požadavků. Každé předpisování taktiky národem, vůlí lidu, je přímo na škodu české politiky parlamentární, poněvadž delegaci a priori ubírá možnosť v příhodný moment taktiku změniti.

Delegaci musí býti dána možnost, hroziti tím neb oním taktickým prostředkem: obstrukcí, opposicí atd., a neužíti ho, je-li to české věci prospěšné, aniž by se z toho dělaly v Čechách výčitky nestatečnosti, klamání voličstva a podobné dětinskosti.

O taktice se předem mluví jen, když je toho potřebí, jinak je prvním pravidlem o ní mlčet do poslední chvíle, a mluví-li se přece o ní, pak by se mělo věděti, že se chce mluviti z určitých taktických důvodů ne pro národ, nýbrž zase jen pro vládu a strany. Musí-li se mluviti o taktice do Čech, upokojovati veřejné mínění — je už zle, a lépe nechati politiky, nebo přenechati ji jiným.

Voličové mají možnost a právo souditi o svých poslancích podle výsledků jich politiky, a k tomu je příležitosti dost po ukončení každé kampaně parlamentární, kde poslanci přímo sami cítí potřebu, aby jednání své před voliči objasnili. Je přece v zájmu každého poslance, aby zůstal ve styku se svými voliči, ať už schůzemi veřejnými nebo

soukromými, a není tudíž obavy, že by následkem takového nazírání na taktiku, jak je líčím, ztratil se živý zájem voličstva na parlamentární práci, soulad mezi poslanci a voliči, a konečně, co hlavní je, opora politiky poslanecké v lidu. Poslanci čeští nejsou žádnou privilegovanou kastou, jsou z lidu a znají jeho náladu, a dojista neudělají, co by nedovedli lidu vysvětlit. Ale poslanci musí míti také možnost a právo dělati něco jiného, než co chce lid, když káže jim tak jich svědomí, znalost poměrů parlamentárních, a přesvědčení, že takovým jednáním poslouží svému národu. Soudu lidu se nemusí nikdo bát, kdo nejedná z pohnutek osobních, nýbrž jen z nejlepší vůle, aby svému lidu prospěl. Lid dovede pochopiti i něco jiného, než čeho by si přál, když řekne se mu poctivě a bez obalu upřímná pravda, a schválí dojista politiku, pro kterou udají se mu rozumné důvody a nebude odsuzovati, jestliže se vše rázem nepodaří.

U nás ovšem od let 90tých byly tak zvláštní poměry, že se z otázky poslanecké taktiky dělalo politické dogma. To bylo přirozenou reakcí po neúspěšné desítiletí, bezpodmínečně vládní politice staročeské. Lid věřil v neklamnou moc ostré, bezohledné opposice, tak jako jsme v její nutnost věřili my všickni, a proto volil stranu novou, poněvač chtěl jinou parlamentární taktiku, kterou jsme nazývali »zásadní opposicí«. Ale co se všecko od té doby změnilo!

Prošlo téměř šest let obstrukce, »zásadní« opposice stala se jenom slabou, málo vydatnou zbraní proti spoustám, které dovede způsobiti dlouhá obstrukce — a centralismus přece nepovalen, stojí, jak stál dřív, a je-li čím ohrožen, pak je to positivní reformou, všeobecným hlasovacím právem a jeho důsledky, ačkoliv se myslí, že je to korunováním centralismu. Což je opravdu historie nejnovější doby k tomu, abychom se z ní n i č e m u nenaučili? Skoro se tak zdá, když člověk čte úvahy různých našich radikálních korrespondentů do venkovských listů.

A vrchol krátkozrakosti a neznalosti poměrů je, když hlásá se dogma zásadní opposice nebo obstrukce, abychom rozbořili říšskou radu a centralismus. Že to je velmi nezdravý a škodný kompromiss vědomí o prohrané státoprávní passivní opposici s nutností, jíti na říšskou radu, jsem řekl už nahoře. Když už jsme jednou passivity zanechali, na říšskou radu přišli a víme, že ji neopustíme, pak je to přímo příkazem poctivosti k sobě i k národu říci, že je to bezvýhlednou polovičatostí, počítati na »rozboření« říšské rady naším radikalismem. Proti tomu se najde vždycky koalice na změnu jednacího řádu, a ze »zásadní« naší opposice se budou nejvíce radovati Němci, poněvač potom budou jedině oni možnou oporou každé vlády — na naše útraty!

Zbavme se konečně všech těchto frázovitých hesel, ponechme volbu taktiky poslancům, nenuťme své poslance, aby musili ve své opposiční zásadovosti jenom deklamovati naposled zdlouhavé řeči, přihlížeti nečinně, s rukama svázanýma ku každé nové situaci, které by možno bylo využíti pro národ, a řekněme si konečně, že je v da-

ných poměrech jedině rozumnou pro český národ politika volné ruky, politika, která chce, abychom dobyli, co se dobýti dá, abychom zabezpečili se národně svými českými úřady a bohatostí kulturních prostředků, abychom vydobyli na státu všecky prostředky, které nám k hospodářskému sílení vůbec může poskytnouti, abychom dobyli platného vlivu v centrálních úřadech, a tak vyzbrojeni, abychom připravovali půdu k uskutečnění státoprávních našich cílů federalisováním Rakouska.

Poněvač pak mimo naše neochvějné radikály každý vidí, že na převraty státoprávní v normálních poměrech pomýšleti nelze, a že tudíž musíme k cíli postupně, — vzpomeňme jen, co vody nalila do svého vína strana neodvislosti v Uhrách — řekněme si už jednou upřímně, že zanecháme konečně všeho koketování s radikálně-státoprávním »bořením« centralismu, a že půjdeme ku předu s volnýma rukama, s plnou svobodou jednání, bez výčitek svědomí, i kdyby se zdálo, že politikou svou na chvíli podporujeme centralismus. S tím musíme se vnitřně vyrovnati, smířiti, a to může každý, kdo opravdu a pevně věří, že historické naše právo, a ustrojení říše na základě federativném je jedině rozumným a všem prospěšným řešením rakouského problému.

Neboť mým hlubokým přesvědčením jest, jak jsem to již naznačil, že k tomu dojdeme spíše, budeme-li mezi těmi, na které stát počítá, než budeme-li ve věčné, principiálné opposici, tedy stranou, s kterou pro velké úkoly státní vůbec nelze počítati. Jen z nedostatku historické perspektivy možno žádati, abychom opakovali maďarskou politiku. Situace říše je jiná, než byla mezi Solferinem, Králový Hradcem a Sedanem, a pak nejsme v zemích českých panujícím národem, vlastně jediným, s kterým se počítá, jako byli Maďaři v Uhersku. My musíme ke svým cílům hledati jinou cestu, svou, českou, ne maďarskou. Skromnější, odpovídající i silám našim a našich odpůrců. Mně pak zdá se, že nejlepší cestou naší je dobýti politické moci ve státu, na kolik odpovídá našemu významu pro stát. A to je možno jen politikou volné ruky, nevážící se na žádnou stranu, na žádné parlamentární spojenství, odhodlanou odplatiti každou na nás spáchanou křivdu s celou bezohledností národa, který se nebojí i nejostřejší politiky, poněvač má dost sebevědomí a víry v sebe, aby se nebál ani hrozeb ani útisků, který však také ochoten je podporovati každou vládu, která bude k nám spravedlivou, a dá nám to, na co máme oprávněný nárok. Ale vládu takovou musili bychom, jak jsem již řekl, podporovati loyálně, beze strachu o nespokojenost doma, i ve věcech voličstvu nepříjemných, tedy, abych nazval to nejnepříjemnější, i třeba povolením nutných nových daní, pokud srovnati lze jich potřebu a oprávněnost s hospodářskými zájmy našeho národa. Povolit všechno a priori, co vláda žádá, by bylo arciť stejně nepolitické jako všechno a priori zamítat. Co však stát a s ním i obyvatelstvo potřebuje k zevní bezpečnosti a k nákladům na moderní správu, to se státu povolit musí, a neučiníme-li tak my, povolí to

druzí, a ne zadarmo — naopak na naše útraty, a tím dráž, čím větší budeme my dělati opposici. Proč neměli bychom my činiti totéž, a povoliti vládě, pro co najde si na konec většinu, ale za positivní prospěchy našemu národu? A každá vláda, bude-li moci spoléhati na naše hlavy, najde také snadněji většinu pro naše požadavky, než dovedli bychom my sami.

Jak jsem již řekl, být na říšské radě jen pro mluvení krásných řečí — to je příliš málo. To není nic jiného, než obnovení staré, nešťastné passivity, která nás tak úžasně poškodila, v nové formě, na říšské radě, ale bez oné přece jen nepopíratelné velikosti, která v passivitě proti říšské radě byla. A být věčně v koutě, hlasovati proti všemu, a prováděti tak dost platonickou opposici, poněvač se najdou jiní, kteří pro všecko hlasovati budou, a utěšovati se jen tím, že mohu se chlubiti před voličstvem odmítáním všech vládních požadavků a radikálními, neohroženými — ovšem pod záštitou imunity malého hrdinství vyžadujícími řečmi — to opravdu bych nemohl nazvati politikou, posvěcenou jedině prospěchu národa.

Ve státě hraje jen ta strana vážnou úlohu, která dovede na sebe vzíti povinnosti strany státní, ovšem za to, že vládne se v její duchu, tedy u nás v duchu spravedlnosti a práva. A moderní stát má tolik stále rostoucích potřeb, že se neobejde bez silného zatížení poplatnictva, které stále nové věci po státu žádá, a musí tudíž strana, která chce míti účast na vládě a činí nároky, aby stát těm, které ona zastupuje, dával všecko to, co potřebují k plnému rozkvětu svého kulturního a hospodářského života, také státu dáti a povoliti, odkud by náklady tyto kryl. Neustále žádati na státu subvence, podpory, zvýšení platů, drahou politiku investiční, ale při povolení daní a při otázce zvýšení státních příjmů dělati principiální opposici — to je rozpor, který na konec ani stát ani žádná strana nevydrží. Stát prostě bude dávati z toho, co má, těm, kteří jsou ochotni zaopatřiti nutné k tomu prostředky, a bude skoupým k těm, kteří volají po svém právu, ale nechtějí vzíti na sebe nijaké povinnosti. A za takové výsledky neohrožené politiky by se konečně národ, který by sice větší daně, druhými povolené, platil, ale nic za to nedostal, čeho tolik potřebuje, dojista pěkně poděkoval.

Budeme-li tedy míti před sebou vládu, ochotnou dáti nám všecko, na co máme oprávněné nároky v rámci nynější ústavy, nesmíme se schovávati za své státoprávní stanovisko a za svou principiální negaci parlamentu a centralistické vlády, nýbrž musíme s celou silou takovou vládu podporovati, ovšem pod samozřejmou podmínkou, že také nám dá podílu na státní mci.

Řeknu otevřeně, že v ničem nevidím takovou slabost naší posice a takovou poníženost našeho národa v naší říši, jako v tom, že skoro celá státní správa v centrálních instancích je v rukou německých. To je přímo nesnesitelné. V parlamentě Němci většinu nemají, ale ministři jsou všichni Němci — až na »krajany« — a ministerstva jsou tak německá, že je to pro neněmecké národy přímo ponižující.

Jsme tím ovšem do jisté míry vinni sami. Svým passivním odporem dali jsme Němcům možnost upevniti se v ústřední vládě tak, že dlouho ještě budeme pod tíhou tohoto centralisticko-německého vládního apparátu trpěti, tím spíše, poněvač nepostarali jsme se v čas o nápravu. Nás zajímala jen říšská rada, jen o většinu v legislativě měli jsme starost, a docela zapomněli jsme na daleko mohutnějšího činitele v Rakousku, na státní správu. Ve své poslední rozmluvě s drem. Riegrem před jeho smrtí mluvil jsem s ním o této záležitosti, a dr. Rieger sám uznal, že za doby Taaffovy málo se starali o mladý český dorost pro ministerstva. My vždycky bojovali veliký politický boj o nějakého dvorního radu nebo sekčního chéfa, a zapomínali jsme, že jeden takový úředník, oktroyovaný ministerstvu, neznámý s jeho poměry, všem cizí, má a priori všecky proti sobě, a že to trvá dlouho, že nejlepších svých sil k tomu musí užíti, než přemůže všecky překážky, které mu kladou v cestu jeho bureaukratičtí konkurenti. Ovšem silná individualita naposled se uplatní, ale kolik jich je? Kdežto přijde-li mladý člověk do ministerstva, roste a postupuje s druhými, je-li schopný a nadaný, dobude si určitého postavení, a je-li chráněn politickou stranou proti nevraživosti jisté vídeňské koterie, která by všecka ministerstva chtěla opanovati, je pro státní správu, poněvač zná něco víc, než to, co žije pod štěpánskou věží, i pro nás platnou silou, a může národní naše prospěchy hájiti často stejně výsledně, jako politická strana v parlamentě. Několik těch málo vynikajících úředníků, které máme, počali svou karrieru jako mladí ministerstvu přidělení úředníci, povoláni byvše z Čech beze vší politické protekce. Jen svými schopnostmi a svou pracovitostí domohli se toho významu, který nyní mají, a nikdo se neodváží namítati něco proti jejich postupu.

A také my v té věci neučinili jsme tolik, co bychom učiniti mohli, kdyby nám tak dlouho nebylo vadilo naše poddávání se heslům po »boření« říšské rady a centralismu, a kdyby potom nebyl nastal dlouhý boj s ministerstvem dra. Körbra. A v době, kdy jsme byli vládě blízci, chtěli jsme v této příčině najednou tak mnoho, že se celá akce minula úplně s výsledkem. V celé naší parlamentární historii nebylo akce vedené s hrubší naivností a nešikovností

V této příčině musí se státi náprava, a sice důkladná, ne povrchní. Zrovna tak, jako jsme se vzdali passivity oproti říšské radě, a jako chtíti musíme, abychom volební reformou v zákonodárném sboru zaujali to místo, které nám patří, musíme žádati, aby národ náš v ústřední správě státní tak byl zastoupen, jak to odpovídá jeho významu pro stát. Nikdo nemůže nám odpírati oprávnění, abychom žádali náležité zastoupení nejen v ministerstvě parlamentárním, nýbrž i úřednickém, a sice tak, aby také našim úředníkům byly svěřeny některé ressorty. Nás je šest milionů, Němců jen devět, a proto máme plné právo, abychom v ústřední vládě přiměřeně byli zastoupeni, a jak jsem již řekl, ne jenom ministerstvem krajanským. A zrovna tak poměrně musíme žádati za-

stoupení v konceptním statutu jednotlivých ministerstev, a sice úředníky národnosti české, a ne moravskými Němci, kteří mluví česky, jak se to v poslední době silně praktikovalo.

My musíme chtíti, aby jednotliví úředníci ministerští, pokud toho potřeba žádá, nejen česky uměli, nýbrž aby byli našinci, poněvač jen tak budou rozuměti také našemu životu a našim potřebám, a tedy také aktům. Aby se těm rozumělo, nestačí znát jazyk — nutno znáti také životní poměry, z kterých vyrostly. Rovněž tak je to s přípravnými pracemi pro předlohy zákonodárné. Nezdravý poměr centralistické legislativy k různorodým potřebám jednotlivých zemí a národů může býti jenom tím poněkud zmírněn, budou-li zákony připravovati lidé, kteří poměry ty znají, poněvač v nich žili a vyrostli, a ne vídeňští bureaukraté, jichž obzor často nesahá dál, než kam jedou v létě na prázdniny.

Silou i bezprávím, využitkováním všech slabostí našich přivedli centralismus k vítězství a nás donutili, abychom hledali uplatnění svých požadavků národních, politických, kulturných i hospodářských ve Vídni, a musejí si tudíž dáti líbiti jako přirozené a samozřejmé, že chceme na jejich centralismu míti takový podíl, jaký nám patří. A my musíme ho dobýti, my svým vlivem musíme alespoň z veliké části naplniti všecky obory státní správy, ať je to vídeňské bureaukracii vhod čili nic. Najde-li že si takto centralismus nepředstavovala, že jí v té formě, kde také druzí chtějí býti účastni moci, kterou má, nevyhovuje — pak ať nás uvolní, ať nám dá v českých zemích, co nám patří, a my jí ve Vídni překážeti nebudeme. My do Vídně nejdeme z lásky, nýbrž z donucení. Ale když už tam musíme, pak nám opravdu dnes už úloha sluhů, portýrů a nejvýš účetních a kancelářských úředníků naprosto nestačí.

Já vidím v sesílení našich posic ve Vídni, jednak v ústřední správě a pak v parlamentě volební reformou a positivní politikou dvojí výhodu pro náš národ.

Jednak seslabí se tím dosavadní výlučně německý charakter rakouského centralismu, což je přece jen národu prospěšnější, nemáme-li síly, rázem se ho zbaviti, a pak vidím v této změně charakteru centralismu naději v decentralisaci a v konečné vyplnění našich národních tužeb a přání. Definitivní ztrátou většiny na říšské radě — o tom už podle těch hlasů, které dnes se ozývají, nelze pochybovati. — Němci ztratí zájem na centralistickém parlamentě, který měli do dnes, kdy vždy ještě doufali, že by s pomocí Italianů a seskupením se všech německých stran k positivní politice mohli státi se převládným činitelem na říšské radě. A najdou-li i oni i německá bureaukracie vídeňská, že strany, které budou míti číselnou, třeba ne organisovanou většinu na říšské radě, počnou také rozhodně žádati, aby v ministerské kanceláře byli voláni v poměrném počtu k obyvatelstvu také úředníci jednotlivých národů, pak tento nový stav věcí ve Vídni dokonce ztratí mnoho ze svého půvabu pro Němce, z nichž velká část

dokonce centralistickou není, a byla jí pouze z ohledů národnostních. Přirozený z toho důsledek musí býti snaha, dojíti v jednotlivých zemích k národnostnímu narovnání na základě ochrany jednotlivých národností, a pak přenechání všeho, co nutně na říšskou radu nepatří, sněmům. Ovšem možným to bude jenom pod podmínkou, že zákonodárný charakter dnešních sněmů jasně bude vyjádřen také zodpovědností místodržitelskou sněmům v oboru jich zákonodárné působnosti, ve smyslu návrhu, ve sněmu českém mnou podaném, a tak dostaneme se veliký kus ku předu na dráze k federalisování říše. Nepotřebuji podotýkat, že bude to přední povinností českého poselstva, v této příčině využitkovati všech okolností příznivých tomu, aby se reforma vnitřního ústrojí Rakouska nesla tímto směrem. A tu bych si přál, aby si náš národ konečně uvědomil, že čím silnější bude náš význam na říšské radě — a ten podmíněn je nejen počtem, nýbrž stejnou měrou rozumnou a obratnou politikou, která se bude chrániti, aby odpuzovala kde koho nechutným radikalismem silných výrazů a bouřlivých výstupů, nýbrž která získávati bude vnitřní oprávněností, pravdou a spravedlností svých snah — tím spíše můžeme doufati, že vývoj věcí touto cestou se bude bráti. U nás se bohužel příliš cení a líbí radikální mluvení, často tak plané a prázdné, a nedoceňuje se význam rozumných důvodů. Politika lidová, opravdu svobodomyslná, bezohledná v potírání každého bezpráví, ať jeví se ono v tom či onom národě, v té či oné třídě společnosti, politika socialního pokroku, která se nebojí nových myšlenek, nového chtění, nýbrž jde jim vstříc, pokud jsou oprávněny, aby je svedla v klidné a bezpečné koleje mírného rozvoje, politika, která v národním ohledu nechce žádného nadpráví, nýbrž jen stejnou spravedlnost všem, politika, která nemyslí jen na sebe a na okamžité prospěchy, nýbrž ohlíží se také na druhé a na celý stát: taková politika získá daleko více sympatií našemu hnutí na přetvoření Rakouska na základech přirozených, historických, než sebe radikálnější řeči a v krajním případě rozbíjení pultů nebo parlamentární násilí.

Jak poměry dnes jsou — snad budou v budoucnosti jiné, ale o tom nikdo nemůže činiti určité předpovědi — nejsme dost silni, abychom silou vymohli si přetvoření Rakouska, ale naše myšlenka o rozumném ustrojení říše, o spravedlnosti ke všem národům, o zabezpečení všech národních menšin, o sesílení pravomoci sněmů a odpovídající jí decentralisaci správy je tak silná, svou vnitřní oprávněností tak přesvědčující, že je jenom potřebí, aby byla prováděna energickou, ale také rozvážnou delegací, aby našla i u jiných toho pochopení, kterého je potřebí, by se stala skutkem. Snad se mně namítne, že příliš spoléhám na rozumové důvody. Je to pravda — snad je v tom přílišný subjektivism. Na mne alespoň posud žádný křik a žádná bouřná rozhodnost nepůsobila — ale vždycky na mne působí rozumový důvod, pronesený třeba nejprostším člověkem. Ovšem, jsou lidé, kteří pro rozumové důvody pochopení nemají, poněvač cítí, že by sami sotva kdy koho přesvědčili, a pak je v radikální, »neo-

chvějné« rozhodnosti každým způsobem lehčím vyniknouti, než v seriósní práci, zejména když parlamentární zvyky tak sesurovní, jako u nás, kde je možno nasbírati vavřínů beze všech vážných příprav pro politický život — ale na konec přece jen rozhodují o politice ti, kteří mají zkušenosti a rozum, a ne ti, kteří mají zdravé plíce ke křičení nebo k pískání, anebo takovou pevnou ohradu ze samého nejvniternějšího přesvědčení, že na ně žádný rozumový důvod nepůsobí. Je pravým štěstím, že jejich hluchý pathos brzo vycítí i méně prozíravý pozorovatel — jinak by tací lidé byli pravou morovou ranou pro každou politiku. Ostatně škod nadělají víc, než se zdá.

Tak všecky důvody mluví pro positivní politiku české delegace na říšské radě, a jenom od umění, s jakým bude vedena, závisí, pomůže-li nám k takovému postavení v říši, aby veškerá politika rakouská vedena byla v duchu oněch zásad, které český národ vždycky tak věrně hájil, v duchu spravedlnosti ke všem národům, v duchu opravdu svobodomyslném, a aby energickou decentralisací šla ke konečným cílům naší politiky, k obnovení říše na základech historických práv a moderních potřeb jednotlivých království a zemí i celého státu.

Rozumí se samo sebou, že cílem této politiky je nejenom zjednání starých, historických práv národu českému, nýbrž také ozdravění celé říše a tím takové její vnitřní sesílení, aby odpírati mohla vlastní silou všem svým nepřátelům vnitřním i zevním. Také v této příčině nutno si mnohé ujasniti a zbaviti se jisté dvojakosti, způsobené rakouskou politikou na národu českém. Ve Vídni nám tak často vytýkají nedostatek rakouského patriotismu. Právem. Nám zdá se totiž, že jsme lepšími přáteli Rakouska, když toho rakouského patriotismu ve smyslu vídeňském, centralistickém nemáme a míti nemůžeme, než kdybychom z opportunistických důvodů někomu namlouvali opak.

Ve vídeňském rakouském patriotismu také není rakouský problém. Ten leží hloub, a nedá se řešiti tak pohodlným způsobem, jako je úcta k jistým barvám, emblemům atd., jak často tak povrchně myslili. Rakouský problém je v tom, aby výlučně český, polský, slovinský, německý patriotismus byl zároveň eo ipso dobře rakouským, nebo jinými slovy, hledíme-li k našim poměrům, aby český národ se cítil tak šťastným a pro budoucnost v Rakousku bezpečným, že by v pojištěné existenci říše, v její síle a mohutnosti viděl také vlastní sílu a rozkvět i zajištěnou budoucnost.

Hledati u nás lásky k Rakousku minulosti i dneška, z kterého ve Vídni ustrojili negaci všeho toho, co je českému národu nejdražším, k onomu centralisticko-němčícímu Rakousku, které vzalo nám státní naší osobitosti přes všecky sliby a přísahy a platná práva, které tak dlouho se bránilo rozvoji a zmohutnění naší národnosti a které v nás nikdy nedovedlo viděti, čím byli jsme od staletí, totiž nejosvědčenější a nejbezpečnější oporu tohoto soustátí — je dost naivním.

Ale není optimismem přesvědčení, že český patriotismus, státní a národní, bude mohutnou zárukou budoucnosti mocnářství, bude-li politika rakouská vedena tak, aby nemohlo býti rozporu mezi patriotismem českým a rakouským.

Nikdo by nám nemohl míti za zlé, kdybychom chtěli naprostou samostatnost a nezávislost zemí koruny České. My plnili všecky své povinnosti k společné říši, jak převzali je naši předkové při její utvoření. Že by je říše plnila k nám, nelze říci. Ale zdá se mně, že by přece jen bylo fantasmagorií mysliti na utvoření takového samostatného státu, když už pro nic jiného, tak pro odpor Němců, který by našel tak silné podpory mimo naše hranice, že rozumný člověk se takovými sny ani zabývati nemůže. To ovšem nevadí, že jsou u nás lidé, kteří i to dovedou, ovšem s prominutím povinnosti, ukázati cestu, která by k takovému osamostatnění vedla. Všeobecným přesvědčením všech lidí vážně u nás o politice myslících je, že v daných poměrech evropské a světové politiky zachování Rakouska, ovšem Rakouska jiného, vnitřně lepšího, je nejvážnějším zájmem našeho národa. Ať už se soudí o všeněmecké politice jakkoli, ať se přeceňuje nebo nedoceňuje, ať se bere vážně nebo zlehčuje, nelze přece oddisputovati přirozený, nutný směr hospodářské, a tedy také v moderních poměrech politické expanse Německé říše. Porážka Rusů na dálném Východě v té příčině poměry ještě zhoršila. Německé sny o možnosti nových tržišť v Číně jsou do velké míry na vždy pohřbeny. Všechno to obstará Japonsko samo. V Africe se německé kolonisaci valně nedaří, jižní Amerika je panamerikanismem Spojených Států, zejména až otevřen bude panamský kanál, vážně ohrožena, a tak zbývá Německu jen blízký Východ, Balkán a Malá Asie, a tam si Německo také s celou energií a pravou německou systematičností připravuje budoucnost. A mezi Německem a tímto budoucím útočištěm německého vývozu leží Rakousko, a zejména naše království České. Ať se tedy v Německu sebe opravdověji a loyálněji odříkají všech velkoněmeckých aspirací, přece jen nelze odčiniti fakt, že je z Německa na blízký Východ nejblíže a nejbezpečněji přes Rakousko, že Německo k této své východní hospodářské politice potřebuje přístav v Středozemním moři, a že je tudíž jenom logickým důsledkem daných poměrů, bude-li se starati Německo o to, aby alespoň hospodářsky opanovalo tuto cestu na východ, po souši i po moři. A že takové hospodářské opanování jistého území má za následek i politický vliv, o tom nemůže býti podle historických zkušeností nejmenší pochyby. Německo musí se starati o to, aby Rakousko bylo k němu v takovém poměru, by mohlo počítati s rakouskými drahami jako se svými, a s Terstem jako se svým přístavem. Cestou k tomu je nejužší celní spojení — a důsledkem takové celní unie je politická odvislost slabšího na mocnějším.

To nejsou fantasie, nýbrž jsou to pouhé logické závěry z daných poměrů — a bojím se, že urychleny budou od toho okamžiku, kdy podaří se Uhersku docíliti samostatného celního území. Cislajtanský

průmysl bude se musit chrániti i před německou konkurencí v Uhrách, a cesta k tomu je daná: dohoda o celní sblížení s Německem.

Všemu tomu zabrániti je přímo životním zájem českého národa — i habsburské dynastie. Vlastně také Uhrů, ale ti jsou oligarchickým bojem proti koruně a maďarským balkánským imperialismem tak zaslepeni, že nevidí společné nebezpečí, které jim s námi a s dynastií hrozí. Ve své maďarské ješitnosti myslí, že se německý příval zastaví před Litavou . . . Německo staví bagdadskou dráhu, která bude míti přímo světový význam, jako nejpřímější cesta ze střední Evropy k perskému zálivu a k Indii, Německo neobyčejně umělou politikou domohlo se rozhodujícího vlivu v Turecku, německý obchod a průmysl a německé banky stále pevněji zakořeňují se v slovanských balkánských státech, a Maďaři se svou protislovanskou politikou chtějí domoci se rozhodujícího vlivu na Balkáně! Ostatně není mou věcí, lámati si maďarskou otázkou hlavu — mně jedná se o budoucnost našeho národa. Nikdo nepopře každému jasný a očividný fakt, že může žíti náš národ v Rakousku relativně ještě v nejlepších úslovích pro svůj rozvoj, kulturný, politický i hospodářský. Jsme po Němcích nejpočetnějším v Rakousku národem, a duševným i hospodářským významem jsme zde činitelem, s kterým každá vláda musí počítati, a v kterém prozíravá politika rakouská musí viděti nejpevnější oporu samostatnosti a nezávislosti říše, takže ve vlastním interessu musí se na konec starati o posílení a rozkvět národa českého. Jestli toho posud nekonala, nesmíme se přece jen vzdávati naděje, že konečně pozná, kde je její životní zájem. A my snažiti se musíme, abychom ji na cestu tuto přivedli. Každé seslabení Rakouska znamená za daných poměrů sesílení zde vlivu Německa, a pro náš národ seslabení jeho významu a posilu těch, kteří nesní o ničem jiném, než jak by nás přivedli pod bezohledný němčící régime.

Proto není to žádnou »konopišťskou« politikou,*) jak přímo komicky — prosím za odpuštění za ne zcela parlamentární výraz, ale nemám

*) V posledních dnech jsem ovšem slyšel, že mně vytýkali »konopišťskou« politiku proto, že byli toho mínění, jako bych hájil také »konopišťský« klerikalismus. To ovšem je neméně podivné a nesprávné. Císař je dojista zrovna tak věřícím katolíkem, jako následník, a podepsal i květnové zákony i zákon o občanském sňatku v Uhrách. O směru politiky rozhoduje přece jen většina parlamentu a ne panovník. Ale na každý způsob zasluhuje dojista také pavnovník nebo jeho následník stejnou úctu ke svému nejvniternějšímu přesvědčení, ke své víře, jako každý z nás. Kdyby však z tohoto přesvědčení stala se praktická klerikální politika, pak ovšem, ale teprvé potom bylo by povinností brániti se a potírati jeho důsledky, ať vycházejí odkudkoliv. Tak alespoň já rozumím svobodomyslnosti. A že jsem v boji proti všeněmeckému »Los von Rom« nechtěl potírati opravdu náboženské hnutí, o tom ještě zvlášť ujišťovati mám opravdu za zbytečno. Viděti v p. Schönererovi, Franko Steinovi a ostatních proroky náboženského hnutí, k tomu mně, přiznám se, schází nutná »prostota duše«. Snad takových, jako já, bude víc.

přiléhavějšího — píše se o tom v různých listech, nýbrž jediné možnou politikou českou v daných poměrech, starati se všemi silami o to, aby Rakousko bylo vnitřně a tím i zevně mohutné a silné, a mohlo se vymaniti z každého německého vlivu. Ne v trojspolkové politice je nebezpečí pro Rakousko, nýbrž v politice slabého, vnitřně rozervaného státu, který přirozeně, třeba proti lepšímu poznání hledati musí oporu u silnějšího, poněvač svou slabostí ztrácí možnost samostatné politiky zahraničné.

Dohodou s Ruskem stalo se Rakousko sice mezinárodně mocnějším a neodvislejším, ale vnitřní slabostí a rozervaností ztratilo by opět na svém významu, poněvač by vnitřní oslabení nemohlo zůstati bez vlivu na jeho schopnosť sebeobrany v kritické chvíli. A jelikož přirozeně vliv silného, mocného Německa je nám geograficky nejnebezpečnějším, proto se bojím v zájmu našeho národa, aby Rakousko sebevražednou politikou vnitřní nepodkopávalo samo své základy, a myslím, že je povinností politiky české, býti ochotnou ke všemu, co říši může posíliti, když konečně ve Vídni dojdou k přesvědčení, že je přec jen nejméně moudrou politikou, podporovati snahy těch, kteří chtějí, aby Rakousko bylo alespoň na venek svým úředním nátěrem státem německým. To mělo své důvody kdysi, kdy Rakousko zápasilo o primát v Německu, a potřebovalo k tomu, aby Prusko nebylo v srovnání s ním příliš německým — ale po Sedanu je pro Rakousko přímo příkazem sebezachování, učiniti všecko, aby ráz německý ztratilo, aby nebylo německým státem, poněvadž národnostní myšlenka neztratila ještě na své státotvorné síle, a poněvač je přirozeným, ničím nezměnitelným zákonem, že silnější absorbuje slabšího, silnější německý stát německý stát slabší. V zájmu svého sebezachování musí Rakousko snažiti se, aby nebylo jednotným státem národním, nýbrž státem sui generis, státem, v kterém všecky jeho národy stejně by byly šťastny a spokojeny.

Já ovšem dobře vím, že zachování zevní samostatnosti Rakouska je v zájmu celé Evropy, že je přímo otázkou světové rovnováhy — psal jsem o tom v Revue de Paris i v National Review — a jsem přesvědčen, že by každý pokus Německa silou zachvátiti Rakousko narazil na odpor, který by Německo sotva zmohlo — ale já bojím se daleko více mírného, nenásilného sesílení vlivu Německa v Rakousku, které by přirozeně měla za následek trvalá převaha Němců u nás, bojím se zejména každého celního sblížení, které je v programu velké většiny německých stran v Rakousku.

Z tohoto stanoviska, jak jsem se už zmínil, mám také utvoření se samostatného celního území uherského pro nás za velmi nebezpečné, poněvač by posílilo německé snahy po celním sblížení s Německem. Nikdo by v Evropě vlastně nesměl protestovati, kdyby se vyplnil sen Všeněmců, a Předlitavsko vstoupilo v celní jednotu s Německem, poněvač by se jednalo o vnitřní, hospodářské záležitosti obou říší — a bylo by po hospodářské a tím i politické samostatnosti Rakouska! Co mělo by to za následek pro náš národ, o tom psáti bylo by zbytečno.

Jestli tudíž vidím jistou krátkozrakost v politice některých našich kruhů, sympatisujících z přirozené nelásky k centralistické Vídni s maďarskou stranou neodvislosti, pak není to opravdu z lásky k té samé Vídni, které jsem v sobě posud přes nejbedlivější zkoumání svých citů odkrýti nedovedl, ač se mně to tak často vytýká, nýbrž z oprávněné obavy o budoucnost našeho národa. Já sice vím, že na konec národ vnitřně silný dovede přečkati i těžká pronásledování, ale nedovedu se ubrániti pocitu, že náš národ těchto zkoušek prodělal už příliš mnoho, aby směli ti, kteří za jeho politiku odpovídají, lehkomyslně vydávati jej nebezpečí nových strádání a nových zkoušek o jeho životnosti . . . .

Není jiné pomoci, položení našeho národa v srdci Evropy a utváření se mocenských poměrů mezinárodních nutí nás více než kdy jindy, hledati v silném, vnitřně zdravém Rakousku nejlepší ještě zabezpečení budoucnosti našeho národa. Věřím slovům Palackého pevnou vírou ve svůj národ, ale myslím, že lepším by bylo pro nás, kdybychom nemusili podstupovati zkoušku o pravdivosti velikých těch slov . . .

Ovšem nepotřebuji podotýkati, že jen takové Rakousko má pro nás tento vážný význam, které nechce být německým, nýbrž spravedlivým ke všem národům. Ale zrovna tak je, doufám, samozřejmo, že je v n a š e m nejvlastnějším zájmu, abychom celou svou silou se o to přičinili, aby Rakousko takovým se stalo. A to je po mém skromném soudě možno jen cestou oné positivné politiky, kterou jsem nahoře líčil.

V tom smyslu si dám klidně líbiti i výčitku, že je politika, kterou hájím, »rakušácká«. Do jisté míry je, ale ovšem s tou podmínkou, že slovo »rakouská politika« nebude více znamenati krátkozrakou politiku utiskování národů, malicherného německo-centralistického bureaukratismu, úzkoprsého zpátečnictví, politiku nedodržených slibů a zklamaných nadějí — nýbrž poctivou, otevřenou politiku rovného práva všech národů, politiku, založenou na historických základech říše, a politiku moderního, opravdu pokrokového rozvoje kulturního i hospodářského.

A snad se nemýlím, řeknu-li, že by valná většina českého národa zapomněla na trpkou příchuť slova »rakouský«, kdyby politika říše vypadala tak, jak jsem se pokusil ji naznačiti. A je nejsmutnějším svědectvím pro státníky rakouské, že dovedli v srdcích veškerého českého lidu, nás všech, vzbuditi tak málo sympatií k společné říši. Doufejme, že konečně dají se na lepší cesty a snad se nemýlím, řeknu-li, že český národ ochotně jim k tomu ruku podá. Ovšem, nutno doložiti, že položení Rakouska není takové, aby bez nebezpečí mohlo odkládati s nastoupením nové, rozumnější politiky, než byla dosavadní, na níž je nejpodivuhodnější, že doposud starou říši docela nepohubila. Zdá se, že jsou její kořeny přece hlubší a zdravější, než se obyčejně za to má.

Řekne se mně konečně, že politika, kterou hájím, není slovanskou, poněvač Rakousko bylo vždy Slovanům největším nepřítelem. Je to zase pravda, a nikomu nenapadne to popírati. Naopak. Když jednalo se po míru Požarovackém o zařízení srbského Bělehradu, který připadl k Rakousku, založili v Bělehradě »německé město«, které mělo býti baštou němectví a katolictví.*) A tato politika, která také uvnitř říše byla vedoucí, byla a je toho příčinou, že Rakousko naprosto nedovedlo vyplniti historický úkol, býti ochráncem balkánských Slovanů a připoutati je k sobě. Osvobození, které jim přinášelo, báli se skoro tak, jako poddanství tureckého. A nejnověji k tomu přistoupilo ještě nebezpečí maďarisace, o podpoře Italů proti Slovanům ani nemluvě. Na celé čáře jednotný, rozhodný postup proti Slovanům. A přiznám se upřímně, že je pro člověka, který opravdu slovansky cítí, a k těm se počítám, velikého sebepřemáhání potřebí, aby se rozhodl s takovou rozhodností mluviti pro politiku, která má na konec učiniti Rakousko silnějším a mohutnějším, než je posud. A je to tím těžší zrovna ve chvíli, kdy zavedením národního zastupitelství v Rusku, uvolněním, které se dojista, jak pevně doufám, dostane Polákům, otevírají se docela nové, světlejší perspektivy v otázce slovanské. Dva nejdůležitější faktory v dosavadním vzájemném poměru slovanských národů: ruská bureaukracie, čistě dvorská ruská politika, i vzdor rusko-francouzské allianci přece jen tak srdcem a cítěním blízká dvoru berlínskému, a pravoslavné Slovanství, silné pod záštitou všemocného sv. Synodu, tedy všecko, co bylo officiálním Ruskem na jedné straně, a na druhé straně bezhraničná nenávisť Poláků k Rusku, přestanou asi v nejbližší budoucnosti hráti dosavadní rozhodující úlohu. Důsledky této změny, přímo nedozírné ve svém velikém, dějinném významu, nepřijdou ovšem hned, poněvač dlouho to bude trvati, než na rozvalinách starého vzroste nový život. Tu a tam vyvalí se černý, hustý dým z místa, kde světodějný požár ničil a hubil pyšnou, hrdou budovu ruského autokratismu, a zadusí mnohé, co sotva vyklíčilo — ale naposled přece jen zvítězí nové a lepší, a Rusko stane se zdravým a mohutným slovanským státem, v němž Poláci budou viděti svou nejpevnější oporu proti germanisaci. Důsledky této změny ve Slovanstvu jsou prostě nedozírny — a není vyloučeno, že mnozí, kteří se tak radovali z porážek ruských na dálném Východě, budou následky těchto porážek velmi nemile dotknuti.

---

*) Kaiserlicher Befehl an die Administration in Servien über die Einrichtung des civicum in der »teutschen Stadt Belgrad« »... da Unser Absehen ist und es dabey ohnveränderlich zu Verbleiben hat, dass allda zu Belgrad als dem aussersten Gräniz-orth und Vormaur der ganzen Christenheit die Teutsche nation allezeit die principalste, tam quoad activitatem quam numerum seyn muesse.« (18. února 1724. (Hofkammerarchiv Uhry 1724.) Administrace farní svěřena Jesuitům.

Nechci je rozvíjeti, vedlo by to příliš daleko. Ale naznačil jsem je, aby bylo jasno, že nemluvím o budoucí politice české, neohlížeje se na to, co mohlo by na ni míti přímo rozhodující vliv v docela jiném směru, než který hájím.

A poněvač nejsem zvyklý okolo žádné otázky, a byť byla sebe nedůtklivější, choditi s bázlivým ostychem, a poněvač také nejsem dost diplomatem, abych myslil, že nějaká otázka neexistuje, poněvač ji viděti nechci, postavím otázku bezohledně a přímo. Máme vzhledem k novým, fundamentálným změnám ve Slovanstvu, vzhledem k odůvodněnému očekávání, že Rusko a ruská politika stane se slovanštější, a že osud Poláků přestane být věčně krvácející ranou na slovanském těle, vzdáti se všech nadějí na změnu vnitřní politiky rakouské a všecky naděje soustřediti na obrozujícím se Slovanstvu?

Myslím, že by politika taková neodpovídala zájmům českého národa. Měla by jen tenkráte smyslu, kdybychom my mohli býti ve světě slovanském vedoucím elementem, pionýry nových směrů ve slovanské politice.

K tomu nám schází skoro všecko, především vlastní stát. Takovou úlohu mohly hráti Prusko a Piemont, ale ne národ, který by ani v obnoveném českém státě nebyl jedině rozhodujícím elementem. To bylo by tedy utopií. Ale ani negativně nemůžeme doufati, že bychom se utrpením svým mohli státi příčinou k mohutné evoluci Slovanstva, jakou byla bulharská raja před rusko-tureckou válkou.

I nejživější fantasie našich radikálů nemůže sestrojiti takový obraz našich utrpení, aby třeba i v krvi spřízněných duších slovanských vzbudil hnutí, které by vedlo k světodějným obratům. Tedy ani positivně ani negativně to nejde. Vůdčí úlohu hráti bude ve Slovanstvu Rusko a nikdo jiný a jedině s ruskou politikou musí se pro budoucno počítati. A ta dlouho, dlouho bude střízlivá a chladná a nedá se na romantické cesty — výlet na daleký Východ ochladil všecky příliš horkokrevné naděje o »neohraničených možnostech« ohromné říše. Rusko samo musí se napřed ze základu přestrojiti. Mužík se musí, pokud to vůbec jde, kulturou přeroditi. V tom je ruský kulturní a hospodářský — a tedy politický problém.

A to bude velká práce, dlouholetá a těžká, která očekává nové Rusko. Ale ovšem síliti bude očividně, a brzo zase zaujme mezi velmocemi evropskými ono místo, které na chvíli ztratilo. Arciť už fakt, že bude Rusko slovanštější, bude pro nás, ostatní Slovany, míti veliký význam — jako mělo pro naše Němce sesílení Němectva po Sedanu. Ale to bude asi všecko, co v dozírné budoucnosti Rusko pro Slovany bude moci vykonati. Rusko sice obrátí se zase k blízkému Východu — ale ten pro Rusko neznamená už jenom Balkán — nýbrž Malou Asii, s kterou hraničí Kavkaz a Persie, jež má pro ruský průmysl tak velikou důležitost, nemluvě už o Perském zálivu, který je konečně přece jen nejbližším východem Ruska k nezamrzajícímu moři. —

Vším tím, o čem jsem se zmínil, dány jsou také podmínky pro naši politiku, a dána je odpověď na otázku, kterou jsem položil.

Ani dnes, v nových poměrech, romantismus ve slovanské otázce není reálnému politiku dovolen. Pro dozírnou budoucnost platí totéž, co platilo dosud, že národ český Slovanstvu prokazuje již neocenitelnou službu tím, že zde je, že živým klínem rozděluje Německo, a že nejpřednější slovanskou jeho povinností tudíž jest, býto tak silným, zdravým a pevným, aby nebylo nejmenší obavy, že kdy nátisku němectví ustoupí. Nikdo pro Slovanstvo neudělal víc, než národ český, tím, že v srdci Evropy přes všecky útisky a trýzně se zachoval, a nejen to, že s pevnou nadějí, posici tuto také zachovati, může se dívati v budoucno. Každé jeho posílení je tudíž také prospěchem Slovanstva.

Ale tu ovšem nastává druhá otázka. Není zachování vnitřně silného Rakouska na škodu Slovanstvu? Jak dnes poměry jsou, pochybuji. Ovšem myslím jen, jak to snad už do omrzení opakuji, na Rakousko k národům svým spravedlivé, poněvač jen tak bude vnitřně silné. Bude-li takovým, jako bylo posud, němčícím a ke svým národům jen potud méně upjatým a nepřátelským, pokud si to jednotliví národové nepřemožitelným odporem vynutí, pak je budoucnost jeho víc než problematickou přes všecek interess, který mají tak mnozí na jeho zachování. Němci přirozeným rozvojem nacionalismu tíhnou k těsnějšímu sblížení s ostatním Německem, Slované na zachování říše, která je jim krutou macechou, nebudou míti žádného zájmu, a tak logickou nutností budou nuceni lepší svou budoucnosť hledati mimo Rakousko.

Geografické položení našeho národa, a vedle nás Slovinců bylo by ovšem málo záviděníhodným, kdyby vnitřní slabosť říše přivedla ke konfliktu světa německého se slovanským. Nechci se však zde zabývati možnostmi, které jsou přece jenom theoretickými hypothesami.

Ale Rakousko nové a lepší nemusilo by býti škodou pro rozvoj Slovanstva. Ovšem mezi Slovany najde se málo věřících v takový obrat, zejména mezi Slovany uherskými. Avšak poměry jsou přece jen silnější, než staré, zlé tradice. Úloha Rakouska, jako přední německé a katolické velmoci dávno je dohrána, německá u Sedanu, a katolická neobyčejně dalekozírnou německou politikou vůči katolíkům od ukončení »Kulturkampfu«. Ostatně i v těchto snahách by Rakousko dnes mělo velmi silného konkurrenta, Bavorsko — a tím ještě méně vyhlídky na úspěch.

Jen z konservatismu a ze zvyku nedovedli se ve Vídni ještě vymaniti ze staré tradice, kterou dávno sledovalo položiti v archiv, a dáti se na nové cesty, vykázané Rakousku dějinným převratem, nastalým po piném vítězství Pruska v Německu. Hluboká změna všech poměrů v Rusku snad pomůže Rakousku konečně vymaniti se ze své krátkozraké zaslepenosti, a viděti konečně věci, jak jsou, a ne, jak by by je chtěli ve Vídni míti. Jakmile Rusko stane se národnějším v celé své politice, nastane pro Rakousko rozhodná chvíle, kdy bude musit

obrátiti. Jak už jsem se zmínil, velkoněmecké snahy a na druhé straně hnutí slovanské, mravně sílené slovanskou politikou ruskou, Rakousko takové, jakým je dnes, na dlouho nesnese. Spása je jen jedna: obrátiti, dáti svým Slovanům plnou možnosť kulturního a hospodářského rozvoje, nechati je žíti svým, samobytným životem, a nedopouštěti, aby byli utiskováni tu Němcem, tu Maďarem, tu Vlachem, a také svou balkánskou politikou dokázati všem Slovanům balkánským, že Rakousko upřímně chce svobodě a rozvoji balkánských národů, že nechce nijakých territoriálných záchvatů, a že na Balkáně hledá jen a jediné zabezpečení svých legitimných, oprávněných interessů hospodářských. Potom bude míti Rakousko ve svém i ve všem Slovanstvu pevnou oporu proti každému ohrožení úplné své nezávislosti ze strany německé, a nebude se musit báti o svou budoucnost. A na druhé straně také Slovanstvo tím jen získá. Na konec myšlenka slovanská může znamenati jenom dvojí: možnost všech slovanských národů volně a svobodně žíti svým národním životem, a sblížení se všech kulturních elementů Slovanstva k společnému duševnímu snažení. První rozumná politika rakouská může poskytnouti svým národům slovanským plnou měrou, a brániti druhému bylo by zrovna takovou dětinskostí, jako brániti projevům společného kulturního života Němců domácích a zahraničných.

Co však získati by mohlo Slovanstvo takovýmto vnitřním sesílením Rakouska, bylo by zabezpečení všech národů slovanských před nebezpečím uskutečnění plánů německých na rozšíření německé moci od Baltu do Adrie, poněvač nikdo nemůže zaručiti výsledek velikého zápasu Slovanstva s Germánstvem, o kterém mnozí tolik sní. Vnitřně zdravé Rakousko, slovanské Rusko a interess Evropy na zachování světové rovnováhy byly by silnějšími, než každý rozmach německé moci, tak silnými, že by všecky pangermánské snahy staly se prostě málo nebezpečnou hračkou pro lidi, kteří nedovedou mysliti o politice bez smělých fantasií. Tím snadněji by pak bylo ustrojiti vnitřní život Rakouska tak, aby všichni národové, i německý, zde byli spokojeni, poněvač by pak Němcům stačiti musil plný, svobodný, národní život, a hospodářský rozkvět říše, nerozdírané více národnostními spory, což by zejména Němcům rakouským s velikým bylo prospěchem.

A tak smím snad říci, že politika českého národa, směřující k tomu, aby vlivem naším Rakousko dalo se na nové dráhy, není protislovanskou, naopak, že mohla by býti Slovanstvu na prospěch, kdyby na celé čáře byla úspěšnou, a kdyby rozhodující kruhy konečně poznaly, že spása Rakouska není ani v Němcích, ani v Maďarech, nýbrž ve všech národech a že je přímo životním zájmem říše, nakloniti k sobě Slovany, své i zahraničné, politikou ke všem Slovanům mocnářství stejně spravedlivou a blahovolnou.

Podaří se nám to? Doufejme! Na každý způsob je to v zájmu našem i v zájmu Rakouska, aby se to podařilo. Nevěřím ovšem, že by převrat tak dalekosáhlý dal se provésti z dneška na zítřek. Ale poli-

tika národa musí počítati s delším vývojem. Naší povinností je, udělati průlomy do staré zdi vídeňské němčící politiky — a rozvoj věcí půjde železnou silou dál!

Nepodaří-li se to, pak ovšem nezbude nám nic, než vší silou pracovati na vnitřním sílení našeho národa, tak, abychom bez všeho lehkomyslného optimismu mohli věřiti slovům Palackého, a spoléhati na konec na mohutnou, netušenou ještě sílu nového Slovanství, rodícího se na rozvalinách ruské autokracie . . . .

IV.

Mluviti o české politice, a nepromluviti otevřeně o poměru k Němcům, a k tomu snad ještě ze strachu, říci své mínění ve věci tak sporné, bylo by opravdu neomluvitelným. Ovšem nerad bych, aby někdo měl názory mé za názory strany, a proto výslovně podotýkám, že nemluvím v této brožurce vůbec za nikoho, než za sebe, a že mně ani nenapadne, někoho svými názory zavazovati. Budu rád, dojdou-li uznání — má-li kdo lepší, a přesvědčí mne, ochotně se podrobím.

Po mém soudě musíme konečně dojíti k nějaké formě takového spolužití s Němci, abychom mohli svých společných zájmů hospodářských společně se zastávati, anebo abychom svým národním bojem alespoň své společné hospodářské zájmy nepoškozovali.

Je to životní zájem Němců jako náš. Nechci od smíru víc, poněvač by to bylo zbytečným idealismem v praktické politice. Poměr náš k Němcům a naopak sotva kdy bude blízkým a srdečným, poněvač mezi námi vždycky bude ostrý zápas o prvenství v kulturním a hospodářském životě, a poněvač jsme si příliš blízcí. Zejména k Němcům v českých zemích.

Čeští Němci ještě nezapomněli, že byli oni na vrchu, a že nepočítali s naším rozvojem — a proto také nedovedou se vžíti v nové poměry. Měli všecko. Celou bureaukracii, všecka nejvyšší místa v zemi, a přišel-li někam český úředník, hleděl se assimilovati panujícím — to pomalu přestává a mají si zvykati rovnoprávnosti. Přiznejme sami, že je to dost těžké, zejména dnes, kdy jsou kapitálově silnější. To ovšem není tak dávno, a není to zásluhou Němců.

Než přišla evropská krise zemědělská, neznamenali jsme hospodářsky méně než Němci. Naopak, byli jsme bohatší. I v pohorských krajinách, kde Němci, až na několik továrníků, většinou byli chudí tkalci — kdežto naši lidé měli přece jen výnosnější selské hospodářství. Alespoň u nás v Podkrkonoší. Rozvojem průmyslu a zemědělskou krisí všecko se změnilo. Dokud nebylo husté sítě železniční a uhlí následkem toho bylo drahé, pokud nebylo na místě, usazoval se průmysl přirozeně při horských bystřinách se silným spádem a velkou

vodní silou. A to bylo v krajinách německých. Továrníci bohatli a šli po řekách do našich krajů. Naši lidé byli passivní, pohodlní, nepodnikaví. Znám město, zbohatlé velikým obchodem s výrobky domácích tkalců. Bylo bohatší, než sousední Němci, vidělo, jak němečtí továrníci je předstihují a přece dopustilo, aby se v českých osadách na řece usadili Němci. A v kraji bohatli naši sedláci pěstěním řepy, stavěli rolnické cukrovary, měli akcie drah, továren.

Přišel rok 1873., pak světová zemědělská krise — a panika mezi našimi lidmi. Cukrovary přecházely do rukou soukromých podnikatelů Nečechů, akcie prodávány za několik zlatých, akciové továrny padaly — celá umělá stavba se sřítila, a s tím i naše hospodářská převaha nad Němci. Německý průmysl přestál krisi bez velkých otřesů, přišla léta přímo báječných výdělků, německé závody rostly, množily se, opouštěly německé kraje a usídlovaly se v českých, poněvač uhlí lacino bylo k dostání, a pracovní síly byly tak neobyčejně levné — a Němci bohatli. S přílivem peněz v německé továrny v německých krajinách bohatla města, zkvétal menší průmysl, obchod — a naše selské kraje se vylidňovaly, přebytek našich mladých, zdravých lidí stěhoval se do německých továren, do uhelných dolů, z českého jihu do Vídně — a tak rostla převaha německých hospodářských sil nad českými.

I to bude zase vyrovnáno. Stali jsme se konečně také podnikavými. Začínáme míti český průmysl, a budeme jej míti, když si ujasníme, že rozvoj průmyslu nevyvolají spolky, národní podniky, — nýbrž jen a jedině silná, podnikavá individua, jedinci, kteří umějí pracovat, spořit a podnikat, a hybná, energická organisace bankovní, která jednotlivci beze vší úzkoprsosti a bez snahy, finančně jej vykořistiti, v těžkých začátcích pomůže, — ve vlastním zájmu, poněvač jen tak si získává velikou a silnou klientelu pro budoucnosť. Akciová forma podniku přijde teprvé později, až se z jednotlivých hotových, zkvétajících závodů přirozeně tvoří velké, kapitálově silné akciové společnosti.

Také naše zemědělství bohdá dojde lepších časů. Mnoho si můžeme slibovati od nucených společenstev rolnických, budou-li se ovšem především zabývati otázkami hospodářskými, a méně politickými. Varovné hlasy našich odborníků o nedostatečném výnosu našich polí oproti výsledkům zemědělského hospodářství v Německu jsou tak vážnou výstrahou všem lidem, kteří povoláni jsou starati se o zájmy selského našeho lidu, že všecko musí udělati, aby se křiklavým těmto poměrům odpomohlo, vlastní prací, a nutno-li, pomocí veřejnou.

My chlubili se vždycky pokročilostí svého zemědělství, a najednou vidíme, jak daleko jsme za Německem, kde podmínky při hospodaření opravdu nejsou výhodnější. Doufejme, že zanedbané brzo dohoníme. A také světová krise zemědělská pozbude svého ostří, a my můžeme doufati, že se hospodářská bilance česká i německá opět poněkud srovná, zejména bude-li využitkováno úpravy našich řek na prospěch našeho zemědělství. — Ovšem, přímo palčivou

potřebou jest, aby se naše podnikání průmyslové obrátilo na český jih a udrželo přebytek našeho obyvatelstva doma. Snad konečně i tu najde se několik smělých, podnikavých lidí, jak jsme je našli v průmyslu textilním v severovýchodních Čechách, a pak půjde to samo.

Tedy nemáme příčiny býti pessimistickými — a to konečně cítí také Němci v Čechách a proto se nedivme, že jsou tak znepokojeni, vidí-li, že jsme na postupu. Ale také oni se musejí smířiti s neodvratným a hleděti se zaříditi tak, aby věděli, co vůbec držeti mohou, a to aby si zabezpečili jistou dohodou s námi.

Především musíme si oba ujasniti, že my veliký boj Slovanstva s Germánstvem, přijde-li k němu vůbec, nerozhodneme. My oba máme stejnou povinnosť: zachovati, co máme a co držeti můžeme, a síliti vnitřně. A velké, světové otázky rozřeší druzí.

Dlouholetý boj národnostní měl posud alespoň jednu zásluhu — kromě té, že oběma nám nedal zpohodlněti — že totiž víme, na čem jsme, a že můžeme lehce napsati bilanci smíru i boje. V Čechách i na Moravě. Víme oba, co držeti musíme, a co ztratíme. Na př., že dobudeme Budějovice, je jen otázkou času, a zrovna tak několik měst na Moravě. A že Němci hleděli se zajistiti v Brně, Olomouci atd. obecními volebními řády, tomu se nedivme, poněvač otázka, musí-li i tu němectví na konec ustoupiti vlivu českého okolí, je přece jen otázkou daleké budoucnosti. Zrovna tak je přirozeno, že naprosto nemůžeme souhlasiti s nadějemi Němců, že české dělnictvo a živnostnictvo v německých krajích, zejména tam, kde žije nahromaděno ve větším počtu, přizpůsobí se národně svému okolí, a proto nesmějí se Němci tomu diviti, že všecko podnikneme, abychom tyto své lidi svému národu zachovali. Je nás příliš málo, abychom mohli tak mnoho obětovati. A pak je to jen spravedlivé. Není to žádná útočná, dobývačná politika, nýbrž jen konservativná. Německý průmysl bez našich dělníků nemohl by obstáti, a důsledky toho musí prostě nésti. Má dosti na tom, dostane-li českou práci, aby mohl růsti a mohutněti — aby směl za to chtíti ještě duši českého člověka, který mu dává svou pracovní sílu, to bylo by něco, co v dnešní socialní době přece jen těžko lze žádati. Český dělník jde s národním uvědoměním do německých krajů, s ním přirozeně jde i český živnostník — a ti zařídí si život po česku — to je fakt, tak přirozený a pochopitelný, že je k tomu potřebí mnoho námahy, aby se tím mohli Němci tak uměle rozčilovati. Jako je jisto, že tyto české menšiny žádného Němce nepočeští, tak chceme my, aby se nám co nejmenší část z nich poněmčila.

Své průmyslové bohatství by Němci bez laciné české práce, bez přebytku našeho rolnického obyvatelstva neměli — musejí tudíž také nésti negativní stránky svých předností a nenaříkati dětinsky na počešťování německých krajů. O tom nemůže býti ani tam řeči, kde jsou velmi silné české menšiny, jako v hnědouhelné pánvi. Mohou si tudíž Němci velmi snadně ujasniti, co mohou od nás žádati a v čem jim vůbec můžeme ustoupiti.

Konečně budou Němci také nuceni přiznati si, že jisté politické prvenství, které tak dlouho v Čechách a na Moravě měli, nedá se více držeti. Na Moravě částečně to přiznali, a je jenom potřebí, aby v tomto poznání šli na Moravě i v Čechách ještě dál, a doznali si, že nejsou dost silni, aby zamezili poskytnutí plné jazykové rovnoprávnosti i opatření našeho národa všemi kulturními potřebami v zemích českých. Ale zrovna tak musíme si ujasniti my, že je theorie o revindikaci zněmčeného území přímo dětinskou fantasií, poněvadž Němci jsou hospodářsky tak silni a mohutni, že dovedou každý útok na svou državu s lehkostí odraziti. Bude dost na tom, dovedeme-li to povznesením politického a kulturného významu našeho národa tak daleko, aby jednotlivé německé závody, roztroušené v českých krajinách, nevynášely se tak silně svou německou superioritou, a aby samy držely se té národní skromnosti a neokázalosti, kterou žádají od našich menšin v německých krajích. A potom, že je zbytečno ukládati příslušníku druhé národnosti povinnost, učiti se druhému jazyku ve větším rozměru, než je toho naprosto zapotřebí. To platí pro nás, jako pro Němce. My musíme dosíci toho, aby každý Čech v celém království došel svého práva ve svém jazyku, bez tlumočníka, od úředníků řádných, k vykonávání úředních povinností pro jistý okrsek povolaných, zrovna to platí také pro Němce — a tomu musí býti vyhověno buď úředníky druhé národnosti, nebo úředníky druhý jazyk zemský dokonale ovládajícími. Ale úřady české museji tak býti zařízeny, aby také všichni úředníci čeští nemusili uměti německy, nechtějí-li Němci dopustiti, aby každý jejich úředník uměl česky. Tedy žádná residua německé řeči služební, z kterého titulu by ode všech úředníků žádali znalost němčiny!

Kdo však chce výše, na místa ústřední správy, ten musí uměti oba zemské jazyky — poněvadž na nějaké dělení zemské správy pod žádnou podmínkou nepřistoupíme. To byly by po mém soudě praemissy uvažování o zjednání podmínek takového spolužití obou národů, které by, jak jsem řekl, nevylučovalo společný postup ve společných zájmech. Ovšem jednoho při tom nesmí se zapomínati. Pro každého českého politika je základným předpokladem každého pokusu o smírné řešení jednotlivých sporných otázek zachování naprosté celistvosti zákonodárství a správy království Českého. To je české sine qua non. Snad jsme v této příčině až chorobně nedůtklivi, ale máme proč. Jednak z nejvážnějších důvodů politických, poněvač nemůžeme připustiti připravování německých okresů ku snadnějšímu oddělení od českých — proč, nepotřebuji snad výslovně připomínati, tím spíše, že už po Králové Hradci závažné kruhy pruské chtěly část království odděliti a zabrati — a pak proto, poněvač nemůžeme vydati své menšiny na pospas německé správě, na kterou bychom neměli žádného vlivu. Každé pomyšlení na takovou koncessi je tudíž z české strany naprosto vyloučeno. Ale také hospodářské zájmy obou národů žádají zachování celistvosti království, poněvač se prostě nedají territoriálně odděliti: tak nerozlučitelně jsou spojeny, poněvač prostě vyrostly z geografické konfigurace Čech.

A ostatně je to v zájmu Němců samých, aby nekladli tak nemožných podmínek. Naopak, čím loyálněji postaví se na stanovisko celistvosti království, tím lehčeji bude nám smluviti se o takovou úpravu veřejné správy, která by dodávala možnost každému z obou národů starati se o své specielní zájmy, zejména kulturní, bez zbytečného vměšování se národa druhého do záležitostí, které každý národ žárlivě chrání od vměšování se elementů cizích. Proto my těžce neseme, že ve svém kulturním životě tak mnoho závisíme od Vídně, která teprve v nejposlednější době začala poněkud přicházeti vstříc našim oprávněným požadavkům. A přece s jakou pořád ještě jednostranností! Podívejte se na české a na německé universitní ústavy v Praze!

Budiž mně nyní dovoleno, pronésti své mínění o způsobu, jakým by se některé ze sporných otázek daly řešiti. Musím se omeziti ovšem na hlavní kontury. A ještě jednou podotýkám, že všecko, co řeknu, je mým docela osobním míněním, o němž ani nevím, bude-li sdíleno mými nejbližšími politickými přátely. Nebudiž mně také vytýkáno, že příliš starám se o to, aby náhledy mé nebyly přijímány za mínění strany. Při zodpovědném postavení mém ve straně je to přímo mou povinností.

O jazykové otázce nezbývá mně mnoho co říci. Stojím na nařízení Gautschově pro království České, a chtěl bych, aby odstraněny byly ještě některé zbytečné ostatky německé řeči služební, zejména ve správě finanční, kde pod záminkou ústřední kontroly ve Vídni ponechány ještě některé záležitosti německými, které i po úsudku znalců německých mohou býti českými. Přirozeně pak žádati musíme i ve správě státních železnic náležité šetření našeho jazyka, a také v četnictvu může být při dobré vůli zavedena čeština ve všem, co beze všeho ohrožování vojenského charakteru četnictva může býti českým a co posud se chrání jako svatosvaté právo armádního jazyka.

Gautschova nařízení se v praksi neobyčejně osvědčila, a nevyžadují také znalost obou jazyků od všech úředníků. Stačí, když při každém úřadě státním alespoň jeden úředník, kterému přísluší věcné rozhodování, je znalým obou jazyků zemských, při sborových soudech pak celý senát. To ovšem nevylučuje, že v okrscích, kde jsou veliké menšiny, takových úředníků musí býti více. Nebudu to více odůvodňovati, poněvač jsem tak učinil již dříve dost obšírně. Chci jenom tolik říci, že po mém skromném soudě mohli bychom oba, Češi i Němci, takové řešení otázky s klidným svědomím přijati. Princip, že každý příslušník obou národů musí ve svém jazyku v království dojíti svého práva, vyžaduje také, aby všecky nápisy na úředních místnostech byly dvojjazyčné, s předností jazyka většiny obyvatelstva okresu.

Z německé strany se po mém soudě velmi neopatrně činí námitky proti tomu, aby »znešvařován« byl charakter německých úřadů českými podáními a českým jich projednáním i vyřízením. Němci zapomínají,

že následkem své bohatosti průmyslové častěji mají co dělati u úřadů českých, než naši lidé u německých, a kdyby na nás tudíž vynutili, aby se podání v druhém jazyku zemském vyřizovala v jazyce úřadu, pocítili by to daleko tíže, než my, zejména pak sotva by to bylo příliš příjemné stranám německým ku př. z Vídně. A my na svém starém stanovisku státi musíme nejen hledíce k celistvosti království a od starodávna platnému právu v Čechách, nýbrž také z ohledů socialných.

My nemůžeme příslušníky svého národa v krajích německých, zejména. své dělníky a malé živnostníky nechati bez ochrany úřadů státních, a tomu by tak bylo, kdyby jim v úřadě nerozuměli, anebo s nimi jednali jen pomocí tlumočníků. Zejména socialní demokracie česká by tento požadavek český měla hájiti s největším úsilím, poněvač se tu hlavně jedná o český dělný lid. A snad se konečně nemýlím, řeknu-li, že by Němci rozřešení otázky jazykové v Čechách tak, jak se to stalo v nařízeních Gautschových, snesli klidněji, než se obecně za to má.

Při zachování tohoto základního principu jazykového práva v Čechách nečinilo by také zřízení krajů velikých obtíží, ovšem pod dvěma podmínkami. Předně, že by nebyly tvořeny kraje nemožné konfigurace, jen aby byly národně jednojazyčné, nýbrž že bralo by se náležité zření zejména k hospodářské souvislosti jistých okresů, a pak že by se nedělaly z krajů departementy, přímo podřízené ministerstvu. Na návrh, jaký podala vláda dra. Körbra, nemohli bychom nikdy přistoupiti, poněvač podle toho by místodržitelství stalo se docela zbytečnou instancí, a jak kdosi výborně podotkl, místodržitel by zde byl jen pro repraesentaci při císařských slavnostech a při slavných pohřbech. Jinak byl by zbytečným. My naopak musíme na tom státi, že má býti krajské zřízení opravdovým prostředkem k decentralisaci, a ne ještě k sesílení ministerstev, která beztak nejsou už s to, aby osílila všechno to, co už dnes k ministerstvům přichází. Místodržitel musil by býti třetí instancí ve všech věcech zákonodárství zemského, a tudíž odpovědným sněmu, a také třetí instancí v oněch záležitostech ústřední správy státní, v kterých by krajské úřady byly instancí druhou. Jenom ve věcech, které naprosto vyžadují jednotné vyřizování ve všech královstvích a zemích, a v těch důležitějších věcech, ve kterých by krajské úřady byly instancí první, zůstaveno by býti musilo konečné řešení úřadům ústředním.

Sněm království Českého stal by se tak plnoprávným sborem zákonodárným se zemskou státní správou, ne jako dnes, kdy je sice základným sborem zákonodárným, ale bez odpovídající tomu zodpovědnosti státní správy v oboru jeho kompetence, dvojitý charakter zemského výboru by mohl býti odstraněn, a zemský výbor by zůstal jen nejvyšší autonomní instancí v zemi a správcem zemského jmění — také finance zemské by musily býti v duchu tom reorganisovány — a pak by se část právomoci zemského sněmu i zemského výboru mohla přenechati krajským sněmům a krajským zastupitelstvím.

Představuji si zavedení zřízení krajského tudíž jako neobyčejně dalekosáhlou reformu veškerého našeho zřízení zákonodárného a správního, a v takovém rozměru by se dojista také potkalo s živými sympatiemi v kruzích českých. Ovšem místodržitelství by musilo zůstati jednotné, a zejména gremiální rozhodování by musilo zůstati jazykově naprosto nerozděleným.

Též co se týče druhých úřadů, bylo by dojista s české strany daleko více ochoty k takovému jich upravení, aby opravdu vyhovovaly přáním obou národů, kdyby Němci zanechali svého přímo nemožného stanoviska, že všecky úřady v německých krajinách musejí být čistě německé. Zřízení krajského úřadu v Trutnově rozbíjí se o nesmyslný přímo požadavek Němců nedopustiti do Trutnova Úpici a Polici, kam od nepaměti hospodářsky tíhnou, a ať zřídí se soud čili nic, tíhnouti budou, tak dlouho, dokud bude v horách růsti len a bude se z něho dělati příze. Všichni rozumní lidé v Trutnově to chtějí, ale stojí pod terrorismem v závodění dvou poslaneckých kandidátů o cenu za německý radikalismus. Konstruovali ku př. pro finanční ředitelství v Liberci takový okrsek, který by byl přímo administrativním monstrem. Alespoň na to vláda nepřistoupila. Nebo chtějí železniční ředitelství čistě německé, ať podmínky dopravy to připouštějí čili nic. Těchto věcí by opravdu už Němci mohli zanechati, a zanechají, přesvědčí-li se, že není v jich moci, donutiti nás, abychom připustili vyloučení češtiny z německých úřadů. Pak nebude příčiny stavěti z nacionálního chauvinismu všecky poměry na hlavu.

Neboť zůstane-li centrální úřad pro celé království v Praze, ku př. poštovní ředitelství, generální ředitelství státních drah v království Českém, pak dojista i u nás najde se větší ochota pro to, aby se zřizováním okresních poštovních ředitelství, nebo inspektorátů železničních vyhovělo jednak praktickým potřebám dopravy, což je přední a hlavní podmínkou, a pak také pochopitelnému přání obou národů, aby měl každý z nich pokud možno své úřady. Pravím pochopitelné přání. My oba proděláváme do jisté míry analogický process. Němci dříve myslili, že pomocí úřadů s německým charakterem budou moci vykonávati nadvládu a tu i tam působiti ku rozšíření němectví. Poznali, že je to nemožným, a proto chtějí svými úřady chrániti jen sebe, a bojí se úředníků českých jako organisátorů českých živlů. Pro nás pak je český úředník v německém kraji a pokud možno široká platnost češtiny u německých úřadů představitelem jednotnosti království. Jakmile Němci přestanou na celistvost naší vlasti útočiti, ba víc, stanou se její obháici, poněvadž poznají, že jim hospodářsky prospívá, a že možno se zaříditi velmi svobodně a neodvisle politicky i národně i v celistvém království, pak z naší strany bude dojista větší ochota uznati, že přirozená je touha každého národa, býti spravovánu vlastními úředníky, příslušníky vlastního národa. Bylo by nespravedlivým, kdybychom uznávali to jen pro sebe a ne také pro Němce. Ale Němci nám to musejí umožniti tím, že přestanou útočiti na jednotnost království.

Co se týče školství, myslím, že u nás nenajde se mnoho odporu proti tomu, aby každý národ sám spravoval své kulturní záležitosti, a jen musíme žádati, aby právomoc Vídně v této příčině byla súžena na nejmenší míru, a abychom mohli o veškeren svůj kulturní život starati se sami. Jen takový stav věcí může vyhovovati sebevědomému národu, který v kulturních životě vidí nejvyšší a nejideálnější projev své samobytnosti. A proto nepřestaneme se toho domáhati, aby centralismus v kulturních záležitostech omezen byl na míru nejmenší.

Němci v poslední době s neobyčejnou horlivostí žádají národní rozdělení daňové za tím účelem, aby si každý národ své kulturní potřeby platil sám. Na prvý pohled je to požadvaek dojista oprávněný, ovšem pod dvěma podmínkami, předně, že doposud stejně spravedlivě bylo měřeno v této příčině oběma národům a za druhé, že možno takové rozdělení lehce provésti a že se pro ně najde spravedlivá cynosura.

Co se týče prvního, sami Němci musejí přiznati, že my jsme se naplatili za kulturní potřeby německé tak nespravedlivě mnoho, že i kdyby Němci nyní něco připláceli nám, neměli by nejmenší příčiny k stížnosti. Poukazuji nejen k době našeho passivního odporu proti školským zákonům, kdy německá většina štědrou rukou podporovala stavbu německých školských paláců — cifry najdete ve výtečné odpovědi Národní rady na vývody prof. Wiesera — ale přidávám k tomu ještě převážnou úlohu, kterou ve výnosu daní přímých hrály tehdy daň pozemková, domovní, tedy daně, v kterých náš podíl daňový bezsporně byl a jest větší. A pak nesmíme zapomenouti na ty obrovské sumy, které platil náš národ přímými daněmi státními na ústřední náklady školské, které do nedávné doby z největší části šly na kulturní účely německé.

Co se druhé podmínky týče, tu je tato těžce vyplnitelna.

Jednak máme nejzávažnější kategorii daňovou, kterou nelze děliti, totiž daň z podniků k veřejnému účtování povinných a pak daně nepřímé, které také lze těžko děliti, pokud a kde jsou daněmi spotřebními. Jestliže si Němci připočítávají prostě daň z akciových podniků, které mají německou správu, pak je to sice pohodlné, — ale správné to není. Vezměte dráhy, které procházejí převážně českými krajinami, a odtud čerpají své důchody, jakož i banky, které mají německou správu a značnou českou klientelu. Kde najíti tu správné měřítko pro dělení? A pak nelze zapomínati na jednu z nejzávažnějších otázek při národním katastru daňovém. Má tento být založen na podkladě individuálném nebo territoriálném? Kdyby byl přijat první princip, pak bychom došli k důsledkům přímo absurdním. Německý fabrikant, který má závod v krajině české a značnou částí za své výdělky děkuje české práci, přihlásil by se k německému katastru, a platil na německé školství v krajích německých. A pro jeho dělníky, úředníky by obec, v které se závod jeho nachází, musila vydržovati

obecné školy, a továrník by nepřispíval ani na věcné náklady místní ani by svou kvotou daňovou nebyl súčastněn na nákladech zemských na školu českou, určenou pro děti dělníků, úředníků z jeho továrny. A kdyby země dostala vliv i na vyšší školy a převzala na ně náklad, i potom bylo by to nejvyšší nespravedlností, aby továrník, bohatnoucí z české práce, ničím k tomu nepřispíval. To dalo by se ještě snésti, kdyby naše podniky stejnou měrou se nacházely v krajinách německých. Ale toho až na skrovné výminky není. Ba naopak, nepoměr ten stále by byl ostřejší, poněvač německé podniky přímo jsou nuceny hledati laciné pracovní síly, a ty najdou jen v krajích českých.

Nemůže býti tudíž mezi rozumnými lidmi, kteří si také domyslí dosah a důsledky různých politických hesel, vůbec ani seriósní diskusse o tom, na jakém principu by musilo býti dělení takové založeno. Jen a jediné na territoriálním — už také proto, aby vymítěna byla ze záležitosti tak vážné, jako je povinnost daňová, každá možnost přímo neuvěřitelných obratů. Dejme tomu, že by průmyslový závod, velkostatek přešly do rukou vlastníka druhé národnosti. To mohlo by znamenati pro obec, v které se nacházejí, finanční katastrofu nebo ničím neoprávněný zisk. Takové labilní měřítko pro povinnost daňovou by bylo přímo hříchem na všech zásadách rozumné politiky daňové. Tedy jen territoriální princip mohl by sloužiti za podklad rozdělení daňového. Na ten bychom my ovšem mohli přistoupiti, poněvač, jak jsem řekl, bude v té příčině posice naše stále lepší. Daň z veřejných podniků by však vůbec musila býti z každého národnostního dělení vyňata, pokud podnik takový, jako spořitelna, záložna, továrna nemá charakter čistě místní. Ale nevím, jestli by Němci za takové dělení se brzo nepoděkovali. Tím spíše. poněvač se cifry prof. Wiesera pod kritikou našich odborníků objevily přece jen příliš — optimistickými.

A tak se mně zdá, že požadavek po národním katastru daňovém zůstane ještě dlouho theoretickým okrášlením německých národních programů. Tím spíš, poněvač toho pro samostatnou správu kulturných záležitostí obou národů dokonce není ani zapotřebí. Obě zemědělské i zemské školní rady konají každá pro příslušníky národa, co mohou, a bez rozdělení daní dosud působí, aniž by bylo vážných příčin k stížnostem. Jsme přece jen oba v Čechách příliš vyspělými, abychom se musili obávati, že bez korrektury daňového národnostního katastru musila by býti jedna nebo druhá národnost poškozena, kdyby samostatně rozhodovala o svých kulturných potřebách, tím spíše, že se korrektiv pro upřílišněné požadavky najde beztoho v obmezených našich finančních prostředcích. A tvrzení, že Němci tak nás převyšují poplatní silou, že je společný náklad na kulturní potřeby nespravedlností k Němcům, seriósní z nich dojista už sami nevěří. Tak fantastické jsou cifry, které uvádějí, a principy, podle kterých daň dělí! —

Pokusil jsem se naznačiti v hlavních rysech, jak možno by bylo dojíti v hlavních našich sporných otázkách k dohodě. Šel jsem

snad dále, než bude u nás schvalováno, ale myslím, že nevzdálil jsem se ani na krok od principu, proti kterému ani u nás nebude snad vážných námitek, že totiž ustrojiti musíme veřejnoprávní poměry naše tak, aby oba národové mohli šťastně a spokojeně žíti v jednotném, nedílném, zkvétajícím království. My jsem silni nacionální myšlenkou, která nás všecky oživuje a činí schopny k obraně, a nesmíme se diviti, že Němci žijí týmiž ideami. A národní snahy jdou k samostatnému národnímu žití ve všech oborech veřejné správy. To je nevyhnutelné, u nás i u Němců. Dvojjazyčný patriotismus, jak tane na mysli ještě snad naší šlechtě, je anachronismem. Problém je, najíti rovnováhu mezi přirozeným a oprávněným tímto snažením obou národů a kategorickým požadavkem jednoty země, nutným z důvodů státní politiky i politiky hospodářské, a mimo to upraviti poměr národních menšin, které se tvoří a tvořiti budou z našich zvláštních poměrů hospodářských, ačkoliv musíme všecko dělati, aby průmysl v našich krajích tak vzkvétal, by odliv našeho obyvatelstva v německé kraje se zmenšoval. Já alespoň pro svou osobu nenalézám žádné výhody pro náš národ v zalidňování německých krajin naším dělným lidem. Vzdám se velmi rád pochybných úspěchů »počešťování« několika německých měst za to, že naši lidé zůstanou doma a bohatnouti bude český kraj a čeští lidé.

Naše menšiny nemají tam na růžích ustláno, a kdyby našly tytéž podmínky pracovní doma, ani by jim nenapadlo choditi do Němec. Umožniti jim to, kde to je vůbec možno — ložiska uhlí ovšem přenésti nemůžeme — je přední povinností naší hospodářské politiky.

Ale ovšem ty naše lidi, kteří nuceni jsou žíti v německých krajinách, musíme hájiti s celou silou ve všech jich národních právech, aby nepodlehli odnárodňujícímu vlivu svého okolí. A každý opravdu nacionální Němec musí sám přiznati, že národní politika česká jinak jednati ani nemůže.

Šel-li jsem tudíž, pokud to vůbec je možno, národním snahám Němců vstříc, pak bylo to jen pod tou podmínkou, že Němci učiní to samé, a že najdeme onu střední cestu, která povede k možnosti takového utváření našich poměrů národnostních, jaké jsem výše naznačil. Nečiním tak opravdu z nějaké obzvláštní lásky k Němcům, které tito dojista ode mne ani neočekávají, ani ze strachu před nimi. Toho pro svůj národ už dokonce neznám. Naopak, dokud by za našimi Němci nestála ohromná státní němčící moc, myslím dokonce, že by náš politický, kulturní zápas neskončil pro nás bez úspěchu, a i v hospodářském ohledu mám pevnou důvěru, že se nám podaří energickou prací nahraditi, co jsme v průmyslovém podnikání zanedbali. A i kdyby proti nám byla celá síla Germánstva, nezoufal bych nad budoucností svého národa, ačkoliv by kulturní jeho rozvoj takovým pronásledováním velmi trpěl. Vždyť i německé stromy nerostou do nebe. Je to vidět, bohudíky, v Poznani. A my jsme útiskům zvyklí.

Jestli tedy po tom opravdu a upřímně toužím, abychom poměry s Němci u nás urovnali, chci tak jedině v prospěchu českých zemí.

Byli jsme v politice svědky takových převratů, že by bylo chybou naprosto nevěřiti v možnost restituce vnitřního obsahu našeho státního práva. Ale v normálných poměrech s možností takovou proti vůli Němců počítati nelze. Nejsme na to dost silni. A praktickou, reálnou politiku možno vésti jen tak, že počítá se s poměry normálnými. Proto vidím jedinou možnost uskutečnění obsahu státoprávních našich snah, třeba bez formálného provedení všeho toho jako slavnostní restituce našeho státního práva, v dohodě s Němci. Mínění to hájil jsem už ve zmíněném článku o státním právu v »Času«, ve své studii o státním právu, a nejtěžší sklamání v jednáních o smír s Němci nezviklala mne v tomto přesvědčení. Tím méně ovšem přímo směšné fantasie nějakého německého professora, který chce finančním vyhladověním zemí dojíti v duchu Körbrovy reformy správní k vytvoření krajského zřízení a k rozdělení říše na pouhé departementy. To je politické náměsíčnictví, nepočítající naprosto s mocenskými poměry, a bylo by zbytečno, vážně se s ním zabývati, třeba tato geniální, ačkoliv ne docela nová myšlenka budila nadšení v pražských německých kruzích.

Ty mají vůbec až příliš často tak zvláštní logiku, že jí ani sami mimopražští Němci nerozumějí. Roste z chorobné podrážděnosti malé koterie, která tak dlouho v Rakousku rozhodovala a vidí, že význam a vliv její nejen v říši, nýbrž i v Čechách mezi vlastními krajany povážlivě mizí. Potřebuje národního mučennictví, aby k sobě obrátila zase pozornost a sympatie Němectví, a poněvač ho ve skutečnosti není, tím více o něm křičí. Opravdu nelze říci, že by to byla nejsympatičtější species Němectví.

Bohudíky, jak možno snad říci, nerozhoduje víc a čím dál, tím méně bude rozhodovati. Jsou i v Praze slušní, a ne nejméně vynikající Němci, kteří tohoto chorobného dráždění veškeré politické veřejnosti svými vymýšlenými bolestmi a stálým hledáním nových sporů mají víc než dost. Pro rozvoj věcí rozhodujícími jsou přece jen na konec přirozené podklady každé politiky, a ne poměry uměle skonstruované. —

Centralismus byl pro Němce jedinou možností vládnouti celému Rakousku a tak udržovati se stále při moci v zemích, kde byli menšinou, v Čechách, na Moravě a Krajině. Když pak ztratili na říšské radě většinu, byli přec jen velmi silnou a nebezpečnou menšinou, zejména pomocí německé bureaukracie, s kterou se vzájemně podporovali. A když myslili za hraběte Badeniho, že utvoření pravice bude míti za následek také přeměnu v bureaukracii, poněvač cítili změnu názorů na význam administrativy, zejména v kruzích českých, tím spíš, že úřednický status v českých zemích přestal býti také v oborech, kterým se Češi tak dlouho vyhýbali, německou doménou, a že vnitřní čeština v úřadech by process tento ještě urychlila, podnikli zoufalý boj obstrukcí i na nebezpečí, že zničí pramen své umělé síly, centrální parlament v jeho dosavadním složení. Podařilo se jim to na

chvíli, ale obstrukcí českou byl výsledek německé do veliké míry paralysován. Změna volebního řádu, která je nezbytnou, nemůže však znamenati posilu německých posicí.

To, co se událo na sněmu Moravském, je významným symptomem změny v názorech německých na budoucnost, a sebe nervosnější rozčilování se pražských Němců na tom pranic nezmění. Němci začali na nejpalčivější půdě hledat zajištění toho, co vůbec mohou udržeti, dohodou s Čechy ve sněmu — přenesli tedy ochranu německých zájmů z centra do zemí.

Ochraně centra více nevěří, a právem, poněvač tato garancie může se ukázati každou chvíli příliš slabou. Z Vídně dojista nikdy nebudou Němce utiskovati, ale není také doba příliš daleká, kdy i při nejlepší vůli nebudou dost silni, aby udrželi umělé posice německé proti nátisku těch, kteří nepřirozenou tuto nadvládu na dále trpěti nechtějí. A tak přišli Němci na Moravě k názoru, že po dobrém dá se udržeti víc, než po zlém.

Tím ale odstraněno také nejbolavější místo v česko-německých poměrech, zejména když rozřeší se otázka české university na Moravě, což se stane dojista velmi brzo. Tím ovšem nechci říci, že přestane na Moravě národní práce na jedné i druhé straně, která dojista povede i ke konfliktům, ale zákonodárně je celá řada sporných otázek na dlouho vyřízena. Nemám sice mnoho nadějí, že bychom i v Čechách brzo přišli k nějakému dohodnutí o otázkách, o kterých svrchu jsem se zmínil, ale budeme-li míti opět vnitřní úřední řeč, jsou to všecko záležitosti, které nevedou k ostrým konfliktům, a které dlouho ještě mohou zůstati in statu quo — o volebním řádu do sněmu, který změniti se musí v duchu moderních požadavků, zde vůbec nemluvím — a bude záležeti jen na dobré vůli Němců, kdy odhodlají se ku zákonodárnému upravení sporných těchto poměrů.

Ještě jednou opakuji, bude-li nám vrácena vnitřní řeč úřední a zřízena druhá universita na Moravě, není vážných překážek, abychom společně s Němci konečně hájili hospodářské zájmy českých zemí, a také kulturní. My i Němci z našich zemí jsme vlastně představitely liberálního směru v politice, a neklamme se o tom, všeobecné hlasovací právo dá nám parlament o mnoho konservativnější, než se tak často myslí. A všickni, kterým to jde do opravdy se zásadami svobodomyslnými, demokratickými, budou přímo nuceni, jíti ruku v ruce. A to tím spíš, poněvač ostrých národnostních konfliktů potom bude daleko méně, než dosud, a ostatní zásady programu jednotlivých stran přijdou potom více k platnosti, zejména, kdyby se Němci dovedli odhodlati také ku spravedlnosti vůči Slovincům, poněvač žádná česká strana nemůže odřeknouti se hájiti Slovince, když se jim křivdí. Ostatně v novém parlamentě nebudou poměry takové, aby se mohla provozovati protislovanská politika a i v poměru ke Slovincům budou Němci nuceni počítati s poměry novými.

Co se pak týče společných zájmů hospodářských, tu zbytečno je o tom mluviti. Cítíme všickni, jak sami na sobě hřešíme, že pro národnostní spory nedovedeme hájiti přímo životní své zájmy. A zrovna

nyní víc než kdy jindy je naší povinností, nezapomínati, jakou škodu může vzíti hospodářský život nás obou, nedovedeme-li společně hájiti zájmy českých zemí při srovnání poměrů uherských. Už dnes nacházejí se velmi nacionální Němci, kteří uznávají, že fundamentálky dokonce nebyly tak zlé pro Němce, jak se tenkrát všeobecně za to mělo, a tak smí se snad doufati, že i na německé straně se na konec uvidí, že je nutno obrátiti. S německým panstvím v Rakousku je, myslím, navždy konec — ale také nikdo nechce Němcům národně ubližovati. Naopak, všickni uznáváme, že Němci, třeba v menšině, vždycky budou hráti svým kulturním i hospodářským významem ve státě význačnou úlohu. To samé doufáme i my pro český národ. A poněvač ani nejtužší centralismus v té příčině nic nepomůže, když není víc naděje na většinu v parlamentě, postaví snad konečně i rozumní Němci, kteří jsou přece jen politikové velmi reální, svou politiku na jiné základy. Centralismus má kromě národnostní i jiné stránky. A také ty vypadají dnes docela jinak, než před léty. Dříve byl centralismus se svou německou většinou také představitelem liberalismu — může se to říci i dnes? A jsou-li poměry nyní také v této příčině docela jiné, nepřichází stále více k platnosti přesvědčení, že je upřílišněný centralismus přímo brzdou a překážkou každého rozvoje pro ty, kteří jsou hospodářsky nejpokročilejší — poněvač v zákonodárství rozhodují představitelé těch, kteří v hospodářském rozvoji jsou za námi ještě velmi pozadu?

To všecko jsou momenty, které budou tím hloub působiti, čím méně ostrou bude v parlamentě otázka národnostní. A na těchto praemissách stavím své naděje, že sami Němci stanou se zastanci silné decentralisace v zákonodárství i správě, poněvač najdou, že jim je to hospodářsky výhodnější. Tu pak zdá se mně, že by reorganisace veřejné správy mohla býti nejlepším prostředkem k umožnění nové, lepší doby vnitřních poměrů rakouských. Ovšem ne na základě předloh bývalé vlády, které s největší rozhodností musíme zamítati, nýbrž tak, jak naznačil jsem nahoře, zavedením zřízení krajského a zodpovědnosti místodržitelské sněmům. Tak položili bychom základ k novým poměrům a je mým hlubokým přesvědčením, že by se tato forma veřejné správy ukázala daleko života schopnější, zdravější, než centralismus, a že by se rozšiřováním kompetence zemských sněmů a místodržitelství dalo bez velikých převratů dojíti alespoň do jisté míry k tomu, k čemu by se bylo došlo, kdyby Marie Theresie nebyla 1749. tak nešťastně přervala zdravý rozvoj personální unie rakouských států, k silné, mohutné unii reální — zejména, kdyby se pak šlo ještě o krok dále, a spojily se jednotlivé, zejména menší země ve skupiny, jak odpovídá to rozvoji historickému, aby pro záležitosti nepodléhající kompetenci rady říšské utvořeny byly větší, ku vyplnění vážných úkolů vnitřní správy lépe způsobilé zákonodárné i administrativní skupiny. Otázka, zda nutno tento vývoj sankcionovati staletou historií posvěcenou formou korunovace, nebo dědičného holdování, jak bylo v zemích rakouských, dojista by potom nebyla tak palčivou, jako nyní. —

To vše by neodpovídalo úplně tomu způsobu restituce státního práva, jak žádali jsme ji v době velkých našich bojů státoprávních — ale naposled je národu přece jen napřed důležitější obsah, než forma. Až budeme mít obsah, bude také lehčeji dosíci i právním našim názorům odpovídající formy.

Ovšem, jedno je nenapravitelné, co 1749. zaviněno — totiž utvoření dualismu — neboť kořen dualismu sahá až k tomuto nešťastnému pokusu Marie Theresie, spasiti své státy nápodobením bezohledného bureaukratického centralismu velkého Bedřicha II. S tím konečně nutno se smířiti.

Snažil jsem se být v celé úvaze, kterou píšu, velice reálným, a tu najednou dovolil jsem si, přiznám se k tomu, velmi smělý rozmach fantasie. Nebudiž mně to bráno ve zlé. Zrovna reálný politik, počítající jen s danými poměry, musí míti do budoucna perspektivy, které naplňují duši teplem a radostí.

Bylo by naivním, stavěti si k tomu vzdušné zámky bez všeho věcného podkladu, ale domysliti logicky dané podmínky rozvoje, dodává síly a důvěry, třeba by člověk dobře věděl, že k logice událostí vedou cesty často velmi dlouhé, těžké a klopotné. Ale naposled zvítězí přece jen to, co je přirozené, zdravé, a co chtějí poměry, jak složily se politickým, sociálním i hospodářským rozvojem celých staletí. A ty v Rakousku opravdu nemluví pro centralismus!

V.

Pokusil jsem se načrtnouti program positivné české politiky, vědomé cílů, volné v taktice, rozhodné, ba nejrozhodnější, kdy je toho potřebí, umírněné, kde prospěšno je to věci národa, politiky, která by se nebála výtek ani radikálnosti, ani umírněnosti, poněvač by dělala jen to, co v dané situaci je zapotřebí. A ovšem politika ta musila by býti opravdu svobodomyslnou, demokratickou, poněvadž jen taková odpovídá duchu národa.

Nenapadá mně vydávati, co jsem napsal, za nové zjevení, už proto, že mně samému je to vše velmi starým, neboť od počátku, kdy vstoupil jsem v praktický politický život, dívám se tímto způsobem na českou politiku a nesčíslněkrát jsem stanovisko toto veřejně hájil. Ostatně první, kdo veřejně počal hlásati politiku zjednání politické moci českému národu v daných poměrech ústavních, byl Gustav Eim. Ale mezi názory Eimovými a později Kaizlovými a mými byl vždycky veliký základní rozdíl, který označiti musím. Eim ani Kaizl nevěřili v možnost restituce státního práva, nevěřili ani v pravděpodobnost silné decentralisace — a poněvač oba byli příliš realistickými politiky, aby počítali v praktické politice s něčím, co zdálo se jim chimérou, chtěli jen a jedině moc ve státě, tak jak je, chtěli využitkovati centralismus p r o český národ, a proto se dívali na naši státoprávní

politiku jako na něco, co úspěšné praktické politice české jenom překáží. Já platil jim za romantika. Opravdu neříkám to, abych paměti svých dobrých přátel uškodil. Každý ví, že oba patřili k nejlepším politickým hlavám, které jsme měli, a oba věnovali službě svého národa všecky své síly — a jedinou touhou jejich bylo, pomoci svému národu k postavení, kterého svým významem pro říši zasluhuje. Viděli žalostný konec staročeské politiky státoprávní, předvídali, že nový rozmach státoprávní v počátku let devadesátých neskončí úspěšněji, a proto přirozeně obávali se, že politika státoprávní nám vůbec znemožní nastoupiti jedině vhodnou politiku pro národ český v daných poměrech: politiku positivní. Jako každý český člověk nesli těžce křivdu, která se nám stala tím, že nám obsah státního práva vzali — ale poněvač myslili, že řeka nemůže se vrátiti ku svým pramenům, nepovažovali státní právo vůbec v daných poměrech za exponent české politiky. Loyálně činili všecka státoprávní ohražení, poněvač jako my všickni věřili v nezadatelnost státního práva — ale tím chtěli, aby se naše státoprávnictví v praktické politice vyčerpávalo. V tom byl také fundamentální rozdíl mezi názory jejich a sociálně-demokratickým odmítáním veškerého podkladu a každé oprávněnosti státoprávní politiky. Ostatně sociální demokraté, jak řekl jsem to ve sněmu, jsou také jen stranou, která prodělává evoluci, jako všecky strany politické, které chtějí žíti.

Bojovali proti všem dogmatům víry, politiky a sociálného života — a v jejich negaci všeho, na čem stojí dosavadní společnost, bylo zrovna tolik dogmatismu, jako u těch, které chtěli potírati. Vnitřně revoluční strana musí revolucionovati všecko. A tu není pranic podivno, že naši sociální demokraté negovali také české státní právo. Zbytečně — pokud nepopírají stát vůbec, poněvač státní právo není nic jiného, než právní obsah státní souverenity zemí koruny české — jich nedílnost, celistvost a státoprávní osobitost. Jejich vnitřní zřízení je jenom otázkou rozvoje, jako u všech druhých států, a nevyžaduje tudíž od socialistů více odporu než vnitřní zřízení každého druhého státu. Ovšem, socialisté cítili potřebu centralisace jako Němci — aby byli silnějšími.

Avšak, jak jsem pravil, socialisté prodělávají evoluci rostoucích, mohutnících stran — nepotřebují více všecko popírajícího proselytismu, rostou přirozeně, neodolatelně, přitažlivostí idey spojení všeho proletariátu a porostou až tam, kde jsou přirozené hranice jich vzrůstu. Mají vědomí své síly, a proto jsou tolerantnějšími ve věcech víry, vidí, že odborový internacionalismus nevylučuje horoucí národní cítění, zejména u národů, které bojují za plnou rovnoprávnost — a u nás počínají se emancipovati od vídeňského vedení a s tím také snad počnou jinak se dívati na naše státní právo, zejména když svobodomyslnost a demokratičnost českého národa bude jim zárukou, že český stát opravdu nebyl by baštou reakce a feudalismu, a když sami si ujasní, že rozdělení Rakouska na národně autonomní celky by bylo administrativním monstrem.

Já s těmito všemi názory na státní právo, jak už jsem řekl, naprosto souhlasiti nemohl. Především nedovedu se smířiti s křivdou a bezprávím — a křivdou a bezprávím vzali nám vnitřní obsah státního práva. Reálná politika může se sice smířiti s tím, co prohrála vlastní vinou, v zápase, v kterém okázala se slabší — ale ani ona nemůže smířiti se s těžkým hříchem beze vší naší viny na našem národě spáchaném. Pak je pro mne právnicky naprosto nepochybno, že státní právo není problémem, nýbrž že je skutečným právním stavem, na kterém jedině založeno jest panování mocnáře v zemích koruny české.

Jinak bychom neměli panovníka s právním titulem, nýbrž panovníka, který by vládl jen proto, že má vojsko a moc. Ústava mohla pro nás utvořiti právní poměry, hájené státní mocí, takže se jim musíme jako platným zákonům podrobovati a je zachovávati, ale nemohla změniti platné právo tam, kam kompetence její žádným způsobem sahati nemohla. S poměry těmi chci, abychom počítali, ale myslím, že snahou naší musí býti, aby ústavní řády odpovídaly nezrušitelnému našemu právu státnímu. To tím víc, poněvač je moderní správa státní tak intensivní, tak hluboko do života občanů státních zasahující, a její úkoly jsou tak veliké, že musí se varovati především každé šablonovitosti a povrchnosti. A ta je nevyhnutelna, přímo poměry vynucena, kde stát představuje takové hospodářské, kulturní, ethnografické a sociální rozdíly jako u nás a přece chce centralisovati. Proto může býti státní správa centralisovanou jen tam, kde toho moderní rozvoj hospodářský žádá, tedy zejména v politice dopravní, tarifové, bankovní, peněžní, v zákonodárství, pokud jde o právní základy obchodu a průmyslu — smím-li se tak krátce vyjádřiti — pak ve všech záležitostech státní obrany a politiky vnější, ale musí individualisovat, obmezit se na stejnorodé oblasti ve všech druhých oborech. A tu staletá historie sama dala základy k takovému rozdělení, utvořila přirozené, vnitřně naprosto honogenní skupiny: skupinu zemí českých, skupinu zemí alpských, od které by ovšem mohly být odděleny země jihoslovanské, a Halič s Bukovinou. Pak mohli bychom v Rakousku míti opravdu intensivní kulturní a hospodářský život, přizpůsobený všem různostem našeho soustátí — a všickni by mohli šťastně žíti, ovšem pod podmínkou, že by se v zemích národnostně smíšených národnostními zákony naprosto zaručily plný rozvoj a plná svoboda kulturního života všem národům.

Pro mne je tudíž všecka politika česká jenom cestou k vrácení plného obsahu státoprávní osobitosti zemí koruny české v rozsahu, který odpovídá moderním potřebám mocenským a hospodářským, tak aby mohly země naše rozvíjeti se kulturně i sociálně co nejintensivněji, a aby také požívaly ochrany mocného státu a měly dostatečně veliké odbytiště pro své průmyslové výrobky. Jakou ta cesta má být, není pro mne otázkou principu, nebo státoprávní věrnosti, nýbrž jen vhodnosti a prospěšnosti v daných poměrech.

Je-li potřebí politiky radikální, budiž radikálnou, je-li výhodnější politika positivní, budiž opportunistickou, umírněnou. V nynějších poměrech, posuzuju-li je, jak jsou, a ne, jak bych si je míti přál, je hlubokým mým přesvědčením, že jedině správnou je politika positivná, která chce dobýti náležité národu našemu ve státu moci, abychom tak svými názory na povinnosti státu tak různotvárného i mnohojazyčného postupně naplniti mohli veškeren veřejný život Rakouska, a která by nás politicky, kulturně i hospodářsky tak sílila, abychom nemusili se báti žádných, i těžkých zkoušek osudu, a budeme-li jich uchráněni, abychom tím výsledněji mohli působiti k přetvoření říše v duchu spravedlnosti ke všem národům, i k novému ustrojení zákonodárných a správních základů našeho veřejného života.

A myslím, že velká většina našeho národa politiku takovou schválí, když upřímně řekne, co chce, a nebude se před lidem báti vlastní umírněnosti, tam kde je prospěšna národu. A aby za touto politikou stála převážná většina národa, je ostatně také podmínkou úspěšnosti positivné politiky ve Vídni, neboť jen mohutná strana, mohutný klub může hráti v parlamentě tak vážnou úlohu, aby mohl činiti nároky na účastenství ve státní správě.

Zatím panuje u nás ovšem přímo hrozivá rozháranost, která může se státi velikým nebezpečím pro veškeren budoucí rozvoj naší politiky. Nemluvím opravdu osobně, abych zachránil své politické postavení. Naopak. Kdybych mohl oddechnouti od každé politiky, a žíti úplně v ústraní, nenaříkal bych na nevděčnost národa. Naopak, byl bych mu velmi vděčným, že dal mně možnost žíti svobodně a volně, jak by se chtělo po 15 letech stálých bojů a stálého napjetí duševního, poněvadž jsme vlastně z těžkých krisí nevycházeli. Vždyť byly chvíle, kdy zdálo se, že všecko je ztraceno . . . Budu šťasten, povede-li česká politika k dobrým výsledkům, ať stojí v čele kdokoliv.

Kdo byl dlouho v politickém životě, a trochu kriticky myslil nejen o druhých, ale také o sobě, dojde dojista k názoru, že jediné, co seriosního člověka dovede uspokojiti, je ctižádost věčná, ctižádost prospěti věci, které sloužíš. Osobní úspěchy jsou něčím tak pomíjejícím . . . Dnes křičí se: »Sláva!« — a zítra »Ukřižuj!« A jen ten snese s klidnou myslí poslední, kdo nebaží po prvém, a kdo chce jen jedno, ale to s celou duší, aby na soudě historie opravdový pokrok národní věci spjat byl pro všecky časy také trochu s jeho jménem. To jediné nezávisí od nálady veřejného mínění. Ovšem, nutno přiznati, že cesta k takovému nazírání na osobní moment v politice vede celou řadou těžkých sklamání a často dost trpkými ranami osobní ctižádosti, které zejména političtí lidé přirozeně mají a musejí míti víc, než druzí.

Buďtež mně odpuštěny tyto osobní poznámky — ale mně tolik byla vyčítána osobní ctižádost, které prý všecko obětuju, že musil jsem těch několik slov říci, abych vzal již předem všecek osobní moment svým vývodům. Snad se mně alespoň tolik přizná, že veřejnost českou málo jsem obtěžoval touhou po popularitě.

S těmito výhradami řeknu docela upřímně, že víc než kdy jsem přesvědčen o nutnosti strany svobodomyslné pro náš národ, že výčitky, které se jí činí, a kterými já sám jsem jí neušetřil, neleží ani v její programu, ani v její taktice, ani ve valné většině lidí, kteří ji zastupují, nýbrž v nevyjasněných názorech veškerého našeho národa na otázky praktické politiky, zejména pak v nedostatečně vyhraněném mínění o poměru politiky státoprávní k taktice parlamentární. Jakmile si český národ tyto základy každé úspěšné politiky ujasní, bude postavení strany svobodomyslné docela jiné, ba víc, ona bude moci vyplniti veliké své poslání, aby totiž stala se základem koncentrace nejlepších sil národa.

Vezměte velkou část Staročechů! Jsou stejných názorů o politice, jako většina strany mladočeské, jsou stejně svobodomyslní a demokratičtí, a jsou z činné politiky vyloučeni. Není to přímo hříšné utrácení národních sil? Vždyť jsou mezi nimi lidé vynikající věděním a zkušenostmi v praktickém životě. My sil takových potřebujeme a čím více vynikají, tím lepším je to pro naši věc. Což není možno, aby staré nechutě přestaly a abychom se spojili k společné práci? Forma spojenství je alespoň mně lhostejna, ať je to splynutí, nebo spojení samostatných organisací k společné práci, jen ať se nezapomíná, že podmínkou společné práce je společná zodpovědnost, a ta je možna jen ve společném klubu poslaneckém. Vstoupí-li tam tedy Staročeši jako samostatná frakce, nebo splynou-li s námi, je docela jedno. O to jde, aby schopní lidé nebyli vylučováni z práce tam, kde jich potřebujeme jako soli. A co je neobyčejně talentovaných, schopných lidí v různých táborech mladých, kteří stejně nazírají na politiku, jako my, kteří se také přesvědčili z našeho se chování k otázce všeobecného hlasovacího práva, že jsme se nestali nevěrnými svému demokratickému programu, kterým stejně je dalek principiálný radikalismus, jako nám, proč ti nemají jíti se stranou, která na konec nic jiného nechce, než oni sami? Kdyby bylo jen trochu dobré vůle, byla by tato otázka rozřešena velmi brzo. A jaké by to bylo dobrodiní pro rozvoj všech našich veřejných poměrů! Nebylo opravdu jednou z nejmenších chyb strany staročeské, že nestarala se o politický dorost, a že se tak ve straně samé neodbyl organický process přechodu k nové politice, který by jistě byl nastal s uplatněním se mladších elementů ve straně, kteří přinášejí nové, modernější názory a energičtější vůli. Musila přijíti docela nová strana, a s jakým vnitřním rozvratem ve veškerém životě národním a politickém to bylo spojeno, ukázal jsem nahoře. Máme zase historii tu opakovati a ještě ve zhoršeném vydání, totiž tím, že není zde strany dost silné, která by mohla převzíti vedení české politiky? Není organičtější, lepší, spojí-li se mladé, zdravé, svěží elementy s naší stranou, naplní-li ji v rámci dobrého programu svým novým, mladým životem, a pomohou tak k nutné evoluci politiky národa i strany bez hlubokých převratů?

Že nám starším mladí lidé brzo přes hlavy přerostou a nás zastíní, opravdu není žádným neštěstím, nýbrž jen přirozeným pro-

cessem. Jen když tím politika strany a národa nabude nutné svěžesti, a stále se obnovující a rodící síly! Jen výmineční lidé v historii dovedli vésti národy dlouhou dobu bez škody pro jejich pokrok a rozkvět, poněvač sami dovedli stále určovati cestu novému a byli také dost velikého ducha, aby nezkostnatěli a nebránili se novým myšlenkám, i když nebyly jejich. Takových lidí u nás nevidím, a proto musí náš rozvoj býti nesen prací vždy nových a nových generací v politické naší organisaci, a vliv jejich na politiku národa bude daleko hlubší a intensivnější, užijou-li k uplatnění svých názorů dosavadní organisace veliké strany, než když státi budou stranou, jen aby vůbec byli slyšeni — o opravdovém politickém vlivu ani nemluvě. To je zbytečná ztráta nejlepších sil v době, kdy jejich energie, výbojnost nejvíce je vypjata, a kde by v hotové organisaci mohli působiti neobyčejně intensivně.

Ovšem mluvím jen o lidech, kteří v hlavních zásadách programových i taktických se stranou souhlasí — ale nemusí to býti do poslední písmeny. Něco tu musí býti, co mladé generace přirozeně se budou snažiti změniti ve svém duchu.

K tomu ke všemu přišla na národ náš opravdová pohroma tvořením se stran zájmových v té formě, jak se věci u nás vyvíjejí. Nejsem dost neznalým poměrů, abych myslil, že bychom vůbec mohli se vyhnouti utvoření strany agrární, živnostenské. Jako dělnictvo na konec všecko bude socialně demokratické, tak rolnictvo bude agrární, a živnostnictvo organisováno ve zvláštní skupinu. To je nevyhnutelný rozvoj věcí, zejména v době, kdy rolnictvo i živnostnictvo vede těžký zápas o svou existenci. A já řeknu víc, my všichni musíme si také zdravé, energické organisace přáti, tím víc, poněvač přece jen základ hospodářského našeho života tvoří rolnictvo a živnostnictvo. Nejsme národem kapitalistů a průmyslníků. A kdyby národ český měl všecko, čeho potřebuje k plnému, samostatnému národnímu životu, kdybychom každý krok ku předu nemusili dobývati s největším úsilím, tak že nikdy řady naše nejsou dost veliké a mohutné, musil by každý přiznati tvoření se stran zájmových také jako politických za zjev docela normální. Rolnictvo je vždycky konservativnější, pokud to nejsou chudí domkáři, a zejména malé řemeslnictvo vždy je radikálnější, a takové byly by i strany, které by se tvořily na stavovských základech.

Ale u nás jsou poměry jiné. Kategorickým imperativem nás všech, kteří chceme jeden směr politiky české ve Vídni, musí býti, abychom stáli v jedné řadě, kde jedná se o boj proti společnému nepříteli. Což není to přímo absurdním, že chce agrární strana dělati zvláštní národní politiku? Což má jiné zájmy národní, než my všichni? Nebo má specielní nějaké politické genie, kteří by ve společném klubu nedošli uplatnění? Nebo ukazuje docela nové, neznámé posud cesty politice národa na říšské radě? Toho jsem při nejlepší vůli ještě nepozoroval. Či nebylo by to národní věci prospěšnější, kdyby

byli agrární poslanci pro všecky věci politické ve společném klubu, kdyby měli své zástupce v předsednictvu i v parlamentární komisi politického klubu všech poslanců českého národa, kteří chtějí positivnou politiku, a kdyby pro své vlastní stavovské zájmy měli zvláštní klub a zvláštní organisaci klubovní? Společné porady zástupců klubů nevedou k ničemu, není dost solidarity, poněvač není společné, jedné zodpovědnosti — o smutných zkušenostech, které jsme měli, ani nemluvě. Jen kde společná je porada se společným hlasováním bez rozdílu klubů, kde všichni poslanci hlasují, jako poslanci českého národa, a ne korporativně jako členové jistého sdružení, tam možno mluviti o společné politice. Ze společných schůzí jednotlivých klubovních přednostů vyvine se na konec jen věci národní málo prospěšné číhání jednoho na chyby druhého, a často dost neloyální využitkování obsahu takových rozmluv k strannickému boji.

Kéž možno by bylo poměry tyto změniti! Tím spíše, poněvač nám hrozí také velmi nebezpečné snížení intellektuální úrovně sboru poslaneckého. Agitace zájmových stran vede místy k tomu, že se přímo bojuje proti intelligenci, a že rozmáhá se nebezpečný analfabetismus v politice. Nežádá se nic, než příslušnost k stavu, v pevné důvěře, že pro poslance zrovna stačí, zná-li potřeby a bolesti rolnictva, živnostnictva. Zvítězí-li na celé čáře takové názory na poslanecký mandát, pak je to přímo úžasná perspektiva pro budoucnost.

My přece nesmíme zapomenouti, co všecko máme ve Vídni proti sobě, i kdyby němečtí poslanci voleni byli pod vládou těchže hesel zájmových. Němci mohou si i tento luxus dovoliti, poněvač za ně pracuje mohutná, neobyčejně chytře vedená žurnalistika, která dokonce všude, kde jedná se o národní zájem německý, má více solidárnosti než sami němečtí poslanci, a všemocná německá bureaukracie, která německé národy podporuje nejen prakticky, kde může ve správě, nýbrž i theoreticky. Zastoupení německých zájmů ve Vídni je tak neobyčejně dobře a silně sorganisováno, že ani chyby německých poslanců nedovedou jí tak škoditi, jak by se někdy právem dalo očekávati. Pokud to je vůbec nějak možno, spraví je bureaukracie a německá žurnalistika. A proti tomu všemu máme my postaviti poslance »zájmové«, jichž jediný titul na poslanecký mandát je víra voličů, že je nesklamou, poněvač jsou »svoji«? Politika, ačkoliv každý, kdo čte nějaké noviny, myslí, že jí rozumí lépe než kdo jiný, na konec přece není jen věcí citu, affektu, nýbrž také rozumu, vzdělání. Politika ať politická nebo hospodářská a sociální vyžaduje alespoň takového vzdělání theoretického nebo tak velikého praktického rozhledu, neobmezeného na úzký kruh vlastního zaměstnání, aby ten, kdo je za ni zodpověděn, neviděl jen konkrétní fakta, nýbrž dovedl viděti a vycítovati jich spojitost, dosah a význam. Hospodářský život státu, národa, není jen prostým součtem zájmů a potřeb jednotlivých skupin, které možno uspokojiti bez ohledu na druhé, nýbrž složitým organismem, jehož jednotlivé zjevy posuzovati možno jenom v souvislosti s celkem.

Zejména pak už by bylo opravdovým neštěstím pro národ, kdyby zvítězilo mínění, že ve Vídni je potřebí jenom zdravých plic, silných pěstí a srdnaté bezohlednosti, nepokažené nijakým příliš jemným vzděláním a slušnějším společenským mravem. Pak bychom teprve brzo dohráli. Tím vším nechci opravdu říci, že jen ten může býti dobrým poslancem, kdo má vyšší vzdělání, ačkoli by jistá zkouška způsobilosti pro poslance snad neškodila.

Naopak, z vlastní zkušenosti vím, jak neobyčejně cenné jsou zkušenosti opravdu praktických lidí pro poslanecký klub, poněvač by bez této protiváhy rozvážných a rozšafných znalců potřeb lidu politika mohla vypadnouti naposled tak theoreticky, že by mohla nadělati nezměrných škod. A potřeba poslanců z lidu s širokým praktickým rozhledem je tím větší, čím závažnější je vliv bureaukracie při způsobu, jakým se pracují naše předlohy zákonodárné, kde teprve v nejnovější době přišly k platnosti elementy nebureaukratické ve formě některých poradních sborů. Ačkoliv bylo by nespravedlivostí popírati, že jsou mezi úředníky přímo neobyčejně informovaní znalci potřeb praktického života, jsou to přece jen čestné výjimky, a protiváha poslanců poměrů znalých je přímo nevyhnutelnou. A já upřímně se přiznám, že mezi poslanci, jichž nejvíce si vážím, jsou mnozí, kteří nemají universitního nebo vysokoškolského vzdělání. Nemyslím také, že každý doktor už proto, že má universitní diplom, je dobrým poslancem. Zdá se mně tedy, že sbor poslanecký našeho národa měl by býti věrným představitelem kulturního, hospodářského i sociálního našeho života, že měli by v něm býti i lidé hlubokého theoretického vzdělání a velkého politického rozhledu, i zástupcové jednotlivých našich výrobních stavů, ale ti nejlepší, nejzkušenější, kteří by také z praktického života znali víc, než své nejbližší okolí, a osvědčili se zejména veřejnou činností ve sborech samosprávných a odborových organisacích.

Dnes je volba poslance jen věcí náhody, výsledkem slabší nebo silnější agitace, okamžitě populárních hesel a chvilkové nálady v kruzích voličských. To je pro volbu poslanců říšských opravdu povážlivým zjevem.

Při volbách do sněmu možno se lehčeji se vším tím smířiti. Ne proto, že bych sněm našeho království chtěl snižovati, ale v Praze poměry jsou také v této příčině jiné. Zde je nás víc, naše žurnalistika je nám mocnou oporou v hájení všech zájmů národních, máme zde celou svou intelligenci, zemský výbor, také úřady státní jsou přece češtější, než jsou ministerstva: celé prostředí je jiné, naše, a dovoluje nám spíše luxus stran a menší opatrnost při výběru poslanců. Ale do Vídně měli bychom posílati opravdu jen své nejlepší lidi, a my našli bychom jich dost, takových, že mohli bychom býti pyšnými na svoji delegaci a že bychom nejen váhou svých hlasů, ale také duševní úrovní svého poselstva domohli se brzo tak velkého vlivu v parlamentě i v administraci, že bychom sami tím byli překvapeni. Ale ovšem, to by jen tehdy bylo možným, kdyby celý způ-

sob volby poslanců byl změněn, poněvač jen tak možno by bylo také změniti postavení poslanců k národu. Dnes je k tomu potřebí opravdu přímo neobyčejné vůle, sloužiti svému národu, nebo neobyčejné ctižádosti nebo hledání osobních prospěchů, aby člověk s radostí byl poslancem. U nás není dost vyvinuto vědomí, že každý úspěch poslanců je také úspěchem národa, a že tudíž není nic nepřirozenějšího, než když vidíme, s jakou škodolibou radostí se zaznamenává u nás a zveličuje každý neúspěch české politiky.

Kdyby se jednalo o politiku strany, bylo by to docela pochopitelné, ba bylo by naivním, žádati něco jiného. Ale vždyť jedná se o prospěch nebo škodu celého národa, nás všech, o jeho budoucnost, vždyť naše poměry jsou opravdu docela jiné, než strannické poměry ve státech, které tvoří jednu národnost! Tam společné, mocenské interessy hájí všichni, to rozumí se samo sebou, a vnitřní politika stran nedovede nadělati tolik škod, aby je druhá nemohla brzo napraviti. Ale naše postavení ve Vídni je docela jiné. Každý neúspěch pro nás má těžké následky a každý úspěch je stupněm výš k onomu velikému cíli, který máme všichni.

Náprava může být zjednána jenom tím, kdyby nastala koncentrace stran a směrů, které chtějí jednu politiku — tedy politiku positivní nebo radikální, a kdyby všichni ti, kteří jsou pro politiku positivní, spojili se ve Vídni v jeden politický klub, vedle kterého by mohly býti pro záležitosti hospodářské zvláštní kluby a sdružení. To by umožnilo volební kompromis, který je nejvážnější podmínkou zvolení delegace národa českého důstojné. Jen tehdy, nebude-li volební boj osobním, vášnivým, dají se voliti nejlepší naši lidé za poslance, a mezi těmi, kteří budou zvoleni, možno bude zavésti přísnou kázeň a vyžadovati od nich přesné plnění poslaneckých povinností, a bude také lehčím zbaviti se těch, kteří poslaneckému sboru ke cti neslouží. Tam, kde strana musí se báti ztráty mandátu, ne snad ze strannické sobeckosti, nýbrž proto, že každá doplňovací volba, která dopadne proti straně, seslabuje její posici vůči vládě, těžce se odhodlá k drakonickému prostředku vyloučení nehodného poslance z klubu, kdežto by to lehko mohla učiniti, kdyby mandát kompromisem měla zajištěným. A také posuzování poslanecké činnosti bylo by jiné, objektivnější, poněvač všecky spojené strany nesly by stejnou zodpovědnost za veškerou politiku delegace české. Pak nabyla by také kritika poslanecké činnosti větší váhy, poněvač by také poslanci v každém nesouhlase se svou politikou neviděli především strannický zájem odpůrce, který sám mandátu nemůže se dočkati, a byli by nuceni věcně se s ní obírati. Přestalo by to úžasné osobní napadání, podezřívání, klepy a lži — vůbec všecky ty ošklivé zjevy, které stlačují náš strannický život na tak nízkou mravní úroveň. Což opravdu není možno, aby veřejnost česká názorům, které zde pronáším, pomohla k uskutečnění a přiměla všechny poslance, jichž politické názory zásadně se neliší, aby spojili se ve Vídni v jeden klub a aby také při volbách hleděli kompromisem umožniti volbu nejlepších lidí?

Nemluvím ze strachu o budoucnost strany svobodomyslné. Měl bych příliš málo víry v dobrý její program, jako jedině možný všenárodní český program, kdybych bál se voleb anebo ztráty mandátů. Strana vede politiku českou už déle než 15 let, vykonala svou povinnost, dobyla národu celou řadu neobyčejně cenných vymožeností, povznesla váhu české delegace a nyní ještě postavila se na čelo hnutí pro všeobecné hlasovací právo, a třeba udělala dosti chyb, nebyly větší, než dělá každá strana, a kořen jejich ležel v rozporu mezi státoprávní a positivní politikou, který byl nejen v naší straně, nýbrž v celé české veřejnosti. Za vybavení z této nejasnosti, ze smísení pojmů o cíli i prostředcích musil český národ zaplatiti trpkými zkušenostmi — a doufejme jen, že pomohly!

Ukáže-li se však vlna zájmových interessů na jedné a neujasněný radikalismus na druhé straně silnější, než časem přirozeně sesláblá organisace naší strany — pak ponese následky toho nejen naše strana sama, nýbrž celý národ. Do nových poměrů na říšské radě přijde poselstvo rozhárané, nezvyklé parlamentární práci, a v době nejdůležitější, kdy roditi se budou nové útvary, bude česká delegace ne důležitým činitelem při vedení vnitřní politiky rakouské na nové, lepší dráhy, nýbrž třtinou klátící se mezi konservatismem »zájmových« a hřmotným radikalismem druhých. Výsledek možno si už napřed představiti.

Ale program naší strany zůstane, třeba poslanci byli ve volebním boji poraženi, a potom železnou nutností, čím horší budou poměry ve Vídni, nastane obrození strany, třeba za vedení jiných lidí, mladších, energičtějších. Konečně lidé jsou vedlejší. Hlavní je, aby zde zůstal všenárodní program vysoko povznesený nad malicherné kastovnictví, poněvač je v našich poměrech zbytečným a směšným velikášstvím, stavěti vedle celonárodní politiky národní politiku agrárnickou, živnostenskou, a rozbíjeti jednotu tam, kde je nevyhnutelnou, a aby se kolem programu toho znova seskupilo všecko, co národ má nejlepšího, všichni ti, kteří chtějí jednotnou národní politiku veškerého lidu českého oproti Vídni a Němcům, ale kteří nejen že nebrání co možno pevné organisaci jednotlivých tříd výrobních, nýbrž ji vítají a podporují. Jak pravím, mou pevnou vírou je, že poražení strany naší ve volbách dokonce nebude její koncem, poněvač strana s naším programem je národní nezbytností. Na starém, dobrém programu se obrodí, bude snad zevně novou, jinou, ale to, co je na ní cenného, obsah jejího snažení, zůstane a poroste! Nevěřím v nenahraditelnost lidí. Na místě nás přijdou noví, a na tom, co my jsme vystavěli, budou budovati dál.

Tedy ne ze strachu o stranu mluvím pro koncentraci stran, nýbrž jen proto, aby český národ v nové situaci, utvořené volební reformou nebo rozhodným o ni bojem, nebyl rozerván, nezpůsobilý k veliké politice dalekých cílů, a aby se neopakoval již po kolikáté tragický osud českého národa, že ve chvílích nejtěžších ukázal se neschopným k tomu, co situace na něm žádala.

Zůstane-li hlas můj po koncentraci hlasem volajícího na poušti, pak ovšem sami podnikneme za zachování jednotného poselstva na radě říšské rozhodný, energický boj — a národ ať volí, jak za dobré uzná. Naše zodpovědnost tím končí. Čímž ovšem národ mnoho nezíská. —

Ale snad český lid přece jen lépe tomu rozumí, než se nám někdy zdá, co znamená silná, velká delegace národa českého ve Vídni. K volební reformě dojde — a my budeme mít v parlamentě větší zastoupení než posud. Význam skoro sta českých hlasů dovede národ oceniti, zejména co by znamenaly, kdyby prodchnuty byly jednosvornou vůlí, zachovati jednotu poselstva ve všech otázkách taktických, rozhodnutých většinou všech poslanců v jednom klubu. Připomínám, že ovšem na socialně demokratické poslance v té příčině nepočítám, ti půjdou svou cestou, ale v otázkách spravedlnosti národní budou nám dojista silnou oporou.

Tak padal by na váhu vždycky hlas celého národa mohutnou silou, ať v oposici, ať v obstrukci, ať v hlasování pro vládu nám příznivou. Ovšem by musil lid při volbách žádati od svých poslanců za podmínku zvolení, že bez vážných důvodů nebudou se vzdalovati ze zasedání sněmovny. Sebe četnější strana nic neznamená, když tu při hlasování není. Nezapírejme si, i poslanecký klub potřebuje nového ducha, nadšení, lásky k práci, ale té nesmí nikdo žádati a očekávati, když za nejlepší snahy poslanci docházejí tak málo uznání, jako je to u nás zvykem. V tom musí se státi důkladná změna, nemá-li český národ těžce býti poškozen špatným zastoupením ve Vídni. Ale toho lze jen tehdy dosíci, nabude-li slovo poslanec v národě českém opět jiného zvuku, bude-li to zase opravdovou ctí, býti zástupcem českého národa, a bude-li každý v Čechách cítiti, že ti, kteří jej ve Vídni zastupují, opravdu patří k nejlepším lidem, které máme. K tomu arci nedojdeme divokou, nezřízenou agitací volební, bojem pustými, třeba i hlučnými frázemi, kterým nejméně věří zrovna ten, kdo chce jimi získati důvěry lidu, a nejméně už prostředky, kterých ponejprv v českém národě užito bylo při jedné z posledních voleb do rady říšské. Jenom koncentrací všech stran a osob, které chtějí rozhodnou, ale rozvážnou politiku svobodomyslnou, demokratickou a kategorickým příkazem českého lidu, že také poslanci zájmoví pro věci politické a národní vstoupiti musejí do společného klubu poslaneckého, dána bude možnost postaviti nejlepší kandidáty všech stran a odstínů, které přece politicky chtějí jedno. A český lid by takové obsazování mandátů dojista nadšeně a jednomyslně schválil.

Snad dívám se na všecko příliš idealisticky, ačkoliv měl bych dost příležitosti viděti, že těžko je z politického zápasu stran odstraniti to, co jej dělá tak nechutným a odporným, zejména všecky momenty osobní malichernosti, ctižádosti a řevnivosti.

Přiznám se docela otevřeně, že nic mne nenaplňuje takovou hořkostí, a často přímo odporem k veškeré politice, jako poznání, co osobních momentů je často za politikou těch, kteří se tak okatě odí-

vají v draperie nejčistšího vlastenectví, a na druhé straně jak nespravedlivě křivdí se lidem nejlepších úmyslů a nejpoctivější vůle tak často jen z osobní nevraživosti. Co je u nás malicherné, odporné závisti a nepřejícnosti! A zrovna my bychom měli přímo vítati každý i nejmenší úspěch každého českého člověka, poněvač je to přece jen také úspěch české věci. Co získá se dobrých, nadšených pracovníků, když se práce jejich uznává, když se podporují v snažení, aby vynikli. U nás však je spíše pravidlem, každému mladému, nadanějšímu člověku házeti klacky pod nohy, aby nezastínil příliš slávu těch, kteří doposud měli výhradně na ni právo. A dojde-li někdo vynikajícího místa, co je tu závisti, kdežto bychom si měli blahopřáti, že náš člověk dostal se v postavení, kde může národu svému prospěti! Jestli pak dokonce někomu stane se něco lidského v politice, která přece není matematikou, jestli se zmýlí, nebo se mu něco neudá — jak jsme hned hotovi zaházeti nešťastníka kamením veřejného odsuzování . . . To jsou úžasné vlastnosti našeho národa! Tento nedostatek noblessy a solidárnosti vyžaduje od člověka, jenž si zachoval i v politice tolik jemnocitnosti, aby se s podobnými ošklivými zjevy nesmiřoval, takového sebezapření, a tolik vnitřních útrap, že je potřebí opravdu až naivně ideální víry v dobrou naši věc, aby se mu na vždycky nezprotivila každá parlamentární práce.

Také Němci hašteří se mezi sebou, závidí jeden druhému úspěchy, žárlí jeden na druhého — ale jakmile se jedná o německého člověka, je v nich tolik solidárnosti, že jim člověk závidí. S jakým bouřným nadšením provázejí slova svých lepších řečníků, jak dovedou se jich zastati, když jsou napadáni, a jak dovedou krýti a hájiti své lidi, i když udělali chybu, poněvač politicky dobře vycifují, že tím trpí věc, když autorita předních jejich lidí je pošramocena. A v tom není rozdílu mezi stranami, až snad na frakce, které žijou jen z vášní a skandálů.

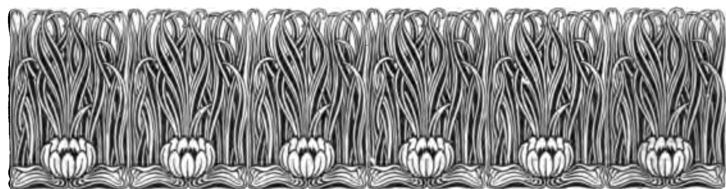
Němci dobře vycifují, že schopný člověk jednu chybu tisíckrát může napraviti vším, co ještě v budoucnosti pro svůj národ udělati dovede.

Ačkoli tedy u nás poměry opravdu k optimismu nevybízejí, tož přece jen doufám, poněvač nedoufati v zlepšení těchto poměrů bylo by skoro zoufati nad možností, povznésti náš národ tak vysoko, jak toho zasluhuje za své utrpení i za své přece jen veliké, neobyčejné vlastnosti, za svou vytrvalost, pracovitost, ideálné snažení a věrnost národnímu a státoprávnímu našemu programu přes všecky útisky a nepřízeň osudu.

Je pravda, poměry veřejného života nejsou více tak jednoduché, jako byly na počátku politického našeho života, kdy všecky ovládala jen jedna touha, touha po osvobození z jařma centralisace a germanisace, a kdy přirozeně našli se všichni, kdo milovali svůj národ, v jednom táboře, pod jedním vedením. Časy se změnily. Jednak učinili jsme v kulturném a národním životě ohromný pokrok, nebojíme se více o své národní bytí, ba víc, dovedeme už snésti i nejpřísnější kritiku

své duševní práce a v duševním životě nehrozíme se konkurence se svými německými krajany. I Němci donuceni byli naším neočekávaným rozvojem dívati se na nás jinak, než tomu dříve přivykli, a nesmějí nám více odpírati to, o čem myslili, že je výhradně jejich doménou. A na druhé straně rozvoj hospodářských poměrů, který žijeme s celým světem, nutí nás, jako jiné, viděti také v hospodářských otázkách životní otázky národní. A jako všude tak i u nás hospodářské organisace jednotlivých výrobních tříd stávají se nezbytným článkem sociálné organisace národa. Stávají se pak tím důležitějšími, čím menším a méně nebezpečným stává se útisk národní se strany vládní i německé. Tak přirozeně veškeren náš život naplněn je prvky rozkladnými bez protiváhy onoho velikého, vše zachvacujícího nadšení národního, vzbuzeného touhou po vymanění národa našeho z nedůstojného ponížení, kterým jsme žili v létech šedesátých. Ale jsme už opravdu tak daleko, abychom mohli si dovoliti naprosté roztříštění našich sil? Či nemáme ještě veliké, těžké úkoly před sebou, chceme-li vyplniti své povinnosti k národu? Což není naší povinností nespokojiti se tím, že jsme národně sice zabezpečeni, ale že celý náš život kulturný, hospodářský nespravujeme si sami, nýbrž že řízen je státní správou, v které jsme účastni jen na místech podřízených? Což není příkazem národní hrdosti domoci se alespoň závažného vlivu na tuto státní správu, když v daných poměrech nemůžeme dosíci více? A není kategorickým imperativem pro každého, kdo v Čechách národně cítí, neustáti, třeba by cesta k tomu byla sebe klopotnější a těžší, dokud nedojdeme onoho osamostatnění v rámci mocnářství, které odpovídá naší historii, našim právům a našemu sebevědomí, nedopustiti, abychom věčně jen zůstali národem, který jen slouží . . .? Což všecko to nestačí, abychom přes všecky nepříznivé okolnosti přece jen sešli se na společném programu a na společné taktice tam, kde jedná se o velkou budoucnost našeho národa? Jen chtějme a sejdeme se! A pak půjdeme v před, neodolatelně, vnitřní silou spravedlivých svých požadavků a mohutnou vůlí sjednoceného národa! — — —

V nejbližší době vyjde
levné vydání

spisů Fr. Palackého.

Díl I.: Spisy a řeči z oboru politiky.

Uspořádal a úvody opatřil Dr. Bohuš Rieger.

Díl II.: Články z oboru dějin.

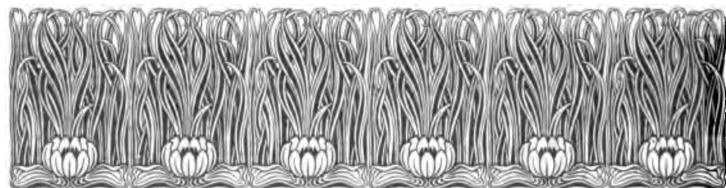
Uspořádal a úvody opatřil Dr. V. J. Nováček.

Díl III.: Spisy aesthetické a literární.

Uspořádal a úvody opatřil Leander Čech.

Vyjde v sešitech po 20 haléřích. — 1. sešit na ukázku zdarma zašle každé řádné knihkupectví, jakož i nakladatelé

Bursík a Kohout,
knihkupci c. k. české university a České akademie pro vědy a umění v Praze.

Vytiskla knihtiskárna Th. Venty v Praze 749-I.

